

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ.**

ΓΚΙΚΑΣ ΝΙΚΟΛΑΣ

ΑΘΗΝΑ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>Από τη Λίγκα στην Αλβανική Ανεξαρτησία</u>	2
<u>Η εικόνα του Αλβανικού Συνδέσμου</u>	8
<u>Μύθοι και ιδεολογήματα</u>	18
<u>Η Αλβανική Ανεξαρτησία</u>	30
<u>Συμπεράσματα</u>	49
<u>Βιβλιογραφία</u>	57

Από τη Λίγκα στην Αλβανική Ανεξαρτησία

Αν και οι Μεγάλες Δυνάμεις πήραν την απόφαση για αναγνώριση και εδραίωση ανεξάρτητης Αλβανίας το 1913, οι αναζητήσεις για τον πρίγκιπα του αλβανικού θρόνου είχαν αρχίσει πολύ πιο πριν. Ένας από τους επίδοξους υποψήφιους ήταν και ο πρίγκιπας Don Juan Aladro Castrioti of Paris¹. Το χαρακτηριστικό του όνομα αρκεί για να συμπυκνώσει το «φλερτ» που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στους μνηστήρες του αλβανικού θρόνου και το αλβανικό στέμμα. Τότε, διάφοροι επιτήδειοι από την Ιταλία και την Ισπανία, με το επιχείρημα ότι ήταν άμεσοι απόγονοι του γνωστού αλβανού ήρωα Γεωργίου Καστριώτη Σκεντέρμπεη, διεκδικούσαν τον τίτλο του ηγεμόνα². Τα πρόσωπα αυτά, που πολλές φορές γίνανε αντικείμενα σάτιρας του ξένου και του αλβανικού τύπου,

¹ Edwin E. Jacque, *The Albanians : an ethnic history from prehistoric time to the present* (North Carolina, 1995), σ. 9.

² Η πιο δραστήρια προσωπικότητα ήταν αυτή του Aladro Kastrioti. Το πραγματικό του όνομα ήταν Don Juan de Aladro y Perez de Valasco. Γεννημένος το 1847, γιος έμπορου κρασιών από την Ισπανία, κληρονόμησε μεγάλη περιουσία από την οικογένειά του. Δούλεψε στο διπλωματικό σώμα και κατάφερε να αναρριχηθεί στο πόστο του Υπουργού Εξωτερικών. Το 1886 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι και σφετερίστηκε το όνομα του αλβανού πρίγκιπα Gjijn Aladro Kastrioti. Στη συνέχεια άρχισε να μαθαίνει αλβανικά και ξόδεψε πολύ χρήμα και χρόνο για την αλβανική υπόθεση. Ο βασικός του ανταγωνιστής ήταν ο Albert Gjika, απόγονος της πριγκιπικής οικογένειας Γκίκα, ηγεμόνες της Βλαχίας και Μολδαβίας από το 1658. Ένα άλλο όνομα που αναφερόταν για τον τίτλο του ηγεμόνα ήταν ο Μαρκήσιος της Αουλέττας D. Giovanni Kastrioti. Ήταν ο μόνος πραγματικός απόγονος των Καστριωτών, αλλά αποδείχθηκε ανήμπορος να ηγηθεί του κινήματος. Αναλυτικά για τους διεκδικητές του αλβανικού θρόνου βλ. Stavro Skendi, *Zgjimi Kombetar Shqiptar: 1878-1912 (Η Αλβανική Εθνική Αφύπνιση)*, μετάφρ. από αγγλικά Skender Luarasi, Nestor Nepravishta (Τίρανα, 2000), σς. 289 – 301.

δίχαζαν και προκάλεσαν τριβές ανάμεσα στους αλβανικούς εθνικιστικούς κύκλους. Και ενώ ψευτοπρίγκιπες όπως ο Aladro, ξόδευαν χρήμα και χρόνο για να ικανοποιήσουν την ματαιοδοξία τους, άλλοι όπως ο Wied, που τους προσφέρθηκε θρόνος και χρήμα για την διακυβέρνηση, δεν έδειξαν το παραμικρό ενθουσιασμό.

Ποια ήταν όμως η Αλβανία; Ποια ήταν η ιστορία του λαού της που διεκδικούσε δικό της κράτος; Για τους ευρωπαίους παρέμενε μια αινιγματική χώρα. Σχετιζόταν με περίεργες αφηγήσεις που επινοούσε η φαντασία τους, ένας ιδανικός τόπος για ιστορίες γεμάτες μυστήριο. Το μύθο αυτό, ενίσχυσε και διατήρησε μέχρι πρόσφατα, η κομμουνιστική διακυβέρνηση με την πολιτική των ερμητικά κλειστών συνόρων. Άλλωστε, κατά διαβολική σύμπτωση, η χώρα αυτή γίνονταν γνωστή προς τα έξω μόνο μέσω ειδήσεων που προκαλούσαν την περιέργεια. Έτσι το 90^α έγινε γνωστή ως το τελευταίο «κομμουνιστικό κάστρο» που συνέχιζε να βαδίζει στα χνάρια του Σταλινισμού, κατηγορώντας τους υπόλοιπους στην Ανατολική Ευρώπη για ρεβιζιονισμό. Στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, ήταν η χώρα που διαφωνούσε προκλητικά με τη Σοβιετική Ένωση, και ταυτόχρονα η «μικρή αδελφή» των Κινέζων στην Ευρώπη. Μια χώρα που αν και στο μεγαλύτερο ποσοστό μουσουλμανική, αποκήρυξε την θρησκεία και δήλωνε με υπερηφάνεια πως ήταν το μοναδικό άθεο κράτος στον κόσμο. Παράλληλα όμως, ήταν η πατρίδα της μητέρας Τερέζα, που γεννήθηκε στην οικογένεια Μπογιατζίου στα Σκόπια. Μεταξύ αυτών, παλιότερα ήταν το μοναδικό βασίλειο στην Ευρώπη με μουσουλμάνο βασιλιά .

Αν συνεχίζαμε το ταξίδι αυτό, μεταξύ μύθων και πραγματικότητας, θα γυρνάγαμε πίσω στο 19 αιώνα, από όπου αρχίζει και η νεότερη ιστορία της Αλβανίας. Οι αλβανοί ιστορικοί τοποθετούν την αφετηρία της εθνικής τους αφύπνισης στην δεκαετία του 1840. Στην ουσία ιδεολόγοι και διάφοροι πνευματικοί άνδρες που ζούσαν έξω από τις λεγόμενες

«αλβανικές χώρες» αρχίζουν μια προσπάθεια για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια του εθνικού πολιτισμού³. Πρωτεργάτης στην προσπάθεια αυτή ήταν ο Naum Veqilharxhi με το αλφάβητο της αλβανικής που δημιούργησε το 1844. Στην ίδια γραμμή πλεύσης κινήθηκαν και ο Jani Vreto, ο Jeronin De Rada και αργότερα ο Konstandin Kristoforidhi. Αποτέλεσμα της κινητικότητας αυτής ήταν η δημιουργία ενός μωσαϊκού αλφαβήτων για την γραφή της αλβανικής⁴. Παρόλο την πολυμορφία, όλες οι προσπάθειες είχαν ένα κοινό παρανομαστή: την ανάπτυξη των αλβανικών γραμμάτων.

Σε όλο το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα οι Αλβανοί αντιστάθηκαν σθεναρά στις οθωμανικές αρχές. Ως κορυφαίες στιγμές της αντίστασης αυτής θεωρούνται τα αυτόνομα πασαλίκια που δημιούργησαν οι Αλβανοί Μπέηδες στο Βορά και στο Νότο⁵. Οι αντιστάσεις αυτές όμως δεν μπορούν να συγκριθούν με τις εθνικές κινήσεις που αναπτύχθηκαν στους χριστιανικούς λαούς της Βαλκανικής την εποχή εκείνη. Ωστόσο δεν παύουν να δηλώνουν την επιθυμία για αυτοδιαχείριση των περιοχών και την προθυμία να αψηφήσουν την Κεντρική Διοίκηση της Αυτοκρατορίας⁶. Η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια Αλβανών για επίτευξη κάποιου συλλογικού στόχου με εθνικό χαρακτήρα ήταν η ίδρυση του Συνδέσμου της Πρισορένης. Η στιγμή αυτή σηματοδοτεί και τη γέννηση του Αλβανικού Ζητήματος, το οποίο έρχεται να προστεθεί και να συμπληρώσει το ήδη περίπλοκο παζλ του Ανατολικού Ζητήματος.

³ Kristaq Prifti (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, τομ. 2, Rilindja Kombetare (Εθνική Αναγέννηση) (Τίρανα, 2002), σς. 98-102. Μαρία Νισταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι βαλκανικοί λαοί: από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος} – 19^{ος} αιώνας)* (Θεσσαλονίκη, 1991), σ. 175.

⁴ Την εποχή εκείνη γίνονται οι πρώτες προσπάθειες για τη γραφή της αλβανικής γλώσσας. Βλ. Tomor Osmani, *Udha e shkronjave shqipe (Ο δρόμος των αλβανικών γραμμάτων)* (Shkoder, 1999), σ. 175. Για τη δράση και το έργο του Naum Veqilharxhi και του Jeronoin De Rada βλ. Kristaq Prifti (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, σς. 98-102.

⁵ Στο βορά, οι Μποσατλίδες με κέντρο το Σκουτάρι (Shkoder) και στο νότο, ο Αλή Πασσάς με κέντρο τα Ιωάννινα, προσπάθησαν να εδραιώσουν αυτόνομες πολιτικές οντότητες.

⁶ Barbara Jelavich, *History of the Balkans II*, (Cambridge, 1983), σ. 84.

Η Ανατολική Κρίση ξεκινάει το 1875 με την εξέγερση των ραγιάδων της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης. Τον επόμενο χρόνο οι συγκρούσεις επεκτείνονταν και στις υπόλοιπες σλαβικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Η Σερβία και το Μαυροβούνιο περνάνε σε ανοιχτή σύγκρουση με την Πύλη, ενώ οι Βούλγαροι αρχίζουν τον δικό τους αγώνα για απελευθέρωση. Παρόλη την υποστήριξη της Ρωσίας, οι υπόδουλοι Σλάβοι δεν μπορούν να νικήσουν τις δυνάμεις των Οθωμανών. Αυτό αναγκάζει την Ρωσία να προβεί στο επόμενο βήμα και να επέλθει σε ένοπλη σύγκρουση με την Τουρκία. Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος αρχίζει τον Απρίλη του 1877 και οι επιτυχίες της Ρωσίας κάνουν την διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πιο ορατή από ποτέ. Οι νίκες της επικυρώνονται τον Μάρτιο του 1878 με την συνθήκη του Αγίου Στεφάνου.

Στους κύκλους των Αλβανών εθνικιστών είχε γίνει αντιληπτό ότι είχε έρθει η ώρα να κινηθούν και να προβάλουν τα αιτήματά τους, καθώς αν μένανε σε απραξία υπήρχε κίνδυνος οι αλβανικές περιοχές να μην διακριθούν από τα Οθωμανικά εδάφη και να χειριστούν ως τρόπαια πολέμου⁷. Επικεφαλής στην οργάνωση και ανάπτυξη της κίνησης αυτής ήταν εξ αρχής ο Αμπντούλ Φράσαρη, που μαζί με μια διευρυμένοι ομάδα ιδεολόγων ιδρύουν τον Μάιο του 1977 το Αλβανικό Κομιτάτο στα Ιωάννινα και τον Δεκέμβρη του ίδιου χρόνου την Κεντρική Επιτροπή για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της αλβανικής εθνότητας στην Κωνσταντινούπολη⁸. Την στιγμή εκείνη Α. Φράσαρη προωθούσε την ιδέα ίδρυσης μιας αυτόνομης Αλβανικής Ηγεμονίας. Τον πιθανό σύμμαχο στο εγχείρημα αυτό προσπάθησε να το βρει στο ελληνικό βασίλειο. Υποστήριζε την ελληνοαλβανική συνεννόηση και με συνεχείς διαπραγματεύσεις προσπάθησε να πετύχει μια πολιτικοστρατιωτική συμμαχία με την Ελλάδα, η οποία επιθυμούσε την στρατιωτική

⁷ Kristaq Prifti (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, σ. 139.

⁸ Kristaq Prifti, *ό.π.*, σς. 139-143. Μαρία Νισταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι βαλκανικοί λαοί: από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, σ. 281.

συνεννόηση με τους Αλβανούς, καθώς αυτό θα οδηγούσε σε ενιαίο μέτωπο εναντίων των τούρκων⁹.

Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου αύξανε σημαντικά την επιρροή της Ρωσίας στη Βαλκανική και κάτι τέτοιο δε μπορούσε να γίνει δεκτό από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής. Για το λόγο αυτό προχώρησαν σε αναθεώρηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ισορροπιών. Το Συνέδριο του Βερολίνου θα επανεξέταζε την ισορροπία δυνάμεων και θα αποφάσιζε για την τύχη των ευρωπαϊκών επαρχιών της Τουρκίας και για το μέλλον των εθνοτήτων που ζούσαν σ' αυτήν. Οι εξελίξεις αυτές ανάγκασαν την Κεντρική Επιτροπή της Κωνσταντινούπολης να αναθεωρήσει την πολιτική της. Εκείνη τη στιγμή δόθηκε προτεραιότητα στην υπεράσπιση των αλβανικών εδαφών. Αποφασίστηκε λοιπόν να δημιουργηθεί ένας σύνδεσμος που θα είχε πανεθνικό χαρακτήρα με σκοπό να επιτευχθεί η πολιτική και οργανωτική ένωση όλων των δυνάμεων που δραστηριοποιούνταν στις διάφορες αλβανικές χώρες¹⁰.

Κάτω από τον απόηχο του Συνεδρίου του Βερολίνου οι Αλβανοί αρχηγοί μαζεύτηκαν τον Ιούλιο του 1878 στη Πριζρένη. Συμμετείχαν αντιπρόσωποι απ' όλες τις κοινωνικές τάξεις, εκπρόσωποι από την πλειονότητα των επαρχιών, προσωπικότητες της πνευματικής ελίτ, ιδεολόγοι και θρησκευτικοί άνδρες¹¹. Στην Πριζρένη αναπτύχθηκαν τρία πολιτικά ρεύματα που διέφεραν μεταξύ τους στους στόχους και στην τακτική. Οι πιο ριζοσπάστες υποστήριζαν την ιδέα για μια αυτόνομη αλβανική επαρχία που θα χρησίμευε ως σκαλοπάτι προς την πλήρη ανεξαρτησία. Οι μετριοπαθείς αναζητούσαν την ίδρυση ενός αλβανικού Βιλαετιού με διευρυμένη διοικητική και πολιτιστική αυτονομία. Υπήρχε

⁹ Για τις Ελληνοαλβανικές διαπραγματεύσεις βλ. Ευάγγελος Κωφός, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα 1875-1881*, μετάφρ. από αγγλικά Κανελοπούλου Αλεξάνδρα (Αθήνα, 2001), σς. 117-118. Kristaq Prifti, *ό.π.*, σς. 143-144. Χριστίνα Πιτούλη-Κίτσου, *Οι Ελληνοαλβανικές σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά την περίοδο 1907-1914* (Αθήνα, 1997), σ.30.

¹⁰ Kristaq Prifti, *ό.π.*, σ. 145.

¹¹ Kristaq Prifti, *ό.π.* σ.154. Μαρία Νισταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι βαλκανικοί λαοί: από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, σ. 281.

και μια ομάδα που στήριζε την πολιτική της Πύλης και ήθελε να δώσει στο Σύνδεσμο το χαρακτήρα μιας μουσουλμανικής βαλκανικής συμμαχίας¹². Ανεξαρτήτως από τις πολιτικές διαφορές όλοι είχαν ένα κοινό παρανομαστή: την υπεράσπιση των Αλβανικών Εδαφών. Στο σημείο αυτό έπιπτε και το συμφέρον της Πύλης η οποία ήταν διατεθειμένη να ανεχτεί τις πρωτοβουλίες των Αλβανών μέχρι το βαθμό που εκείνες θα εξυπηρετούσαν την πολιτική της. Έτσι οι αλβανοί εθνικιστές ίδρυσαν το Αλβανικό Σύνδεσμο, που δεν είχε ως στόχο τόσο την διεκδίκηση της ανεξαρτησίας, όσο την αποτροπή του κερματισμού των εδαφών από τις Μεγάλες Δυνάμεις¹³.

Η Συνθήκη του Βερολίνου αντικατέστησε αυτή του Αγίου Στεφάνου. Αλλά πάλι σημαντικά εδάφη, από αυτά που η Λίγκα τα θεωρούσε αλβανικά και που ήταν διατεθειμένη να τα υπερασπίσει με όπλα, παραχωρήθηκαν στη Σερβία, το Μαυροβούνιο και την Ελλάδα. Οι αντιστάσεις των Αλβανών έδωσαν την ευκαιρία στην Πύλη να παρατείνει την εφαρμογή των αποφάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων μέχρι το 1881. Επίσης ανάγκασαν τη Διεθνή Διπλωματία να επανεξετάσει τις αποφάσεις του Βερολίνου. Η συνοριακή γραμμή Ελλάδας – Τουρκίας συζητήθηκε εκ νέου στη Διάσκεψη των Πρεσβευτών στο Βερολίνο τον Ιούνιο του 1880. Οι Δυνάμεις αν και διαφοροποιήθηκαν ελαφρώς από τις πρωταρχικές θέσεις, υποστήριξαν το σύνολο των ελληνικών προτάσεων, καθώς καταχωρούσαν σ' αυτήν εκτός από τα Γιάννενα και την μισή Τσαμουριά¹⁴. Οι αποφάσεις αυτές μεταφέρθηκαν με μια συλλογική νότα στην Πύλη που τελικά ενδίδει στις πιέσεις και υπακούει στην βούληση

¹² Αναλυτικά για τα πολιτικά ρεύματα που είχαν αναπτυχθεί στο Σύνδεσμο της Πριζρένης βλ. Kristaq Prifti, *ό.π.*, σς.150-153.

¹³ Jelavich, *History of the Balkans II*, σ. 84.

¹⁴ Arben Puto, *Çeshtja Shqiptare ne aktet nderkombetare te periudhes se imperializmit (To Αλβανικό Ζήτημα στις διεθνείς πράξεις της ιμπεριαλιστικής περιόδου)* (Τίρανα, 1984), σ. 29. Stavro Skendi, *Zgjimi Kombetar Shqiptar : 1878-1912 (Η Αλβανική Εθνική Αφύπνιση)*, σ. 76. Τελικά στην τελική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών συνόρων, μόνο η Άρτα και η Θεσσαλία θα επιδικαστούν στην Ελλάδα.

των Δυνάμεων. Επιπλέον, υποχρεώνεται η ίδια να αντιμετωπίσει την αντίσταση των Αλβανών, αναθέτοντας την αποστολή αυτή στον Δεσβής Πασά. Μετά από σκληρές μάχες με τα τουρκικά στρατεύματα, η Λίγκα αναγκάζεται να υποχωρήσει και να σταματήσει την δραστηριότητά της¹⁵.

Μετά τη διάλυση της Λίγκας το Αλβανικό Ζήτημα χάνει το ενδιαφέρον και αποσύρετε από την ευρωπαϊκή αρένα. Από δω και πέρα η δραστηριότητα των εθνικιστών θα προσανατολιστεί πιο πολύ στο πολιτιστικό απ' ό τι στο πολιτικό τομέα. Ο νέος αγώνας συγκεντρώνεται στην ανάπτυξη και καλλιέργεια του εθνικού πολιτισμού, των αλβανικών γραμμάτων και την ίδρυση σχολείων. Σκοπός των προσπαθειών αυτών ήταν η ενίσχυση της εθνικής συνείδησης και η ανάπτυξη της πολιτικής σκέψης¹⁶. Η προσπάθεια αυτή φτάνει σε ώριμη φάση στο τέλος του 19^{ου} αιώνα όπου παρατηρείται αλματώδη ανάπτυξη του αλβανικού τύπου¹⁷. Αποτελούσε όμως σοβαρό εμπόδιο η έλλειψη ενιαίου αλφαβήτου και η χρήση ενιαίας γραφής. Οι διάφοροι φιλολογικοί κύκλοι χρησιμοποιούσαν ο καθένας την δική του γραφή, δημιουργώντας έτσι μια ποικιλία αλφάβητων για την αλβανική. Η κατάσταση αυτή ξεκαθαρίζει τον Νοέμβρη του 1908 στη Συνδιάσκεψη του Μοναστηρίου, όπου οι αλβανοί αντιπρόσωποι υιοθετούν το λατινικό αλφάβητο και επαναλαμβάνουν την θέληση για πολιτική και πολιτιστική ένωση¹⁸.

Πριν είχε βέβαια προηγηθεί η επανάσταση των Νεότουρκων. Οι αλβανοί ηγέτες είχαν στηρίξει εξαρχής το κίνημα και η επιτυχία του γέννησε ελπίδες για το μέλλον. Αλλά η πολιτική του εκτουρκισμού που

¹⁵ Μαρία Νισταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι βαλκανικοί λαοί: από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, σ. 284.

¹⁶ Lelavich, *History of the Balkans II*, σ. 85. Arben Puto, *Çeshtja Shqiptare ne aktet nderkombetare te periudhes se imperializmit (Το Αλβανικό Ζήτημα στις διεθνείς πράξεις της ιμπεριαλιστικής περιόδου)*, σς. 35,39. Kristaq Prifti, *ό.π.*, σ. 235.

¹⁷ Πρέπει να σημειωθεί ότι ο τύπος αναπτύχθηκε κυρίως σε αλβανικές κοινότητες εκτός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας καθώς αυτή απαγόρευε την ανάπτυξη της γραπτής αλβανικής γλώσσας. Αναλυτικότερα για τον αλβανικό τύπο βλ.. Kristaq Prifti, *ό.π.*, σς. 343-348. Arben Puto, *ό.π.*, σ.46.

¹⁸ Jelavich, *ό.π.*, σ. 88. Αναλυτικά για το ζήτημα του αλβανικού αλφαβήτου βλ. Tomor Osmani, *Udha e shkronjave shqipe (Ο δρόμος των αλβανικών γραμμάτων)* (Shkoder, 1999).

ακολούθησαν οι Νεότουρκοι προκάλεσε ξανά την αντίδραση των Αλβανών¹⁹. Από το καλοκαίρι του 1909 και μέχρι το 1912 ξεσπούν αλληπάλληλες εξεγέρσεις στο βόρειο τμήμα της χώρας. Ανάμεσα στους αλβανούς ηγέτες τη μεγαλύτερη ισχύ φαίνεται να τη συγκεντρώνει ο Ισμαήλ Κεμάλ Βλιώρα. Αναδεικνύεται επικεφαλής της αλβανικής εθνικής κίνησης και δημιουργεί ένα ευρύ δίκτυο επαφών με βαλκάνιους και ευρωπαϊούς αξιωματούχους, προετοιμάζοντας το έδαφος για τη διευθέτηση του Αλβανικού Ζητήματος²⁰.

Ανεξαρτήτως από τα σχήματα που προτάθηκαν κατά καιρούς ως λύση για το Αλβανικό Πρόβλημα υπήρχε μια σταθερή αξίωση από τους Αλβανούς, που προβαλλόταν από την εποχή της Ανατολικής Κρίσης. Ήταν το αίτημα να συμπεριληφθούν στη λύση τα Βιλαέτια του Κοσόβου, Μοναστηρίου, Σκουταρίου και Ιωαννίνων τα οποία αποτελούσαν τις λεγόμενες «Αλβανικές Χώρες». Στα Βιλαέτια αυτά όμως κατοικούσαν εκτός από Αλβανούς και άλλοι πληθυσμοί, όπως Έλληνες και Σλάβοι, τους οποίους διεκδικούσαν τα όμορα κράτη τους²¹. Τις διεκδικήσεις αυτές τα βαλκανικά κράτη αποφάσισαν να τις πραγματοποιήσουν με τους Βαλκανικούς Πολέμους. Κατά τη διάρκεια του 1^{ου} Βαλκανικού Πολέμου η Αλβανία γίνεται πεδίο ανταγωνισμού των βαλκανικών δυνάμεων. Αντιμέτωποι με αυτή την κατάσταση οι Αλβανοί αρχηγοί που είχαν συγκεντρωθεί στην Αυλώνα κήρυξαν στις 28 Νοεμβρίου την Αλβανική Ανεξαρτησία. Το ζήτημα της διεθνούς αναγνώρισης του νέου αλβανικού κράτους αντιμετωπίστηκε θετικά από τις Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες όρισαν τον γερμανό πρίγκιπα Γουλιέλμο Von Wied, ηγεμόνα της Αλβανίας.

¹⁹ Jelavich, *ό.π.*, σ. 87. Μαρία Νισταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι βαλκανικοί λαοί: από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, σ.291.

²⁰ Arben Puto, *Çeshitja Shqiptare ne aktet nderkombetare te periudhes se imperializmit (Το Αλβανικό Ζήτημα στις διεθνείς πράξεις της ιμπεριαλιστικής περιόδου)*, σς. 75-76, 80.

²¹ Jelavich, *ό.π.*, σ. 84.

Η εικόνα του Αλβανικού Συνδέσμου

Η ίδρυση του Αλβανικού Συνδέσμου και η πολιτική που ακολούθησε ήταν φυσικό να προκαλέσει κραδασμούς στις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Οι Αλβανοί ήταν αποφασισμένοι να αντισταθούν στις αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου και αυτό τους έφερνε σε σύγκρουση με τα ελληνικά συμφέροντα. Επιπλέον η Πύλη εκμεταλλεζόμενη τις αντιδράσεις των Αλβανών κωλυσιεργούσε την διευθέτηση των ελληνοτουρκικών συνόρων στη Θεσσαλία και την Ήπειρο.

Αντίθετα με το τι θα περίμενε κανείς, Έλληνες και Αλβανοί δεν ακολούθησαν εξ αρχής συγκρουσιακή πολιτική. Κάτι τέτοιο άλλωστε δεν έγινε ούτε με τους Σλάβους, πόσο μάλλον με τους Αλβανούς, που υπήρχαν και προοπτικές συνεργασίας. Οι συγκρούσεις είχαν ενεργοποιήσει ξανά τις επιθυμίες των Ελλήνων για να πραγματοποιήσουν την Μεγάλη Ιδέα. Δεν ήταν αντίθετοι με τον αγώνα των Σλάβων. Άλλωστε η επιτυχία της επανάστασης θα μπορούσε να ήταν και δική τους νίκη, θα ήταν «προανάκρουσμα της ερχόμενης πληρώσεως των πόθων της Ελληνικής ενότητας»²². Η συμπαράσταση εκδηλωνόταν ανεπιφύλακτα και «..ως Έλληνες σκεπτόμενοι» -έλεγαν για την επανάσταση, «δεν δυνάμεθα να πράξωμεν άλλως, ή να την χαιρετήσωμεν από καρδίας και να ευχυθώμεν την επιτυχίαν της (της επανάστασης)»²³. Ο φιλορθόδοξος Αιών διαφωνούσε με τα παράπονα των σλαβικών εφημερίδων περί αδιαφορίας και μη υποστήριξης του αγώνα των Ερζεγοβίνων. Σ' ένα ολοσέλιδό της υποστήριζε ότι «αι υπέρ των

²² Αιών, 28 Αυγ. 1875.

²³ Αυτόθι.

επαναστατών, σήμεραν συμπάθειαι αυτών (Ελλήνων) είσιν αναμφισβήτητοι και επίσης γενναίαι, ενώ είχομεν λόγους, λίαν ισχυρούς...,όπως μη αποδείξομεν τοιάυτας συμπάθειας»²⁴. Οι επιφυλάξεις των Ελλήνων ενισχύθηκαν γρήγορα και η συμπάθεια αντικαταστάθηκε με λαϊκή αντιπάθεια, που δεν στρεφόταν τόσο προς τους Σέρβους και Μαυροβούνιους, όσο προς τους Βούλγαρους, που για τους Έλληνες είχαν ξεπεράσει τα έσχατα με τις αξιώσεις τους. Μια επίδειξη της αντιπάθειας αυτής είχε γίνει και στον ρώσο στρατηγό Ιγνάτιεφ, όπου διαδηλωτές τραγουδούσαν, μπροστά στο ξενοδοχείο όπου έμενε, το γνωστό τότε άσμα κατά του σλαβισμού:

Του πανσλαβισμού η ψώρα

Μακεδόνες δεν μολύνει

Ούτε τους απομακρύνει

*Από τον ελληνισμόν*²⁵.

Στα χρόνια που ακολούθησαν ο πανσλαβισμός είχε μετατραπεί σε ψύχωση. Απασχόλησε τόσο πολύ το τύπο και την κοινή γνώμη που όπως σημείωνε η σατιρικό φύλλο της εποχής, «εάν οι λόγοι και τα γράμματα κατέλνον χώραν, θα εδημιουργούμεν νέαν οι Έλληνες ήπειρον, μόνον εξ όσων είπομεν και εγράψαμεν εναντίον της Ρωσσίας και του πανσλαβισμού»²⁶.

Ο ρωσικός κίνδυνος έφερε Έλληνες και Αλβανούς πιο κοντά. Η πολιτική της ουδετερότητας που ακολουθούσε η Ελλάδα δεν εύρισκε ανταπόκριση στην κοινή γνώμη που πίεζε για δράση. Τα άδεια ταμεία και ο αδύναμος στρατός δεν άφηναν περιθώρια για τέτοιες περιπέτειες, και μια στρατιωτική συμμαχία με τους Αλβανούς ήταν επιθυμητή. Από την

²⁴ *Αιών*, 4 Σεπ. 1875.

²⁵ *Εφημερίς*, 19 Ιαν. 1877. Σύμφωνα με το άρθρο ο ρώσος διπλωμάτης Εγνάτιεφ, κατά την παραμονή του στην Αθήνα, είχε δεχθεί στο ξενοδοχείο της Αγγλίας (Grand Britain σήμερα) μια επιτροπή από τους 500 περίπου Βουλγαρίζοντες που είχαν μαζευτεί να διαδηλώσουν τα σλαβικά τους φρονήματα. Ως απάντηση ο Μακεδονικός Σύλλογος διοργάνωσε την ίδια μέρα μια αντιδιαδήλωση, όπου μεταξύ άλλων τραγουδήθηκε και το εν λόγω άσμα.

²⁶ *Μη χάνεσαι*, 20 Οκτ. 1881.

άλλη οι Αλβανοί αναζητούσαν ένα στήριγμα για να διαρρήξουν τους δεσμούς με την Τουρκία²⁷. Με στόχο την συνεννόηση αρχίζουν μια σειρά από διαπραγματεύσεις. Από τους αλβανούς αρχηγούς, ο Αμπντούλ Φράσαρη, ήταν αυτός που συμμετείχε στις συζητήσεις και υποστήριξε θερμά την πρωτοβουλία αυτή. Αργότερα ο ίδιος θα παίξει και ηγετικό ρόλο στους κόλπους του Αλβανικού Συνδέσμου. Όλες οι συναντήσεις απέτυχαν, καθώς και οι δύο πλευρές επέμεναν να συμπεριλάβουν το Βιλαέτι των Ιωαννίνων στην δική του σφαίρα επιρροής²⁸. Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι επαφές ήταν μυστικές και δεν βρίσκουμε πληροφορίες στον τύπο για τη δράση των Αλβανών²⁹. Το κενό αυτό σταματά με την ίδρυση του Συνδέσμου, όπου παρατηρείται έκρηξη ενδιαφέροντος για το Αλβανικό Ζήτημα. Η ιδέα του Ελληνοαλβανικού Βασιλείου αναβίωσε πάλι, εφημερίδες και περιοδικά δημοσίευαν με κάθε ευκαιρία άρθρα για την Αλβανία., ενώ διάφορες επιστημονικές μελέτες συζητήθηκαν στους κόλπους των αλβανολόγων³⁰.

Οι Αλβανοί βέβαια, είχαν απασχολήσει τους αλβανολογούντες και πιο πριν. Οι ιστορική, ανθρωπολογική και γλωσσική έρευνα συγκεντρωνόταν στην καταγωγή της γλώσσας και της φυλής του λαού αυτού. Από το 1867, όπως σημειώνει και ο Κωνσταντίνος Σάθας γνωστός ιστορικός της εποχής, οι ερευνητές υποστήριζαν δύο διαφορετικές θεωρίες για τους Αλβανούς:

*Εις δυο διηρήνται στρατόπεδα οι αυτοκαλούμενοι ούτοι
Αλβανολόγοι, εξ ών οι μεν πάντη αρνούνται την ελληνικήν*

²⁷ Kristaq Prifti, (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, σσ. 140-141.

²⁸ Για τις ελληνοαλβανικές διαπραγματεύσεις βλ. Κωφός *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα 1875-1881*, σσ. 117-118.

²⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρώτη πληροφορία για την συμμετοχή του Α. Φράσαρη στις συζητήσεις με την Ελλάδα για το Ελληνοαλβανικό Βασίλειο, δίνεται τον Οκτώβρη του 1881, όταν πια είχε κριθεί το ζήτημα των ελληνικών συνόρων. Βλ. *Αιών*, 10 Οκτ. 1881.

³⁰ Μερικές από τις μελέτες που εκδόθηκαν εκείνη την εποχή είναι : Παναγιώτης Δ. Κουπητώρης., *Αλβανικά Μελέται: πραγματεία ιστορική και φιλολογική περί της γλώσσης και του έθνους των Αλβανών* (Αθήνα, 1879). Κ. Χ.Βάμβας, «Ολίγα περί της Αλβανικής γλώσσης», *Παρνασσος*, τόμ. Γ (1879). Θ. Α. Πασχίδης, *Οι Αλβανοί και το μέλλον αυτόν εν τω Ελληνισμόν, μετά παραρτήματος περί των Ελληνοβλάχων και Βουλγάρων* (Αθήνα, 1879).

καταγωγή, και κατά του δοκούν διάφορα βάρβαρα φύλα εισάγουσιν ως γενάρχας των Αλβανών[...] οι δε, διατρανούντες το ιθαγενές της Ελληνικής ταύτης φυλής, παραδέχονται ως προγόνους τούτων τους Πελασγούς³¹.

Στην επόμενη δεκαετία οι διαχωρισμοί αυτοί είχαν γίνει πιο στέρεοι. Ο Π. Κουπιτώρης στην αξιόλογη μελέτη του για την αλβανική φυλή και γλώσσα, επαναδιατυπώνει το 1879 τις παραπάνω θέσεις. Αναφέρει την ύπαρξη τριών διαφορετικών ρευμάτων. Αυτών που θεωρούν τους Αλβανούς απόγονους των Ιλλυριών, αυτών που υποστηρίζουν την Πελασγική καταγωγή τους, και άλλων που θεωρούν τους Αλβανούς καυκασική φυλή. Οι δυο πρώτες γνώμες, που είναι και οι επικρατέστερες «νομίζουν τους Αλβανούς ιθαγενείς και αυτόκτονες, λείψανα των αρχαίων του τόπου κατοίκων». Η τρίτη τους θεωρεί πανάρχαιους μετανάστες από τους Αλβανούς που κατοίκησαν στην Ασία³².

Μετά την ίδρυση του Αλβανικού Συνδέσμου και το διχασμό που αυτό προκάλεσε στην Ελλάδα, οι παραπάνω θέσεις αποκτούν βαρύνουσα σημασία. Οι αλβανολογούντες αναλόγως με τον τρόπο που προσεγγίζουν το αλβανικό ζήτημα, θα χρησιμοποιήσουν τις θεωρίες αυτές για να αντλήσουν επιχειρήματα. Τις απόψεις που αναπτύσσονται θα μπορούσαμε να τις χωρίσουμε σε δυο κύριες ομάδες. Η μια είναι αυτή που χρησιμοποιεί σκληρό λόγο, επιδιώκοντας πλήρη ρήξη με τους Αλβανούς, ενώ η άλλη κάνει πιο ήπια προσέγγιση, αφήνοντας πάντα ανοιχτό το παράθυρο για μια ελληνοαλβανική συνεννόηση. Οι πρώτοι ταυτίζουν τους Αλβανούς με Ασιάτες, «υποβαθμίζοντας» έτσι την καταγωγή τους. Κάνουν σχόλια που θίγουν την φιλοτιμία τους και θεωρούν την πιθανή ίδρυση ενός αλβανικού κράτους επιζήμια για την

³¹Τζάνε Κορωναίου, «Μπούα ανδραγαθήματα», στο Κωνσταντίνος Ν. Σάθας, *Ελληνικά ανέκδοτα. Περισυνταχθέντα και εκδιδόμενα κατ' έγκρισιν της Βουλής*, τόμ.1 (Αθήνα, 1867), σ. η'.

³² Παναγιώτης Δ. Κουπητώρης., *Αλβανικά Μελέται: πραγματεία ιστορική και φιλολογική περί της γλώσσης και του έθνους των Αλβανών*, σ. 4.

«ενότητα της επικράτειας» και «καίριο τραύμα κατά πάσης επεκτάσεως των ορίων της Ελλάδας εις Μακεδονίαν και αυτήν την Θεσσαλίαν»³³. Το ίδιο διαπιστώνει και ο Κ. Βάμβας συνεργάτης και αδελφός του αντιπροέδρου του φιλολογικού συλλόγου Παρνασσός:

*Οι μη γνωρίζοντες εκ των ημετέρων τι εστίν Αλβανία και ποια η συγγένεια ταύτης με την Ελλάδα... αντιστρατεύονται εις την ιδέαν ότι μέγα μέρος της Ελλάδος κατοικήθη άλλοτε υπο Αλβανών, [...] θεωρούν δε και ως εθνικήν ζημίαν και αυτήν μετά των Αλβανών σχέσιν των Ελλήνων και τούτο διότι το όνομα αυτό υποθέτουν βάρβαρον τίνα λαών αρνησίθρησκων κατά της ανεξαρτησίας μας μετά των Τούρκων πολεμήσαντα*³⁴.

Αντιθέτως, οι υποστηρικτές της Ελληνοαλβανικής συνεννόησης, διαφωνούσαν με την τακτική του τύπου και τις ενέργειες της κυβέρνησης «ήτοις τείνει να ενσπείρει διχωνίας εν μέσω Ελλήνων και Αλβανών..»³⁵. Ο αρχισυντάκτης του Αιώνα σ' ένα ολοσέλιδο για την Αλβανία υποστήριζε ότι «Η τακτική της επιθέσεως και της ύβρεως κατά των Αλβανών δεν είναι η συμφέρουσα και υπηρετική της εν τω μέλλοντι αναπτύξεως της Ελληνικής δυνάμεως»³⁶. Οι αντίθετες απόψεις δημιούργησαν το διαλεκτικό πλαίσιο, πάνω στο οποίο θα δομηθούν οι μελλοντικοί μύθοι και τα στερεότυπα για τους Αλβανούς του 20^{ου} αιώνα. Οι θέσεις αυτές αν και συγκρουόμενες εκ πρώτης όψεως θα αποδειχθούν βαθιά αλληλοσυμπληρωματικές. Αλλά πώς διαμορφωνόταν η εικόνα του Αλβανικού Συνδέσμου στην αντιπαράθεση αυτή;

Για τους Έλληνες η «αλβανική πλεκτάνη» δεν ήταν τίποτε παραπάνω από μια κακοσχεδιασμένη «κωμωδία της Πύλης». Οι αρχηγοί του Συνδέσμου αντιπροσώπευαν εξαγορασμένους «υπαλλήλους της

³³ *Λαός*, 6 Σεπ. 1877.

³⁴ Κ.Χ. Βάμβας, «Σύντομος ιστορική μελέτη περί Αλβανίας και Αλβανών», *Παρνασσός*, τόμ. Α 1877, σ. 438.

³⁵ *Αιών*, 11 Αυγ. 1880.

³⁶ Αυτόθι.

Τουρκίας», και όσοι συμμετείχαν στην κίνηση είχαν πέσει θύματα της «Τουρκαλβανικής μηχανορραφίας». Δεν επεδίωκαν πραγματικά κάποιο εθνικό στόχο αλλά, απλώς λειτουργούσαν σαν «ραδιουργόντα όργανα της Πύλης». Η όλη υπόθεση λοιπόν ήταν μια φάρσα³⁷. Σύμφωνα με τα λεγόμενα τρεις ήταν οι μηχανισμοί που υποκινούσαν την αντίσταση αυτή των Αλβανών: η εύνοια, ο φόβος και το χρήμα. Η εύνοια του Αμπντούλ Χαμίτ ήταν τέτοια προς τους Αλβανούς που γύρω του κυκλοφορούσαν μόνο Αλβανοί υπασπιστές. Και σύμφωνα με την *Correspondance Politique*, άρθρο της οποίας δημοσιεύτηκε και στον *Αιώνα*, «ο Σουλτάνος εξέμαθεν ήδη την Αλβανικήν γλώσσαν και ομιλεί αυτήν τροχάδην, ως και οι περί ούτων Αλβανοί»³⁸. Πέραν από την εύνοια, ο φόβος ήταν πιο ισχυρός παράγων. Ο φόβος της τιμωρίας σ' όποιον τολμούσε να μη συμμορφωθεί με τις αποφάσεις της Πύλης. Αυτό τους κρατούσε συσπειρωμένους στο Σύνδεσμο και όχι το πατριωτικό αίσθημα. «Οι Αλβανοί ενεργούσαν υπό την σαγήνην και την απειλήν του Ασιατού», σημείωνε κάποιος που υπόγραφε το άρθρο του ως Α.Λ.³⁹. Η μη συμμόρφωση θα σήμαινε δυσμενή μετάθεση στα βάρη της Ασίας, όπου και τους περίμενε ο θάνατος στην εξορία⁴⁰. Το χρήμα ήταν όμως αυτό που έκανε τα πράγματα πιο εύκολα και για τους Τούρκους και για τους Αλβανούς. Η παλιά παροιμία των Αλβανών «όπου η σπάθης εκεί και η πίστις» είχε αντικατασταθεί με την «όπου ο χρυσός εκεί και η ψυχή», που σύμφωνα με την *Εφημερίς*, ταίριαζε τότε πιο πολύ στους Αλβανούς⁴¹. Το θέμα της Ηπείρου λοιπόν, αποτελούσε για την Ελλάδα ζήτημα χρυσού, που το εκμεταλλεύονται μερικοί ξεπεσμένοι μπέηδες για βαθμούς και χρήματα. Οι Τούρκια, έλεγε ο *Αιώνας*, «παρέδωκε την διοικητικήν και οικονομικήν υπηρεσίαν της Ηπείρου

³⁷ Η αίσθηση ότι η Αλβανική κίνηση αποτελούσε ένα «μηχανισμό της Πύλης» για να αποφύγει την εφαρμογή της Συνθήκης του Βερολίνου, δεν επικρατούσε μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη. Βλ. Kristaq Prifti, *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, σ.195.

³⁸ *Αιών*, 28 Ιουλ. 1880.

³⁹ Α. Λ. , «Επί των Αλβανικών», *Αιών*, 23 Αυγ. 1880.

⁴⁰ *Αιών*, 14 Ιουλ. 1880.

⁴¹ *Εφημερίς*, 9 Μαΐου 1879.

και της Αλβανίας... εις τινας χρεοκοπημένους μπέδες, οίτινες επωφελούνται της περιστάσεως, λαμβάνοντας βαθμούς, αλλά προ πάντων χρήματα...»⁴². Ενώ πιο σκληρές τοποθετήσεις χαρακτήριζαν τους μωαμεθανούς της Ηπείρου «αγέλη ακόρεστων θρεμμάτων, έτοιμη να κηρύξει αυτής δεσπότην τον προσφέρονται τα πλουσιότερα δώρα»⁴³.

Παραμονές της Συνδιάσκεψης των Πρεσβευτών στο Βερολίνο, που έγινε με σκοπό την τελική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών και μαυροβουνιότικων συνόρων, ο Σουλτάνος διορίζει τον αλβανό Αβεδίν Ντίνο υπουργό εξωτερικών⁴⁴, ενώ τον αδερφό του Βεϊσέλ τον έκανε πασά και διοικητή. Με τον ίδιο τρόπο ο Ντίνο αποκατέστησε και άλλους γνωστούς του σε ανώτερες διοικητικές θέσεις. Ήταν φυσικό οι τεχνητές αυτές κινήσεις να σκανδαλίζουν τους Έλληνες, οι οποίοι έδιναν τη δική τους εξήγηση για τα γεγονότα. Πληροφορίες για τον Ντίνο έλεγαν ότι κατάγεται από οικογένεια εξωμότη Αλβανού, που εγκαταστάθηκε στη Πρέβεζα το 1835. Και τα δυο αδέρφια «υπεβλήθησαν εσχάτως σε πολλά χρέη, προς εμπορικούς οίκους της Κέρκυρας, ...και κατόρθωσαν δια της μηχανορραφίας της αλβανικής αντιστάσεως να εξωφλήσωσι ταύτα»⁴⁵. Δεν υπήρχε λοιπόν καμιά αμφιβολία ότι οι Αλβανοί εγκάθετοι της Πύλης ενεργούσαν από συμφέρον και όχι από φιλοπατρία. «Όσοι συμμετέχουν στο Αλβανικό Σύνδεσμο» -έγραφε ο Αιώνας σε ολοσέλιδο της- «είναι υπάλληλοι Τούρκοι πονηρότεροι ταύτης και υπηρετούντες αυτήν διότι ωφελούνται προ πάντων χρηματικώς»⁴⁶. Άλλωστε ακόμη και αυτός ο Φράσαρης, ο αρχηγός του Συνδέσμου και εκλεγμένος βουλευτής

⁴² *Αιών*, 14 Ιουλ. 1880.

⁴³ Οι χαρακτηρισμοί αυτοί γράφτηκαν σε μια επιστολή από κάποιον που υπέγραφε ως Μ. και που σχολίαζε άρθρο της *Νέας Ημέρας* της Τεργέστης. Η επιστολή δημοσιεύτηκε σε δύο συνέχειες στην *Εφημερίς*, 9 και 10 Μαΐου 1879.

⁴⁴ Arben Puto, *Çeshnja Shqiptare ne aktet nderkombetare te periudhes se imperializmit (Το Αλβανικό Ζήτημα στις διεθνείς πράξεις της ιμπεριαλιστικής περιόδου)*, σ. 29. Ο Αβεδίν Ντίνο τοποθετήθηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών στις 10 Ιουλίου 1880 και εκδιώχθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου.

⁴⁵ *Αιών*, 14 Ιουλ. 1880.

⁴⁶ Αυτόθι.

Ιωαννίνων, δε μπορούσε να κερδίσει την εμπιστοσύνη ούτε καν των Λιάπιδων⁴⁷, καθώς ήταν γνωστός για τη φιλαργυρία του⁴⁸.

Οι δημοσιογράφοι, και όσοι άλλοι ασχολήθηκαν με τα γεγονότα της Αλβανίας, αφιέρωσαν πολύ χώρο στο να αποδείξουν ότι το κίνημα στερούνταν λαϊκής βάσης. Ειδικά για τους χριστιανούς Αλβανούς ήταν απόλυτοι και δεν σήκωναν αμφισβητήσεις. Όχι μόνο δήλωναν την απείχαν από το κίνημα, αλλά εξέφραζαν και την προθυμία τους να ενωθούν με την Ελλάδα: «Οι εκτός του ελεύθερου Ελληνικού κράτους ελληνοαλβανοί ορθόδοξοι χριστιανοί συμμερίζονται καθ' ολοκληρίαν την μετά των αδελφών των ελευθέρων Ελλήνων ένωση, και εισίν ήδη πνευματικώς ηνωμένοι, μηδέ καν των ελαχίστων δίδοντες προσοχήν εις Τουρκικάς και ξένας ραδιουργίας...»⁴⁹. Όσο για τους Μουσουλμάνους, δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας καθώς, όπως έλεγε και ο Αθανάσιος Πετρίδης, ηπειρώτης στην καταγωγή και σχολάρχης στον Πύργο, δεν υπήρχαν τόσοι Τουρκαλβανοί στην Ήπειρο για να γίνει τέτοιος πάταγος. Αλλά «γίνεται τέτοιος πάταγος πανούργος ...ην αυτή η Πύλη εποιήσατο και ουχί οι Αλβανοί»⁵⁰. Παρ' όλη τη μελάνη που χύθηκε για το Αλβανικό Ζήτημα και την δράση των Αλβανών, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έλειπε συστηματική πληροφόρηση για τη δράση του Συνδέσμου. Λίγα άτομα γνώριζαν τα πραγματικά γεγονότα και ακόμη πιο λίγοι ήταν αυτοί που εξέφραζαν στοιχειοθετημένες απόψεις. Υπήρχε μια σύγχυση για τη δράση και το ρόλο της Λίγκας, μέχρι που ο Αιώνας αποφασίζει να συμπληρώσει το κενό. Η σειρά «Ο Αλβανικός Σύνδεσμος» της *Allgemeinen Zeitung*, δημοσιεύεται σε 8 συνέχειες, από την 24^η Απριλίου μέχρι 9 Ιουνίου

⁴⁷ Μουσουλμάνοι Αλβανοί της Ηπείρου.

⁴⁸ *Αιών*, 14 Ιουλ. 1880.

⁴⁹ Αντώνης Γεωργίου, *Πολιτικό κάτοπτρον των πολιτικών της Ελλάδος κατά των εν έτη 1877 Ρωσσοτουρκικών πόλεμον* (Αθήνα, 1880), σ. 11.

⁵⁰ Αθανάσιος Πετρίδης, «Οι Αλβανοί», *Αιών*, 27 Αυγ. 1880.

1881⁵¹. Στη σειρά αυτή περιγράφεται αναλυτικά όλη η ιστορία του Συνδέσμου. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις 13 Μαΐου, ημέρα υπογραφής της Ελληνο-Τουρκικής σύμβασης για τα νέα σύνορα της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη, η συνέχεια του «Αλβανικού Συνδέσμου» καταλαμβάνει το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας, ενώ η είδηση αυτή μόλις μερικές αράδες στη στήλη των τηλεγραφημάτων.⁵² Ίσως αυτό να είναι και ενδεικτικό για το ενδιαφέρον του κοινού για τη δράση του Συνδέσμου.

Αλλά ας γυρίσουμε πίσω στους θεωρητικούς του αλβανικού ζητήματος. Το δυσμενές κλίμα που δημιουργήθηκε για τους Αλβανούς, δεν εμπόδισε πολλούς από αυτούς να γίνουν υπέρμαχοι της ελληνοαλβανικής συνεννόησης. Οι υποστηρικτές της ιδέας αυτής βασιζόταν στην κοινή πελασγική καταγωγή, γι' αυτό και θεωρούσαν τους Αλβανούς κομμάτι του ελληνικού έθνους. «Σας λέγομεν αδερφούς ομοεθνείς, διότι τέκνα είμαστε και εμείς και εσείς ενός έθνους και μιας φυλής. Είμαστε τέκνα των παλιών πελασγών και εμείς και εσείς. Είμαστε λοιπόν αδελφοί»⁵³. Υποστηρίζοντας την ίδια θέση ο Θ. Πασχίδης διδάκτωρ και δημοσιογράφος, πρόεδρος και αντιπρόεδρος διαφόρων Συλλόγων έκανε επίκληση για συνεννόηση και απευθυνόταν προς αυτούς (τους Αλβανούς) για να ακούσουν οι εδώ Έλληνες:

*Οι Αλβανοί, η αρχαία αυτή πελασγική και ηράκλειος φυλή, οι ανδρείοι ούτοι και γενναίοι πρόμαχοι της πατρίου πίστεως και των αρχαίων ηθών και εθών τηρηταί και φύλακες πιστοί. Οι Αλβανοί θεωρούνται πατέρες της Ελληνικής φυλής*⁵⁴.

⁵¹ Για την σειρά δημοσιευμάτων με τίτλο «Ο Αλβανικός Σύνδεσμος» βλ. *Αιών*, 24,29,30 Απρ. , 8,13,20 Μαΐου, 6,9 Ιουν. 1881.

⁵² *Αιών*, 13 Μαΐου, 1881.

⁵³ Αντώνης Γεωργίου, *Πολιτικό κάτοπτρον των πολιτικών της Ελλάδος κατά των εν έτη 1877 Ρωσσοτουρκικών πόλεμον*, σ. 3.

⁵⁴ Θ. Α. Πασχίδης, *Οι Αλβανοί και το μέλλον αυτών εν τω Ελληνισμόν*, σ. 9.

Για άλλους που πίστευαν ότι οι Αλβανοί αποτελούν ξεχωριστή φυλή, αυτό δεν είχε τόση σημασία, γιατί έλειπε η συνείδηση και ο εθνισμός και δεν μπορούσαν να σχηματίσουν έθνος. Ο άγγλος βουλευτής C. L. Fitz Gerald, γνωστός τότε για τα συγγράμματά του σε Ελλάδα και Ευρώπη, στη διατριβή του για το Αλβανικό Πρόβλημα που δημοσιεύτηκε στο αγγλικό περιοδικό *Mac millan's* τεύχος Ιουλίου, παρομοίωσε την Αλβανία με την Σκωτία επί ημερών του Wallace. Η πραγματεία αυτή που δημοσιεύτηκε ολόκληρη στον *Αιών*, υποστήριζε ότι είναι τέτοιες οι φυλετικές διαφορές των κατοίκων που «είναι αδύνατον να ισχυρισθεί τις, ότι οι Αλβανοί σχηματίζουν εθνικότητα ικανή να ενεργήσει ως τι όλων...»⁵⁵. Υπήρχε ανομοιότης λοιπόν, που δεν διαπιστωνόταν μόνο στο χαρακτήρα, στα αισθήματα και στους πόθους των κατοίκων αλλά, και στα φυσικά τους χαρακτηριστικά. Σχετικά με αυτό η εφημερίδα *Λαός* τόνιζε με έμφαση:

*Εάν αι διάφοραι ανθρωπολογικαί εταιρείαι... κατεγίνοντο εις την εξέτασιν των κρανίων αλβανών διαφόρων αλβανικών περιοχών, η επιστήμη αυτή θα ευρίσκετο ηπατημένη ει τους αφορισμούς της μετά το τωσαύτης αφοσιώσεως καταγινιμένη εις την ανεύρεσιν του εθνισμού τινός δια της κρανιοσκοπίας. Εάν τούτο εγίνετο, ...επιζήμιον θα ήτο, διότι θα ανέτρεπε άρδην πάντας τους δια μακροχρονίου παρατηρήσεως και ενδελεχούς μελέτης συστάντας κανόνας της επιστήμης ταύτης*⁵⁶.

Τόσο πολύ λοιπόν διέφεραν οι κάτοικοι της Σκόδρας από της Τσαμουριάς, ο Λιάπης από τον Τόσκη, οι Αλβανοί της Μουζακιάς από αυτούς της Μακεδονίας. Επομένως και η προοπτική της σύστασης αυτόνομου κράτους ήταν αδύνατη, επειδή αυτό θα προκαλούσε διηνεκή αλληλομαχία μεταξύ των κατοίκων. Το σοβαρότερο εμπόδιο όμως ήταν

⁵⁵ *Αιών*, 10 Ιουλ. 1880.

⁵⁶ *Λαός*, 6 Σεπ. 1877.

ότι έλειπαν οι βάσεις για ένα τέτοιο εγχείρημα. Ακόμα και η γλώσσα, που ήταν απαραίτητη για τη λειτουργία του κράτους, έλειπε από τους Αλβανούς επειδή δε γραφόταν:

.. η γλώσσα των δεν είναι γλώσσα ως αι άλλαι αυτή είναι απεναντίας γλωσσικόν ιδίωμα και ουχί ίδια γλώσσα, διότι η αλβανική λεγομένη γλώσσα ουδέν των συστατικών των απαρτιζόντων την γλώσσα έχει, αλλ' είναι γλωσσικών ιδίωμα ως ...η Σικελική και η Σαρδηνική παρά της Ιταλίας ..⁵⁷.

Οι πιο πολλοί συμφωνούσαν πως η συμφέρουσα λύση και για τους δυο λαούς ήταν η συνεργασία. «Το μέλλον της ελληνικής και αλβανικής φυλής επιβάλλει αμφοτέροις κοινά καθήκοντα και κοινήν ενέργειαν...» έγραφε η καθημερινή Σφαίρα το 1880⁵⁸. Για τους Αλβανούς δε, η καλύτερη προοπτική για την αποκατάσταση και τον εκπολιτισμό τους ήταν η ελληνική. Ο Κωνσταντίνος Βάμβας θερμός οπαδός της ελληνοαλβανικής προσέγγισης, εκδήλωνε την επιθυμία του πως θα ήταν «ευγνωμοσύνης καθήκον» και «πολιτισμού υποχρέωσης» αν οι νεότεροι Έλληνες είχαν ως κύρια ασχολία αν όχι την απελευθέρωση, των εκπολιτισμό των ομογενών αυτών φύλων⁵⁹. Η ιδέα της ελληνοαλβανικής ένωσης ήταν αρεστή και σε πολλούς Αλβανούς. Υπήρχε όμως καχυποψία για το κατά πόσον αυτή η ένωση θα γινόταν επί δίκαιης βάσης. Στους Αλβανούς φώλιαζε η αμφιβολία για τα αγνά αισθήματα των Ελλήνων. Πίστευαν ότι η ένωση, όπως την εννοούσαν οι Έλληνες, θα συνοδευόταν και με πιέσεις για αφομοίωση και θα τους καθιστούσε πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Αυτούς τους φόβους εξέφραζε και Αλβανός της εποχής όταν έγραψε σ' ένα δοκίμιό του :«...βλέπομεν, ότι τη μεν ένωσιν μας αγαπάτε, όχι όμως και ημάς, ως αδερφούς δικαίους».⁶⁰ Στην Ελλάδα έσπευδαν να δώσουν

⁵⁷ Αυτόθι.

⁵⁸ Σφαίρα, 29 Απρ. 1880.

⁵⁹ Κ.Χ. Βάμβας, « Σύντομος ιστορική μελέτη περί Αλβανίας και Αλβανών», σ. 438.

⁶⁰ Ευθύμιος Στ. Πράντης, *Αλβανικά Παράπονα* (Αθήνα, 1880), σ. κή.

διαβεβαιώσεις ανεκτικότητας, δηλώνοντας πως οι Αλβανοί δεν είχαν να φοβηθούν τίποτα για τις ελευθερίες τους, καθώς το Ελληνικό Βασίλειο ήταν «παράδειγμα ανεξιθρησκίας»⁶¹.

*Ο γνήσιος Έλλην θέλει σεβαστή τα ήθη, τα έθιμα, τη διάλεκτον του Αλβανού, Μωαμεθανού ή Χριστιανού, ως σέβεται και τα έθιμα του Ισραηλιτού ή του Τούρκου εν τη Ελλάδι. Τα δε πολιτικά και αστικά δικαιώματα του ανθρώπου ο Πολιτικός Κώδιξ της Ελλάδος ενέγραψε προ πολλού... ανεξαιρέτως και αδιακρίτως πάσης φυλής και θρησκεύματος*⁶².

Τελικά η εθνοτική αυτή διαμάχη στιγματίσει αρνητικά την εικόνα των Αλβανών στην Ελλάδα. Αν και πολλοί ήταν αυτοί που πολέμησαν την τακτική του υποβιβασμού και των εξυβρίσεων, η δημιουργία των στερεότυπων δεν αποφεύχθηκε. Προσπαθώντας να πείσει προς αυτή την κατεύθυνση ο *Αιών* έγραφε ότι «δεν λογίζεται σπουδαίος ο αυτοκαυχόμενος και αιωνίως και τυμπανιαίως επιδιώκων ν' ανυψώσει εαυτόν δια της εξυβρίσεως και δια του εξουδενισμού των άλλων»⁶³. Οι Αλβανοί ξεχώριζαν ως σπουδαίοι πολεμιστές. Διακριτικό τους στοιχείο ήταν η έμφυτη αίσθηση της ελευθερίας και ο υπερήφανος χαρακτήρας τους. Αλλά ακόμη και το πολεμικό του πνεύμα και ο ανδρισμός του γινόντουσαν ευάλωτα μπροστά στην αμάθεια. Αμάθεια που προερχόταν επειδή οι Αλβανοί δεν καλλιεργούσαν την γλώσσα τους και δεν μπορούσαν να αναπτύξουν την γνώση και τις επιστήμες. Ο Βάμβας εξηγούσε ότι «Ο χαρακτήρ των Αλβανών συχνά δυστυχώς στρέφει προ κακόν του ένεκα της αμάθειας και σκληρότητός του, όσον ανδρείος ενεργητικός και ορμητικός και αν ήναι»⁶⁴. Ο χλευασμός, η περιφρόνηση και η ύβρις των Ελλήνων ήταν η αφορμή ώστε ένας Κορτσάρης της Αιγύπτου

⁶¹ *Αιών*, 14 Ιουλ. 1880.

⁶² Θ. Α. Πασχίδης, *Οι Αλβανοί και το μέλλον αυτόν εν τω Ελληνισμόν*, σ.7.

⁶³ *Αιών*, 11 Αυγ. 1880.

⁶⁴ Κ. Χ. Βάμβας, «Σύντομος ιστορική μελέτη περί Αλβανίας και Αλβανών», σ.477.

να γράψει τα παράπονά του σ' ένα βιβλίο. Την λύπη για την κατάσταση της Αλβανίας την εξέφραζε με τους εξής στίχους:

*Τι να σου είπω πατριώτα η πατρίς μας έως τώρα
Ήτο με κλεισμένα μάτια, σήμεραν ήλθεν η ώρα,
Να ανοίξωμε τα μάτια και να ειδούμε μια φορά,
Διότι η πατρίς μας τρέχει εις μεγάλην συμφορά.
Επαρχία αθλιεστάτη κι` ως την σήμεραν κοιμάται,
Τα παιδιά της κατατρέχουν και κανείς δεν τα λυπάται,
Οπου και αν ευρεθώσι τα υβρίζουν γενικώς
Ως λαόν των αγραμμάτων, και διότι είναι Αλβανός⁶⁵.*

Δεν ήταν όμως κάτι καινούριο για να προκαλέσει έκπληξη. Ο χαρακτήρας των Αλβανών είχε σχολιαστεί αρνητικά και στο παρελθόν. Το ίδιο είχε κάνει και ο γνωστός ιστορικός, Παναγιώτης Αραβαντινός, όταν το 1859 έγραφε στα Ιωάννινα ότι ο χαρακτήρας του Αλβανού είναι «εκδικητικός, φειδωλός, μικροπρεπής, φιλοτάραχος, υπομονετικός και αντίθασος»⁶⁶. Την ίδια τύχη άλλωστε είχαν και οι ξακουστοί του έθνους, πόσο μάλλον αυτοί που δεν ήταν τίποτε άλλο από απλοί και ταπεινοί Αλβανοί.

*Πως Μιοούλη και Μποτζάρη και Κουντουριώτας υπουργοί
τους υβρίσανε με πρώτον ως βιαιοπραγείς και Αλβανοί;
Άλλοτε τους αγαπούν με τους λόγους τους γλυκούς,
Κοίαν ολίγον δεν αρέσουν τους φωνάζουν Αλβανούς,
Δηλαδή η ιδέα αυτών ο Αλβανός είναι κακός⁶⁷.*

⁶⁵ Ευθύμιος Στ. Πράντης, *Αλβανικά παράπονα*, σ. 6.

⁶⁶ Παναγιώτης Αραβαντινός, «Ηπειρωτικά», *Πανδώρα*, τόμος 10, Απρ. 1859 – Απρ. 1860, σ. 519.

⁶⁷ Ευθύμιος Στ. Πράντης, *Αλβανικά παράπονα*, σ. 11.

Μύθοι και ιδεολογήματα

Οι τοποθετήσεις που αναπτύξαμε στο προηγούμενο κεφαλαίο αποτελούν την έκθεση των τάσεων που επικρατούν γύρω από την αλβανική υπόθεση. Η ελληνική κοινωνία νιώθει την ανάγκη να τοποθετηθεί απέναντι στο ζήτημα και με αυτό τον τρόπο δοκιμάζει τα όρια ανεκτικότητας απέναντι στο αλβανικό στοιχείο. Όπως είδαμε οι προσεγγίσεις ποικίλουν και εκτείνονται από την πλήρη απόρριψη μέχρι την πλήρη ανοχή. Τα διλήμματα τελειώνουν μετά το 1881 όπου η αλβανική υπόθεση αποσύρεται από το προσκήνιο. Η δυναμική του χάνεται γιατί η διεθνής διπλωματία, με τη διευθέτηση του ελληνικού ζητήματος, θεωρεί ότι η ανατολική κρίση έχει κλείσει. Οι ίδιοι οι αλβανοί εθνικιστές, μετά την ήττα διαλύονται και οι όποιες δραστηριότητές τους περιορίζονται σε πολιτιστικά θέματα (αφορούν κυρίως την ανάπτυξη της αλβανικής γλώσσας). Στο εσωτερικό, στις εκλογές του 1881, ανατέλλει η πολιτική του Τρικούπη που είναι υποστηρικτής της υλικής προόδου και του ειρηνικού εθνικισμού. Οι οπαδοί της μεγάλης ιδέας συρρικνώνονται και επανέρχεται η υπόθεση ανασυγκρότησης Πρότυπου Βασιλείου. Παράλληλα έχει σημειωθεί μια σημαντική αλλαγή, ο επανακαθορισμός των εχθρών. Οι Βούλγαροι που προσωποποιούν το σλαβικό κίνδυνο, απορροφούν όλη την ενέργεια που απελευθερώνει ο αλυτρωτικός εθνικιστικός λόγος.

Θα μεσολαβήσει μια δεκαετία ύφεσης ώσπου οι Αλβανία και οι Αλβανοί να προβληματίσουν ξανά την ελληνική κοινή γνώμη στις αρχές του 1890. Η επαναφορά σχετίζεται και κορυφώνεται παράλληλα με τα υπόλοιπα εθνικά ζητήματα (Μακεδονικό και Κρητικό). Τη χρονική αυτή περίοδο παρατηρείται μια πύκνωση γεγονότων που αλλάζουν τη στάση

της Ελλάδας και επηρεάζουν τις αντιλήψεις τις κοινής γνώμης για τα εθνικά θέματα. Πρώτων, οι αλβανοί εθνικιστές γίνονται πιο δραστήριοι, η εθνική ιδέα ωριμάζει, δραστηριοποιούνται πατριωτικοί κύκλοι σε Κωνσταντινούπολη, Βουκουρέστι, Κάιρο, κυκλοφορούν εφημερίδες που αναπτύσσουν τη γλώσσα και ιδρύονται τα πρώτα αλβανικά σχολεία στην περιοχή της Κορυτσάς⁶⁸. Δεύτερον, εντείνεται ο διεθνείς ανταγωνισμός, κυρίως ανάμεσα στην Ιταλία και την Αυστροουγγαρία αλλά, δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε και το όψιμο ενδιαφέρον της Ρουμανίας για τους Βλάχους της περιοχής αυτής⁶⁹. Οι δυο καθολικές δυνάμεις αγωνίζονται για τον έλεγχο της παιδείας. Η Ιταλία, προσπαθώντας να βάλει φρένο στο προβάδισμα των Αυστριακών, που ως τότε είχε την εποπτεία για την συντήρηση και λειτουργία των εκκλησιών και σχολείων στους καθολικούς της βόρειας Αλβανίας, ιδρύει το 1888 στο Σκουτάρι τα πρώτα ιταλικά σχολεία όπου διδασκόταν και τα αλβανικά. Στη συνέχεια η κούρσα «ειρηνικής διεϊσδυσης» κορυφώνεται. Η δράση των Αρμπερές (αρχαίοι αλβανοί μέτοικοι) υποχρεώνει το ιταλικό ενδιαφέρον για την ανατολική Αδριατική να αυξάνεται συνεχώς και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, επισφραγίζεται με την λειτουργία έδρας αλβανικής γλώσσας στο Ινστιτούτο Ανατολικών Γλωσσών στη Νάπολη⁷⁰. Τρίτων, στο εσωτερικό σημειώνονται μια σειρά από αρνητικές εξελίξεις που αλλάζουν

⁶⁸ Stavro Skendi, *Zgjimi Kombetar Sshqiptar : 1878-1912 (Η Αλβανική Εθνική Αφύπνιση)*, σς 132-133 και 143-147.

⁶⁹ Την περίοδο αυτή οι σχέσεις Ελλάδας – Ρουμανίας επηρεάζονται από τη διεκδίκηση των συνειδήσεων των Βλαχόφωνων πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το ζήτημα των κληροδοτημάτων του Ζάππα και του Σάρρου και τη δήμευση των μοναστηριακών κτημάτων από τη ρουμανική κυβέρνηση. Βλ. σχετικά Γκίκας Νικόλας, «Student Cooperation in the Balkans (end of the 19th – beginning of the 20th c.): Political and Social Aspects as Presented in the Media», ανακοίνωση στο συνέδριο *Border Crossings: Perceptions and Views from the Southern Balkans* (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, 2004), σ. 2.

⁷⁰ Οι Αυστριακοί ως απάντηση στις κινήσεις των Ιταλών, ανοίγουν το 1903 σεμινάρια αλβανικής γλώσσας στο αντίστοιχο Ινστιτούτο Ανατολικών Γλωσσών στη Βιέννη, ενώ στην Ελλάδα, ο βουλευτής Λουκάς Μπέλλος πιέζει το 1904 να ιδρυθεί έδρα αλβανικής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Είναι φανερό ότι ο αγώνας για εξασφάλιση επιρροής στους πληθυσμούς αυτούς που είχε αρχίσει γύρω στο 1890, βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Για τις πρωτοβουλίες Μπέλλου βλ. Ε.Σ.Β. , συνεδρίαση 35, 17 Ιουν. 1904 και για τον Αυστρο – Ιταλικό ανταγωνισμό στην Αλβανία βλ. Stavro Skendi, ο.π., σς 127 – 128, 238 – 241.

την πολιτική και κοινωνική ζωή. Ανάμεσά τους σημειώνουμε την αποτυχία της κρητικής επανάστασης το 1889, την πρόβλεψη για οικονομική χρεοκοπία που επαληθεύεται το 1893, τη διαιωνιζόμενη σταφιδική κρίση που πλήττει τους αγρότες οι οποίοι αναγκάζονται να μεταναστεύσουν στα αστικά κέντρα, την έκρυθμη πολιτική ζωή που λόγω των αυθαίρετων παρεμβάσεων του Βασιλιά, πολώνεται και παρεκτρέπεται από τη συνταγματική νομιμότητα. Σ' αυτό το πλαίσιο κακοτυχίας διαμορφώνεται μια δυσαρεστημένη και απογοητευμένη κοινή γνώμη που έχει χάσει την εμπιστοσύνη στα πολιτικά κόμματα αλλά αξιώνει να βρεθεί λύση στα προβλήματα της χώρας. Η πολιτική της εσωτερικής ανασυγκρότησης ως λύση του εθνικού ζητήματος είχε αποτύχει και το περιεχόμενο της Μεγάλης Ιδέας επαναπροσδιοριζόταν. Επανέρχεται ο επιθετικός εθνικός λόγος που το 1893, προμηδοτεείται με την ίδρυση των εθνικιστικών εταιρειών Ελληνισμός και Εθνική Εταιρεία, οι οποίες με τον μεγαλοϊδεατισμό τους παρασέρνουν τη χώρα στο ταπεινωτικό πόλεμο του 1897.

Η αρνητική έκβαση που πήραν οι εξελίξεις στο εσωτερικό απογοήτευσαν το λαό. Ο εθνικιστικός λόγος βρίσκει πρόσφορο έδαφος και διαμορφώνει μια φιλοπόλεμη κοινή γνώμη που ελπίζει ότι έτσι θα βρει τη λύτρωσή του. Στο πλαίσιο αυτό και στο κομμάτι που της αναλογεί, επανέρχεται η συζήτηση για την Αλβανία και τους Αλβανούς. Συζήτηση που αντανακλά την ανησυχία για τις περιοχές αυτές που διεκδικούνται από την Ελλάδα και απειλούνται από τον Αυστρο – Ιταλικό ανταγωνισμό και την δράση των αλβανών εθνικιστών. Η αναζωπύρωση του ελληνικού ενδιαφέροντος έμοιαζε πολύ με το κλίμα ευφορίας που είχε δημιουργήσει η ανατολική κρίση 1875-1881, τότε που κρινόταν η τύχη της Ηπειροθεσσαλίας. Οι αρχιτέκτονες της ελληνοαλβανικής προσέγγισης, αν και προσπαθούσαν να εδραιώσουν τη φιλία σε νέες βάσεις, δεν είχαν απομακρυνθεί από τις θεωρίες του παρελθόντος, και πολλοί μάλιστα τις

θεωρούσαν πιο επίκαιρες από ποτέ⁷¹. Υπήρχε όμως ένα στοιχείο που διαφοροποιούσε τις δύο περιόδους : ενώ το 1875, ο όποιος λόγος υπέρ ή κατά των Αλβανών αποτελούσε απλώς ένα επιχείρημα, τώρα τα επιχειρήματα αυτά, επαναδιατυπώνονταν ως μύθοι και καταστάλαζαν στην κοινή γνώμη ως στερεότυπα. Σταχυολογώντας τους μύθους που πλανιόνταν για τους Αλβανούς και την Αλβανία, θα μπορούσαμε να τους διακρίνουμε σε τέσσερις πυλώνες σύμφωνα με το Γούναρη⁷²:

1. Οι Αλβανοί ανήκουν στο ελληνικό έθνος.
2. Η Αλβανία δεν μπορεί να αποτελέσει αυτόνομο κράτος.
3. Οι Αλβανοί είναι διαφορετική φυλή αλλά δεν αποτελούν διακριτό έθνος.
4. Η συνεργασία με τους Έλληνες αποτελεί για τους Αλβανούς την καλύτερη προοπτική για κρατική αποκατάσταση και τον εκπολιτισμό τους.

Στόχος ήταν η δημιουργία ενός κοινού και οικείου περιβάλλοντος που θα οδηγούσε στην πολυπόθητη συνεννόηση. Οι δύο αρχαιότερες φυλές του Αίμου, μετά την συγκρότηση της ιδεολογικής βάσης που πρόσφεραν οι μύθοι, θα μπορούσαν να συγκατοικήσουν σε μια ενιαία χώρα , την Ελληνοαλβανία, που δεν θα ήταν τίποτε άλλο από τη φυσική ολοκλήρωση της μεγάλης Αλβανίας και της μεγάλης Ελλάδας⁷³.

⁷¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της τάσης αυτή είναι η πραγματεία του Νεοκλή Καζάζη, *Ελληνοαλβανική συνεννόησης : το Αλβανικόν Ζήτημα εν σχέσει προς το Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα, 1907). Αποτελούνταν από δύο μελέτες. Η μία ήταν πρόσφατη , ενώ η άλλη είχε δημοσιευτεί πριν από 29 χρόνια σε μια αθηναϊκή εφημερίδα. Ο καθηγητής Ν. Καζάζης (1849-1936) υπήρξε σημαντικό πολιτικό πρόσωπο της εποχής. Προώθησε τις εδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδας και προσπάθησε να δημιουργήσει εθνικιστικό αλυτρωτικό ρεύμα. Μεταξύ άλλων διατέλεσε πρόεδρος της πατριωτικής εταιρίας Ελληνισμός και συντάκτης του ομώνυμου μηνιαίου περιοδικού που εκδιδόταν από το 1898 μέχρι το 1915 Ήταν υποστηρικτής της ελληνοαλβανικής συνεννόησης και στο περιοδικό του φιλοξενήθηκαν πληθώρα άρθρων προς αυτή την κατεύθυνση.

⁷² Βασίλης Γούναρης, «Σύννοικοι, θυρωροί και φιλοξενούμενοι: Διερευνώντας τη 'μεθόριο' του ελληνικού και αλβανικού έθνους κατά το 19^ο αιώνα». Υπό δημοσίευση στον τόμο *Πρακτικά διεθνούς συμποσίου 'Ο Ελληνισμός στον 19^ο αιώνα. Ιδεολογικές και αισθητικές αναζητήσεις* (Λευκωσία, υπό έκδοση).

⁷³ Aristidh Kola, *Proklamata*, μετάφρ. από ελληνικά Zenel H. Mixha (Αθήνα, 1996, έκδοση στην αλβανική 2001), σ. 40.

Τα ιδεολογήματα αυτά δεν ακολουθούν παράλληλες διαδρομές, αλλά αντιθέτως, παρουσιάζουν πολλά σημεία συνάντησης. Παρατηρείται ότι με αξιοθαύμαστη ευκολία, στοιχεία που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή ενός πυλώνα τα βρίσκουμε και στο άλλο, και αντιστρόφως. Έτσι, επικοινωνούν άριστα μεταξύ τους και αλληλοσυμπληρώνονται ως μια συνολική θεωρία. Κοινή βάση για όλους του πυλώνες αποτέλεσε η γλώσσα. Μια από τις πρώτες μελέτες για τη γλώσσα των Αλβανών ήταν αυτή του Φαλμεράυερ⁷⁴. Οι θέσεις του όμως, δεν ήταν εθνοφελές για τους Έλληνες επειδή, υποστήριζε τη μη συνέχεια του ελληνικού έθνους και τη μη σύνδεση της αλβανικής με την ελληνική: «Υπάρχει στην Ιλλυρική χερσόνησο ένας λαός, η γλώσσα του οποίου, στη δομή και στη ρίζα δεν έχει την ελάχιστη ομοιότητα ούτε με την ελληνική, ούτε με την τουρκική ούτε με τους σλαβικούς διαλέκτους»⁷⁵. Ως απάντηση αναπτύχθηκε ένα κίνημα γνωστό ως αντιφαλμεραϊσμός. Στο θέμα της γλώσσας οι προσπάθειες δρομολογήθηκαν στο να αποδείξουν το αντίθετο από αυτό που υποστήριζε ο Φαλμεράυερ. Να αποδείξουν δηλαδή, την στενή σχέση και την συγγένεια της αλβανικής με την ελληνική. Αν κατά την διάρκεια της Ανατολικής Κρίσης, από τις μελέτες περί Αλβανών, θα μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε αυτή του Παναγιώτη Κουπητώρη, τώρα στη δεύτερη φάση της προσέγγισης, μεγαλύτερη αίσθηση έκανε η πραγματεία του ιατρού και βουλευτή Θήβας Λουκά Μπέλλου. Στην εργασία του που δημοσιεύτηκε σε πολλές συνέχειες στην *Ακρόπολη*⁷⁶, και αργότερα όλη μαζί, επιχειρηματολόγούσε υπέρ της

⁷⁴ J. Ph. Fallmerayer, *Das Albanesische Element in Griechenland: Ueber Ursprung und Alterthum der Albanesen*, 1Abtheilung (München, 1857).

⁷⁵ J. Ph. Fallmerayer, *Elementi shqiptar ne Greqi* (μετάφραση από γερμανικά Nestor Nepravishta) (Τίρανα, 2003), σ. 32. Ενώ σε παλαιότερα έργα του εξέφραζε την άποψη ότι οι Έλληνες είναι ένας λαός ανακατεμένος με σλάβους. Σαν δεύτερο συστατικό του πληθυσμού ανέφερε τους Αλβανούς, η κάθοδος των οποίων, σύμφωνα με τον συγγραφέα, ολοκλήρωσε την εικόνα της εξουδετέρωσης της ελληνικής φυλής. Βλ. αυτόθι., σς. 9-10.

⁷⁶ *Ακρόπολις*, 10, 11, 13, 14, 15, 21, 22, 26 και 31 Αυγ. 1902 .

αρχαιότητας των Αλβανών στην περιοχή και των δεσμών αυτών με την ελληνική φυλή:

Εκ των προεκτεθέντων νομιζομεν, ότι πας καλής πίστεως και ορθού νου άνθρωπος επείσθη, ότι ούτε οι Τσάκονες εισίν Ινδοί πειραταί..., ούτε οι Αλβανοί ταταρική τις φυλή από Καυκάσου επί των Ελλάδα επιδραμούσα και εγκαταστάσα, ουδέ οι άλλοι Έλληνες Σκύθαι ή Μογγόλοι (ως ευφάνταστος ίνα μη είπομεν φαντασιόπληκτος αλλά και άγαν άκριτος, ευφυής φιλόλογος εδογματίσεν) [φωτογραφίζει τον Φαλμεράϋερ]. Η επιστημονική και επιστάμενη μελέτη των λαλουμένων διαλέκτων πείθει τον αμερόληπτον κριτήν ότι πρόκειται περί ενός και του αυτού λαού από πλείστων χιλιετηρίδων ζώντος εν τη εαυτού εστία⁷⁷.

Όπως έλεγε ο Μπέλλος «η Αλβανική εστί αυτή η παλιά Πελασγική, ήτις υπό των γραμματικών θεωρείται, ως γνωστών, η πρώτη η προομηρική και προϊστορική περίοδος της Ελληνικής γλώσσης» και αυτό την έκανε να είναι « το αρχαιότατων και ζων κειμήλιον της Ελληνικής»⁷⁸. Παράλληλα τους Αλβανούς τους θεωρούσε « Ιλλύριους Έλληνες, οστούν εκ των οστέων και σαρξ εκ της σαρκός της Ελλάδος»⁷⁹. Αναδεικνύοντας τη γλώσσα ως αδιάψευστο στοιχείο της κοινής πελασγικής καταγωγής, κρυσταλλώνεται και ο μύθος του αίματος που ρέει ίδιος στις φλέβες της ελληνικής και αλβανικής φυλής. Τα δύο αυτά επιχειρήματα αποτελούσαν τα σκληρά τεκμήρια του ιδεολογήματος ότι οι Αλβανοί ανήκουν στο ελληνικό έθνος. Έτσι κάθε φορά που γινόταν λόγος για τους Αλβανούς, οι αναφορές στο «όμαιμο» και στην «κοινή πελασγική καταγωγή» επαναλαμβάνονταν ως στερεότυπα.

⁷⁷ Λουκάς Μπέλλος, «Η Αλβανία χώρα Ελληνική : αι τρεις ζώσαι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσης», *Ακρόπολις*, 22 Αυγ. 1902.

⁷⁸ *Ακρόπολις*, 26 Αυγ. 1902.

⁷⁹ Ε. Σ. Β. , συνεδρίαση 35, 17 Ιουν. 1904.

Η πλούσια συζήτηση για την αρχαιότητα των Αλβανών και της αλβανικής γλώσσας δεν ερχόταν σε σύγκρουση με την αντιμετώπισή τους ως μη έθνος, και της γλώσσας ως μη γλώσσα. Για τους γλωσσολόγους τα αλβανικά αποτελούσαν μια ελληνική διάλεκτο και όσοι προσπαθούσαν να τα μετατρέψουν σε ξεχωριστή γλώσσα, απλώς ματαιοπονούσαν.

Και υπάρχουν μεν αμαθείς τίνες και παράφρονες φανταζόμενοι, ... ως ξένοι και επίβουλοι προσπαθούσι να πλάσωσιν ιδίαν γλώσσαν και εθνικότητα την αλβανικήν διάλεκτον και αλβανικήν φυλήν, αλλά...η διαδοσις των φώτων και της αληθούς παιδείας θέλει σύρριζα εκριζώσει και των ακαταλογίστων μαλλιαρών και των μαινομένων αλβανιστών τα όνειρα⁸⁰.

Σε πιο ήπιες προσεγγίσεις μερικοί παραδεχόταν πως ο μόνος δεσμός του αλβανισμού ήταν η γλώσσα, αλλά «γλώσσα εν τη φυσική καταστάσει, και αι πάσαι απόπειραι αι γενόμεναι προς δημιουργίαν γλώσσης, εθνικής φιλολογικής αλβανικής απέτυχον, ακριβώς διότι δεν ανεπτύχθει εθνικός βίος αλβανικός»⁸¹. Έθνος χωρίς γλώσσα δεν υφίσταται, και όταν η γλώσσα αυτή δε γράφεται, οι πιθανότητες για ίδρυση και λειτουργία κράτους είναι μηδαμινές. Επιχειρηματολογώντας με το ίδιο τρόπο αντιστρόφως, δηλαδή δεν δημιουργήθηκε ανεξάρτητος εθνικός βίος επειδή δεν αναπτύχθηκε η γλώσσα, άνοιγε γύρω από αυτό το θέμα ένας φαύλος κύκλος. Οι Αλβανοί ήταν καταδικασμένοι να μείνουν για πάντα «μια φυλή» γιατί η γλώσσα ήταν προϋπόθεση για την ίδρυση του κράτους και το κράτος απαραίτητο για την ανάπτυξη της γλώσσας. Με αυτό τον τρόπο η γλώσσα, από χειροπιαστό τεκμήριο του ιδεολογήματος ότι οι Αλβανοί ανήκουν στο ελληνικό έθνος, χρησιμοποιείται και ως

⁸⁰ Λουκάς Μπέλλος, *Αλβανικά ή αι τρεις σώζαι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσης*, (Αθήνα, 1903), σ. 4.

⁸¹ Παύλος Καρολίδης, «Αλβανία και Αλβανοί», *Ελληνισμός*, 3 (1902), σ. 635.

επιχείρημα για το δεύτερο πυλώνα που έλεγε ότι η Αλβανία δεν μπορεί να αποτελέσει ξεχωριστό κράτος.

Πέραν από τη γλώσσα, μερικά από τα κριτήρια που στις αρχές του 20^{ου} αιώνα θεωρούνταν απαραίτητα για ένα διακριτό έθνος ήταν το αίσθημα της ενότητας, η ιστορία, και η εθνική συνείδηση. Ο Παύλος Καρολίδης, καθηγητής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποστήριζε σχετικά με το ζήτημα της εθνότητας των Αλβανών ότι *«αλβανικαί πάτριαι υπάρχουν, αλβανική γλώσσα υπάρχει, αλβανική φυλή, πολλές κεκτημένη φυσικάς αρετάς, αλλά συνειδήσις αλβανικής εθνότητας δεν υπάρχει»*⁸². Το ίδιο υποστήριξε και ο Λέων Μ. Μελάς, προσπαθώντας να απαντήσει στην ερώτηση αν υπάρχει ή όχι αλβανικό έθνος, σημείωνε ότι *«αλβανικόν ζήτημα εθνικόν, απορρέον συνειδήσως λαού, ενιαίον και προς εθνικήν αποκατάστασιν ενιαίαν τείνον, δεν εξεδηλώθη μέχρι τούδε»*, για να καταλήξει, λίγες σελίδες πιο κάτω στο συμπέρασμα ότι *«το έργον της από φυλής εις ίδιον έθνος προαγωγής της Αλβανίας είναι δυσχερέστατον άν μη αδύνατον»*⁸³.

Το επιχείρημα της μη συνείδησης αποτέλεσε το πιο δυνατό ισχυρισμό του τρίτου πυλώνα, της μη ύπαρξης ξεχωριστού αλβανικού έθνους. Το γεγονός αυτό δεν αποτέλεσε εμπόδιο να χρησιμοποιηθεί και για την ενίσχυση του πρώτου θεωρήματος, καθώς όσο προβαλλόταν το κενό της συνείδησης, τόσο αναδεικνυόταν η βαθιά ριζωμένη αίσθηση της ελληνικής καταγωγής στους πληθυσμούς αυτούς. Αίσθηση που απόρρεε από το κοινό παρελθόν, τους ίδιους αγώνες, περιπέτειες και τα ενιαία συμφέροντα των δύο λαών.

Εάν κατά την καταγωγήν της γλώσσης ή της φυλής Ελλάς και Αλβανία μέγιστην έχουσι συγγένειαν , η συγγένεια αυτή καθήσεται αληθεστέρα και πραγματικωτέρα εκ της

⁸² Παύλος Καρολίδης, «ό. π.».

⁸³ Λεόντιος Μ. Μελάς, *Το Αλβανικόν Ζήτημα* (Αθήνα, 1902), σς. 20,22.

ταυτότητος της ιστορικής παραδόσεως, καθισταμένης επί τέλους εθνικής συνειδήσεως, κατά μείζονα δε λόγον εκ του εθνικού συμφερόντος ...⁸⁴.

Ως παράδειγμα εκδήλωσης της ελληνικής συνείδησης, αναφερόταν η περίπτωση κάποιων Αλβανών από την κάτω Ιταλία που είχαν ζητήσει το 1875 να μετοικήσουν στην Ελλάδα⁸⁵. Σχετικά με το περιστατικό αυτό ο Λ. Μπέλλος αναφέρει σε μια συζήτηση στη Βουλή :

...υπό των Ιταλών αυτών Greci καλούνται μέχρι σήμερον (οι Αλβανοί),...διότι έχουσι πλήρη και βαθειάν την συναίσθησιν της Ελληνικής αυτών καταγωγής, ...και τόσον εν αυτοίς είναι το αίσθημα του Ελληνισμού ερριζωμένον, ώστε οι πρεσβύτεροι των πολιτενομένων θα ενθυμούνται προ ετών κίνησιν αυθόρμητον των εν Ιταλία αλβανοφώνων τούτων Ελλήνων, ζητούντων να επιστρέψωσιν εις την Ελλάδα...⁸⁶.

Η Αλβανία περιγραφόταν πάντα ως ορεινή, άγονη και φτωχή χώρα, κατοικούμενη από γενναίους και περήφανους ανθρώπους που αγαπούν την ελευθερία. Η ανομοιογένεια όμως που παρουσίαζε στο εσωτερικό της γινόταν τροχοπέδη στην προσπάθεια εθνικής συγκρότησης και κρατικής αποκατάστασης. Οι κάτοικοι ήταν διαιρεμένοι σε θρησκείες και φυλές που υπέβλεπαν και αντιμάχονταν αλλήλους. Η Ακρόπολις, με αφορμή κάποια αλβανική εξέγερση το 1903, προσπαθεί με δύο συνεχόμενα πρωτοσέλιδα, να δώσει στους αναγνώστες της μια σαφή περιγραφή της χώρας:

⁸⁴ Νεοκλής Καζάζης, *Ελληνοαλβανική συνεννόησις : το Αλβανικόν Ζήτημα εν σχέσει προς το Ελληνικό Έθνος*, σ. 57.

⁸⁵ Οι πληθυσμοί αυτοί εγκαταστάθηκαν στην Ηλεία Πελοποννήσου το 1876 και με βασιλικό διάταγμα παραχωρήθηκαν προς αυτούς 30 στρέμματα εθνικής γης και το ποσό των 400 δραχμών προς κάθε οικογένεια για την κάλυψη των πρώτων αναγκών. Την προσπάθεια αγκάλιασε εξ αρχής ο φιλολογικός σύλλογος Παρνασσός, ο οποίος με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου αποφάσισε τη σύσταση σχολείου άπορων παιδιών με σκοπό να παράσχει δωρεάν εκπαίδευση στους πρόσφυγες. Παράλληλα παρότρυνε την τοπική κοινωνία και τις δημοτικές αρχές να κάνουν ότι είναι δυνατόν για την ομαλή εγκατάστασή τους. Βλ. σχετικά *Παρνασσός* 1 (1877), σ. 27.

⁸⁶ Ε. Σ. Β. , συνεδρίαση 35, 17 Ιουν. 1904.

Η Αλβανία διαιρείται εις Γκέγκηδες (Σκοδράνους), Τόσκηδες (Ταουλανδίους), εις Τσάμηδες (Χάονας) και εις Λιάπηδες (Ιάπηγες). Εκάστη των φυλών τούτων έχει ιδιαίτερα έθιμα, η δε διαφορά αύτη φθάνει εις τας γυναίκας και μέχρι του ενδύματος. Αι τέσσαρες αύται φυλαί ομιλούν διαφόρους διαλέκτους⁸⁷.

Στις αρχές του 20ού αιώνα η Ελλάδα χαιρόταν ήδη 70 χρόνια ανεξάρτητου εθνικού βίου και είχε συγκροτήσει το εθνικό της πολιτισμό, όπως αυτό υπαγορευόταν από τους μηχανισμούς ομογενοποίησης της εθνικιστικής ιδεολογίας. Έμοιαζε λοιπόν αδιανόητο για την ελληνική κοινή γνώμη, να γεννηθεί κάτι αξιόλογο από την πανσπερμίας των φυλών, θρησκείων, γλωσσών και πολιτισμών που επικρατούσε στην Αλβανία. Το εν δυνάμει κράτος ήταν καταδικασμένο εκ των προτέρων σε διάλυση, επειδή θα γινόταν έρμαιο των ραδιουργιών, ερίδων και συγκρουόμενων συμφερόντων των φυλών. Η ποικιλότητα, αν και αρνητικός παράγοντας για την ίδρυση ανεξάρτητης Αλβανίας, δεν εμπόδιζε διόλου τους αλβανολόγους να βρουν κοινά σημεία ανάμεσα στο εθνικό τους πολιτισμό και στα ήθη και έθιμα των Αλβανών. Οι ομοιότητες αυτές ενίσχυαν το μύθο περί ελληνικότητας της αλβανικής φυλής. Η Ακρόπολις έγραφε σε ένα πρωτοσέλιδο ότι « η φυλετική ομοιότης μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών είναι καταπληκτική. Τα ήθη, έθιμα, η ενδυμασία αι παραδόσεις προσομοιάζουν και εν πολλοίς ταυτίζονται μετά των ημετέρων»⁸⁸.

Για την αλβανική Βαβέλ ευθύνονταν κυρίως η θρησκευτική διαίρεση, που αποτελούσε αξεπέραστο εμπόδιο για την αλβανική ενότητα. Έτσι η θρησκεία αποτέλεσε άλλο ένα επιχείρημα για να αποδειχτεί ότι δεν υπήρχε αλβανική εθνότητα. Ο Π. Καρολίδης έλεγε ότι μόνο οι επιπόλαιοι δε μπορούν να διακρίνουν ότι πίσω από τις θρησκευτικές διαφορές

⁸⁷ Ακρόπολις, 23 Μαρτ. 1903. Πιο έντονες ήταν οι περιγραφές του Χρίστου Χρηστοβασίλη στην Ακρόπολις, 14 Οκτ. 1901, όπου ανέφερε ότι οι φυλές αυτές αλληλομισούνται μέχρι εξοντώσεως.

Περιγράφει με τόση λεπτομέρεια την διαίρεση των Αλβανών σε φυλές, φατρίες, θρησκείες και δόγματα, που πραγματικά απορεί κανείς για το κατακερματισμό του λαού αυτού.

⁸⁸ Ακρόπολις, 22 Μαρτ. 1903.

κρύβονται αληθινές και αξεπέραστες εθνικές αντιθέσεις, περιγράφοντας την αλβανική πραγματικότητα με το εξής παράδειγμα:

Λάβετε έναν Κρίσπην, των φανατικώτατον Ιταλών πατριώτην, λέγοντα ότι είναι Αλβανός και θα μείνη Αλβανός, λάβετε ένα γόνον του ηρωϊκού οίκου των Μποτσιαρέων εξ Ελλάδος, πάρτετε έναν Αλί Τεπενλήν ή Μεχμέτ Αλήν της Αιγύπτου Τουρκαλβανών και αναμίξατε αυτούς δια να εύρητε ένα Αλβανόν άνδρα αλβανικής εθνότητος. Οι Τουρκαλβανοί θα μείνουν Τούρκοι Οι αλβανόφωνοι της Ιταλίας θα φωνάζουν ότι είναι Αλβανοί, ενόσω η ιταλική πολιτική επιβάλλει τούτο....Οι δε Καθολικοί Αλβανοί,...θα φωνάζουν περί αλβανικής αυτονομίας όταν τούτο απαιτήση η αυστριακή πολιτική. Πάντοτε δε οι Ορθόδοξοι Αλβανοί ήσων και θα ώσην Έλληνες. Ωστε η Αλβανία ήδη διεπλάσθη εθνικώς αλλά τριπλή, και δεν υπάρχει πλέον κεφάλαιον εθνικής διαπλάσεως αλβανικής⁸⁹.

Τη θεωρία αυτή υποστήριζε και ο Λέων Μελάς, συμπεραίνοντας στη μελέτη του ότι ενιαία και καθαρή αλβανική εθνότητα δεν υπήρχε, αλλά υπήρχε εθνότητα αλβανοτουρκική, εθνότητα ελληνοαλβανική και εθνότητα αλβανοϊταλική· δηλαδή Ελληνική, Ιταλική και Τουρκική εθνότητα⁹⁰. Αν όντως λόγω αντιθέσεων δεν μπορούσε να επιτευχθεί η εσωτερική ενότητα ήταν αδύνατον να εφαρμοστεί στους Αλβανούς το βουλγαρικό μοντέλο της δημιουργίας έθνους εκ των άνω; Σύμφωνα με εκτιμήσεις η εθνική διαίρεση των Αλβανών αποτελούσε αξεπέραστο εμπόδιο για την αλβανική ολοκλήρωση, καθώς, δεν επρόκειτο περί δημιουργίας έθνους εκ φυλής όπως στην περίπτωση της Βουλγαρίας, αλλά δημιουργίας έθνους εκ εθνοτήτων⁹¹. Οι υποστηρικτές αυτής της οπτικής γωνίας θεωρούσαν κομμάτι του ελληνικού έθνους μόνο τους

⁸⁹ Π. Καρολίδης, «Αλβανία και Αλβανοί», σς. 636-637.

⁹⁰ Λεόντιος Μελάς, *Το Αλβανικόν Ζήτημα*, σ. 14.

⁹¹ Λεόντιος Μελάς, *ό. π.*, σ. 22.

ορθόδοξους και συνήθως προσέγγιζαν αρνητικά τους αλλόθρησκους Αλβανούς.

Δεν πρέπει εν τούτοις να συγχέωμεν τους υμέρους τούτους Ελληνο-Αλβανικούς πληθυσμούς, τους εν Χριστόν πιστεύοντας και μετά των επιχωρίων επί τέσσαρας όλους αιώνας εν κοινότητι αγώνων και συμφωρών αδελφικώς έκτοτε βιώσαντας, προς τας εκείθεν του Αώου προελθούσας βαρβάρους ορδάς των εξισλαμισμένων Τσάμηδων και Μπεκιάρήδων, τους κοινή καλουμένους Αρναούτας⁹².

Ταυτίζοντας την θρησκευτική με την εθνική διαίρεση ενισχυόταν η θεωρία της αντιμετώπισης των Αλβανών ως μη έθνος. Αυτό όμως ερχόταν σε σύγκρουση με τον πρώτο πυλώνα που δεν ήθελε του Αλβανούς Τούρκους, αλλά κομμάτι του ελληνικού έθνους. Όντως υπήρχε μια σύγκρουση ανάμεσα σ' αυτούς που όριζαν τα όρια του έθνους με βάση τη φυλή και το αίμα και αυτών που ταύτιζαν το έθνος με την θρησκεία. Περιγράφοντάς την με σημερινούς όρους θα λέγαμε ότι ήταν μια αντιπαράθεση των υπερεθνικιστών με την φωνή της λογικής. Παρακολουθώντας την εθνική συγκρότηση των Αλβανών, η λογική έλεγε ότι οι μη ορθόδοξοι θα ήταν δύσκολο να αφομοιωθούν από το ελληνικό κράτος. Το εμπόδιο αυτό υπερπηδούσε ο μύθος της κοινής καταγωγής και του όμαιμου, που έδινε την δυνατότητα στο ελληνικό κέντρο να διεκδικήσει περισσότερες επαρχίες από ό,τι δικαιολογούσε το θρησκευτικό στοιχείο⁹³.

Στο τέλος, ανεξαρτήτως από τις τοποθετήσεις που έκαναν στο Αλβανικό Ζήτημα, όλοι οι αλβανολόγοι κατέληγαν στο τέταρτο πυλώνα που έλεγε πως ο καλύτερος τρόπος για εθνική αποκατάσταση των Αλβανών ήταν η συνεργασία με τους Έλληνες. Η κατάρρευση της

⁹² Μ. Γ. Λαμπρυνίδης, *Η χαιρσόνησος του Αίμου και οι κάτοικοι αυτής* (Αθήνα, 1906), σ. 10.

⁹³ Η ειρωνεία είναι ότι σήμερα η θρησκεία κατέχει το σημαντικότερο χώρο στην εθνικιστική ιδεολογία, ενώ η φυλή και το αίμα έχουν χάσει την δύναμη της συγκίνησης του παρελθόντος.

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας γινόταν όλο και πιο ορατή και αυτό φούντωνε την αισιοδοξία για την πολυπόθητη σύμπραξη. Η συνεννόηση βασιζόταν στο κοινό παρελθόν, τη λαμπρή ιστορία, στα κοινά συμφέροντα τους κοινούς εχθρούς και κινδύνους.

Τους δύο τούτους ομαίμονας λαούς , ους αναποσπάστως συνδέει ή τε κοινή καταγωγή και η απ` αιώνων κοινή τύχη, δεσμοί αίματος και δεσμοί παραδόσεων, η ομοιότης της ανατροφής και του φρονήματος και η ταυτότης των πολιτικών συμφερόντων, ο κοινός εχθρός του παρόντος και οι κοινοί του μέλλοντος εθνικοί κίνδυνοι εκ των ετεροφύλων γειτόνων, τα πάντα εκαλούν εις αδελφικήν σύμπραξιν εν τη εθνική αυτών σταδιοδρομία⁹⁴.

Το κοινό παρελθόν εκτεινόταν από την Πελασγική εποχή στην αρμονική συμβίωση των μεσαιωνικών χρόνων, από τους κοινούς αγώνες υπό τον Σκεντέρμπεη μέχρι το θρίαμβο του 1821. Η ελληνική παλιγγενεσία θεωρούταν το λαμπρότερο παράδειγμα της ελληνοαλβανικής συνεννόησης. Για πολλούς ο αγώνας αυτός ήταν μόνο η αρχή και αναμενόταν η συνέχεια, το επιστέγασμα⁹⁵. Σύμφωνα με τον Καζάζη οι δύο αδελφοί λαοί έπρεπε να βεβαιωθούν ότι «είναι οι πολυθρύλητοι Σιαμαίοι αδελφοί. Εκάτερος αυτών δεν δύναται να κινηθή, να επιτελέσει από τούδε την ιστορικήν αυτού εντολήν και αποστολήν, άνευ αμοιβαίας συνδρομής και συνεργασίας»⁹⁶. Ποια ήταν όμως η σπουδαία αυτή αποστολή που έπρεπε να πραγματοποιήσουν ; Η Ελλάς είχε ιστορική εντολή να γίνει κράτος «μέγαν και ιψυλόν εν τω ανθρωπότητι». Η Αλβανία έπρεπε να σώσει την «εθνικήν αυθυπαρξίαν». Με την σύμπραξη οι Έλληνες μεγάλωναν την ισχύ και γινόντουσαν υπολογίσιμη δύναμη στο

⁹⁴ Σπ. Π. Αραβαντινός, *Ιστορία του Αλή Πασά του Τεπελενλή* (Αθήνα, 1895), σ. ιή.

⁹⁵ *Ακρόπολις*, 25 Οκτ. 1904.

⁹⁶ Ν. Καζάζης, *Ελληνοαλβανική συνεννόησης : το Αλβανικόν Ζήτημα εν σχέσει προς το Ελληνικό Έθνος*, σ. 44.

Αίμο, ενώ οι Αλβανοί εξασφάλιζαν την κρατική αποκατάσταση⁹⁷. Στην προσπάθεια αυτή είχαν να αντιμετωπίσουν πολλούς κινδύνους. «Οι Αλβανοί και οι Έλληνες λόγω της μη λατινογενούς ή σλαβικής καταγωγής αυτών, έχουν κοινούς τους εχθρούς, χωρίς να έχουν κανένα φίλον»⁹⁸. Ο από «Βορρά εχθρός» ήταν κυρίως οι Σλάβοι, αλλά ο Ρωσοαυστριακός ανταγωνισμός για τον έλεγχο των Βαλκανίων, προκαλούσε ερωτηματικά για το ποιος αποτελεί μεγαλύτερο κίνδυνο.

Το αποτέλεσμα της πιθανής σύμπραξης θα ήταν η ίδρυση ενός Ελληνοαλβανικού κράτους. Ιδέα που στην Ελλάδα δεν ήταν διόλου ξένη, καθώς συζητιόνταν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Συνήθως προτεινόταν μια ομοσπονδιακή σύνδεση, όπως η Αυστροουγγαρία ή ένωση τύπου Σουηδίας και Νορβηγίας. Ο λόγιος Ηπειρώτης Χρηστοβασίλης, δεν δίσταζε σε ένα από τα πολλά άρθρα του για την Αλβανία, να προτείνει τον βασιλιά Γεώργιο ως βασιλιά των Αλβανών.

ο βασιλεύς των Ελλήνων άριστα δύναται να είναι και βασιλεύς των Αλβανών, αφού σήμερα ήδη αριθμεί ήμισυ σχεδόν εκατομμύριον Αλβανών μεταξύ των Ελλήνων υπηκόων του, αφού σήμερα είναι ναύαρχος στόλου, αποτελουμένον αποκλειστικώς εξ Αλβανών. ...Εν τω πρόσωπο του βασιλέως Γεωργίου οι Αλβανοί θα εύρωσι τον φυσικόν των ηγεμόνα...⁹⁹.

Στην ένωση αυτή οι Αλβανοί και κυρίως οι μουσουλμάνοι και καθολικοί, δεν είχαν να φοβηθούν τίποτα για τα δικαιώματά τους. Η Ελλάς δεν ήταν «απορροφητικό» κράτος και αν έπρεπε να καυχιέται για κάτι ήταν ότι στην επικράτεια της όλοι οι υπήκοοι «αδιακρίτως εθνισμού και θρησκείας τάσσονται εν ισοπολιτεία»¹⁰⁰. Ο διπλωμάτης και έπειτα υπουργός, Επαμεινώνδας Μαυρομάτης, έλεγε το 1907 σε μια μελέτη του ότι η

⁹⁷ Αθανάσιος Πετρίδης, «Περί του Αλβανικού Ζητήματος», *Παρνασσος*, 10 (1888), σ. 523.

⁹⁸ Χ. Χρηστοβασίλης, «Οι Αλβανοί και το εθνικόν αυτών συμφέρον», *Ελληνισμός*, 8 (1905), σ. 695.

⁹⁹ Χ. Χρηστοβασίλης, «Η Αλβανία υπό λείαν», *Ελληνισμός*, 3 (1900), σ. 367.

¹⁰⁰ *Ακρόπολις*, 1 Ιουν. 1898.

θρησκευτική ανοχή, το πνεύμα ελευθερίας και οι τάσεις για αποκέντρωση είναι οι κυριότερες αρετές των Ελλήνων. Επιχειρηματολογώντας προς την ίδια κατεύθυνση σημειώνει:

Εκ του ανεκτικού πνεύματος του Έλληνος και ιδίως του Συντάγματος και της εν Ελλάδι καταστάσεως της πολιτικής και των κομμάτων, τοπικά έθιμα, γλώσσα και θρησκεία αλώβητα θα διετηρούντο, υπουργήματα δε, θέσεις και πολιτική, τα πάντα θα ήσαν προσιτώτατα τοις Αλβανοίς. Και τις μεγαλειέταν απόδειξις τούτο ή το μέρος όπερ έλαβον κατά την επανάστασιν και τον πολιτικόν βίον του Ελληνικού Βασιλείου οι εν Ελλάδι Αλβανοί και οι μετά του αγώνα εγκαταστάντες εν αυτή Σουλιώται και Χειμαριώται; Απολύτως τε και λαμβανομένης υπ` όψη της αναλογίας του πληθυσμού, δύναται τις είπειν ότι, επι 50 ήδη έτη, η Ελλάς εκυβερνήθη το πλείστον υπό των Αλβανών¹⁰¹.

Όπως θα δούμε παρακάτω, οι αλβανολογούντες με τις επιθέσεις φιλίας, πιο πολύ από τους Αλβανούς για την ελληνικότητα τους, είχαν πείσει τους Έλληνες για την αλβανική καταγωγή τους.

¹⁰¹ Επαμεινώνδας Ι. Μαυρομμάτης, *Το παρόν και το μέλλον της Αλβανίας* (Αθήνα, 1907), σς. 32-33.

Η Αλβανική Ανεξαρτησία

Οι ελληνικές θέσεις για την Αλβανία έρχονταν πολλές φορές σε σύγκρουση με τους σκοπούς των αλβανών εθνικιστών, αλλά οι επιθέσεις φιλίας ήταν τόσες πολλές που η ιδέα μιας πιθανής συνεργασίας δεν εγκαταλείφθηκε ποτέ. Προς το τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η ιδέα της ελληνοαλβανικής σύμπραξης αποκτά καινούρια δυναμική. Η ανησυχία για την εξέλιξη του αλβανικού ζητήματος κυριαρχούσε σε πολιτικούς κύκλους και γενικότερα στη κοινή γνώμη. Και ήταν τέτοια η «καταλάβουσα το Ελληνικόν αλβανομανία ώστε πας ο τολμών να ομιλήση ή να γράφη κατά των ‘αδελφών Αλβανών’ κηρύσσεται τουλάχιστον προδότης»¹⁰². Είχαν μάθει από παιδιά να θεωρούν την

¹⁰² Χρήστος Χριστοβασιήλης, «Η Ήπειρος», *Παναθήναια*, 15 (Οκτώβριος 1907 – Μάρτιος 1908), 15 Οκτωβρίου 1907, σ. 7.

Αλβανία ελληνική επαρχία και τους Αλβανούς «Ελληνας γνησιωτάτους και ελληνικωτάτους, ώσπερ και τους Κρήττας και Κυπρίους...»¹⁰³. Όχι πως έλειπαν τα αρνητικά σχόλια, αλλά σε τέτοιες περιπτώσεις η απάντηση ήταν άμεση, γιατί όπως εξηγούσε αρθρογράφος της εποχής:

Οι δεσμοί των με ημάς τους Έλληνας είναι τόσο πολλοί, τόσο ποίκιλοι, τόσο ιστορικοί, η γλώσσα των αφ' ετέρου τόσο οικεία, που η Ελλάς δικαίως να δύναται να ονομάζεται Ελληνοαλβανικόν βασίλειον, ώστε πας εναντίον των Αλβανών λόγος να μας φαίνεται ότι εναντίον ημών αυτών και του έθνους και της πατρίδος μας και του των σπλάχνων μας εκφέρεται¹⁰⁴.

Στον ελληνικό Τύπο συνήθιζαν να εμπλουτίσουν την κάθε αλβανική εξέγερση με ιστορικές και εθνολογικές περιγραφές της χώρας και των κατοίκων. Το ίδιο συνέβη και με τις εξεγέρσεις 1900-1904¹⁰⁵, μόνο που τώρα είχαν βγει στο προσκήνιο νέα πρόσωπα που ανέλυαν την πραγματικότητα με περισσότερο κριτικό πνεύμα. Αποτέλεσμα ήταν να εμφανιστούν μια σειρά από διατριβές για το Αλβανικό Ζήτημα¹⁰⁶. Με αφορμή της δραστηριότητας αυτές, η Σφαίρα παρατηρούσε ότι μέχρι εκείνη την στιγμή απουσιάζανε τέτοιου είδους μελέτες, που υποστήριζαν την εγγύτητα κειμένων χωρών προς το ελληνικό κράτος, όπως η Αλβανία, η Ήπειρος και η Μακεδονία. Παράλληλα χαιρετούσε την ιδιωτική πρωτοβουλία που ερχόταν να συμπληρώσει την απύσχα μέριμνα του

¹⁰³ Λουκάς Μπέλλος, *Αλβανικά ή αι τρεις σώζαι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσης*, σ. 5.

¹⁰⁴ *Ακρόπολις*, 17 Οκτ. 1895.

¹⁰⁵ Τον Ιανουάριο του 1889 εκπρόσωποι από τα Βιλαέτια του Κοσόβου, Μοναστηρίου και Ιωαννίνων μαζεύτηκαν στο Ιπέκ να λάβουν αποφάσεις σχετικά με την στάση τους στο εθνικό ζήτημα. Αποτελέσματα των εργασιών αυτών ήταν να ιδρυθεί (στα πρότυπα του Συνδέσμου της Πρησρένης) ο Σύνδεσμος του Ιπεκ. Οι Αλβανοί αποφάσισαν να μην πληρώσουν φόρους και προχώρησαν σε εξεγέρσεις. Η Κωνσταντινούπολη απάντησε με μεγάλη στρατιωτική εκστρατεία και κατάφερε μέχρι το τέλος του 1900 να εξουδετερώσει τις δυνάμεις των Μαλισόρων και να διαλύσει το Σύνδεσμο. Στη συνέχεια οι εξεγέρσεις συνεχίστηκαν στο γενικότερο πλαίσιο της καταπιεστικής εξουσίας που ασκούσαν οι Τούρκοι στις Ευρωπαϊκές επαρχίες τους. Βλ. σχετικά Kristaq Prifti (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, σς. 273-289 και 302-315. Barbara Jelavich, *History of the Balkans II*, σς. 86-87.

¹⁰⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε τις μελέτες του Λεοντίου Μελά, *Το Αλβανικόν Ζήτημα* (Αθήνα, 1902) και του Λουκά Μπέλλου, *Αλβανικά ή αι τρεις σώζαι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσης*, (Αθήνα, 1903).

κράτους και των σωματείων¹⁰⁷. Ο Λέων Μελάς σημειώνει ότι οι Έλληνες όντως διαπνέονται από αληθινή αδελφική στοργή και ενδιαφέρονται για οτιδήποτε αφορά τους όμαιμους Αλβανούς. Όμως για να φωτιστεί η κοινή γνώμη και να παραχθούν αληθινά συμπεράσματα απαιτούνταν «παντελής έλλειψις εθνικής φιλαυτίας, απαθής κρίσις της καταστάσεως, ανεπηρέαστος ψυχολογία πολλών συμπτωμάτων ούχι ευνοϊκών προς τους Αλβανούς, αμερόληπτος τέλος εξέτασις του ζητήματος»¹⁰⁸. Πράγματα τα οποία όπως φαίνετε έλειπαν την εποχή εκείνη από τη γενικότερη συζήτηση περί Αλβανίας.

Αξίζει εδώ να αναφερθούμε στην περίπτωση του Λουκά Μπέλλου, η μελέτη του οποίου γνώρισε και την μεγαλύτερη δημοσιότητα. Ο Θηβαίος Μπέλλος ήταν Αρβανήτης στην καταγωγή και γνώστης των αλβανικών. Μέσω γλωσσικών συγκρίσεων τεκμηρίωσε την φυλετική συγγένεια Ελλήνων και Αλβανών, η οποία ενισχυόταν με την ανάδειξη της κοινότητας των ηθών, εθίμων και της αμφίεσης. Η εργασία αυτή δημοσιεύτηκε σε πολλές συνέχειες στην *Ακρόπολι* και αργότερα όλη μαζί.¹⁰⁹ Η *Σφαίρα* τοποθετήθηκε θερμά γράφοντας στις στήλες της ότι πρόκειται για μια πολύτιμη μελέτη, μεγίστου εθνικού ενδιαφέροντος και υπέροχου σημασίας¹¹⁰. Παρότρυνε την εταιρεία Ελληνισμός να αναλάβει τις δαπάνες για την έκδοση και την Φιλοσοφική Σχολή να τον ανακηρύξει επίτιμο διδάκτορα, όπως είχε κάνει πριν από λίγο χρόνο η Θεολογική Σχολή¹¹¹. Ο απόηχος της εμφάνισης του Μπέλλου έφτασε και σε φύλλα του εξωτερικού όπως αυτές της *Ιταλίας του Λαού*, φιλελεύθερη εφημερίδα στο Μιλάνο και στον *Άγγελο* της Ρώμης. Ειδικά η πρώτη έβρισκε την μελέτη σε πλήρη γλωσσική πολυμάθεια και τον αγώνα υπέρ της

¹⁰⁷ *Σφαίρα*, 10 Αυγ. 1902.

¹⁰⁸ Λεόντιος Μ. Μελάς, *Το Αλβανικόν Ζήτημα*, σ. 3.

¹⁰⁹ *Ακρόπολις*, 10, 11, 13, 14, 15, 21, 22, 26 και 31 Αυγ. 1902.

¹¹⁰ *Σφαίρα*, 10 Αυγ. 1902. Στα σχόλια αυτά της *Σφαίρας* παραπέμπει με άρθρο και η *Ακρόπολις*, 11 Αυγ. 1902.

¹¹¹ *Σφαίρα*, 19 Σεπτ. 1902.

ελληνικής Αλβανίας, που είχε αναλάβει η Ακρόπολις μαζί με τις αυθεντικότερες εφημερίδες της Αθήνας, ευγενέστατο.¹¹² Σε μια εποχή που ξένοι επίβουλοι (Ιταλοί κυρίως) προσπαθούσαν εκ του μηδενός να δημιουργήσουν δεσμούς με την αλβανική φυλή και το αλβανικό φρόνημα, η μελέτη του Μπέλλου ερχόταν να προσφέρει ανεκτίμητες υπηρεσίες καθώς η γλωσσική και φυλετική συγγένεια ασκούσαν μεγάλη επιρροή στην διαμόρφωση και σύμπληξη του εθνικού φρονήματος¹¹³. Πιθανώς αυτό θα έφευγε Έλληνες και Αλβανούς ένα βήμα πιο κοντά προς τη συνεννόηση. Ωστόσο η δημοσιότητα δεν άργησε να προσφέρει στο ιατρό της Αλεξάνδρειας μια θέση στην ελληνική Βουλή από το βήμα της οποίας συνέχισε τον γλωσσικό αγώνα και πρότεινε το 1904 να εισαχθεί στο πανεπιστήμιο έδρα της αλβανικής γλώσσας, όπως υπήρχε ήδη στην Βιέννη και στην Νάπολη. Με αυτό τον τρόπο οι Αλβανοί θα καταλάβαιναν ότι η Ελλάς δεν σκέφτεται να τους εγκαταλείψει και η επιστήμη θα γινόταν αρωγός για να αποδειχθεί η αλήθεια, ότι η αλβανική είναι η Αιολική διάλεκτος, δηλαδή διάλεκτος της ελληνικής γλώσσας¹¹⁴.

Ο αγώνας υπέρ της ελληνικής Αλβανίας συνεχιζόταν σε μια περίοδο όπου αυτή (η Αλβανία) είχε καταστεί η νέα Πηνελόπη των Βαλκανίων. «Ουδέποτε ευρέθη γωνιά της γης υπό τόσα αρπακτικά βλέμματα.... Η [...] χώρα αυτή είναι η λεία της ημέρας. Όλοι οι πέριξ λαοί και τα πέριξ κράτη θέλουν να την αρπάσουν, να την κατακερματίσουν, να την καταβροχθίσουν»¹¹⁵. Αυτή ήταν η θέση της Αλβανίας το 1900, και ο ανταγωνισμός που φούντωνε, προκάλούσε την αναβάθμιση του «αδελφικού λόγου». Όσο πιο ξεκάθαρα ήταν τα επιχειρήματα και όσο πιο πολλά τα σημεία σύνδεσης Ελλήνων και Αλβανών, τόσο ισχυρότερα

¹¹² Ακρόπολις, 11 Αυγ. 1902.

¹¹³ Σφαίρα, 19 Σεπτ. 1902

¹¹⁴ Ε.Σ.Β. , συνεδρίαση 35, 17 Ιουν. 1904. Ο Μπέλλος θεωρούσε ότι η αλβανική δεν αποτελεί ξεχωριστή γλώσσα, αλλά διάλεκτο της ελληνικής.

¹¹⁵ Χρίστος Χρηστοβασίλης, «Η Αλβανία υπό λείαν», Ελληνισμός, 3 (1900), σ. 363.

γίνονταν τα δίκαια της Ελλάδας στη χώρα αυτή. Η φυλετική συγγένεια, οι δεσμοί αίματος, η ομοιότητα σε ήθη και έθιμα, το κοινό παρελθόν και η κοινότητα συμφερόντων και κινδύνων· όλα συνηγορούσαν υπέρ της σύμπραξης και του δυαδικού βασιλείου. Η κατασκευή της Ελληνοαλβανίας απαιτούσε πολλές φορές και την υπέρβαση των μύθων, την δημιουργία κάτι ανωτέρου, που να μην έχει σαφή όρια, αρχή, μέση ή τέλος, αλλά να δίνει την εντύπωση μιας φυσικής συνέχειας όπως η ακτή και η θάλασσα που πνίγονται αρμονικά η μια στην άλλη. Η αίσθηση αυτή καλλιεργούνταν με περιγραφές που έκαναν τις διαφορές των δύο λαών δυσδιάκριτες και την ελληνοαλβανική μεθόριο αόρατη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της προσπάθειας αυτής εντοπίζεται στον Πύρρο¹¹⁶ της Αθήνας, στις πρώτες σελίδες του οποίου διαφημίζονταν το έργο του Α. Χαβέλλα, *Η μεγάλη ιστορία της Ηπείρου και της Αλβανίας*, που θα δημοσιευόταν από τον Απρίλιο του 1905 και προσφερόταν από την εφημερίδα κάθε εβδομάδα ως δισέλιδο ένθετο. Η διαφήμιση χαρακτήριζε το έργο συμβολή στην ιστορική επιστήμη. Το ανύψωνε ως το μεγαλύτερο εθνικό γεγονός, στρατηγικής σημασίας, καθώς θα συνέβαλλε στην αποκατάσταση της ενότητας του ελληνισμού. «*Η ιστορία του κ. Χαβέλλα θα είναι δια τους ταλαιπωρημένους Ηπειρώτας Νέον Ευαγγέλιον. Που κάθε Ηπειρώτης πρέπει να έχει κάτω από το μαξιλάρι του ως ΟΔΗΓΟΝ ΙΕΡΟΝ*»¹¹⁷. Όπως αποδείχτηκε αργότερα η κατάσταση αυτή είχε δημιουργήσει στην Ήπειρο μια γκρίζα ζώνη που την υποβοηθούσε και το σμίξιμο των ελληνοαλβανικών πληθυσμών τόσο στο ελληνικό βασίλειο όσο και έξω από αυτό. Η Σφαίρα ήταν η πρώτη εφημερίδα που παρατήρησε ότι επικρατούσε σύγχυση των πραγμάτων σε τέτοιο βαθμό, ώστε «στο εν αλβανικό να απορροφάται καθ' ολοκληρίαν η εκφραστική

¹¹⁶ Ο Πύρρος ήταν μια εκ των δύο αλβανικών εφημερίδων που εκδιδόταν στην Αθήνα στα ελληνικά (η άλλη ήταν το *Αστίρ-Υλ*). Και οι δύο εφημερίδες κατηγορήθηκαν ότι κατηχούν τον ελληνικό λαό σε αλβανικές ιδέες. Ειδικά για τον Πύρρο ο Χρηστοβασίλης έλεγε ότι «*προβαίνει λίαν τολμηρώς εις τα αλβανικά κηρύγματα της*». Βλ. σχετικά Χ. Χρηστοβασίλης, «*Η Ήπειρος*», σ. 7.

¹¹⁷ Πύρρος, 15 Μαΐου 1905, σ. 7.

φυσιогνωμία της Ηπείρου». Παραδόξως δε διαπίστωνε, ότι σύμμαχος στην προσπάθεια αυτή βρίσκεται η αμάθεια και η επιπολαιότητα των ελλήνων δημοσιογράφων, που εκτίνουν την Αλβανία μέχρι την Πρέβεζα και την Άρτα¹¹⁸. Στα χρόνια που ακολούθησαν η κατάσταση δεν άλλαξε καθόλου και ο γραμματέας του Ελληνισμού, ο Ηπειρώτης λόγιος Χρηστοβασίλης, απαριθμούσε το 1907 τουλάχιστον επτά βιβλία¹¹⁹ (χώρια το τι γραφόταν σε εφημερίδες) όπου η Ήπειρος αναφερόταν ως Αλβανία. Απορούσε πως οι Τουρκαλβανοί «εξελήφθησαν παρά των ελευθέρων Ελλήνων ως αδελφοί, η δε Αλβανία ως ελληνική επαρχία», με συνέπεια να επικρατήσει πλήρης σύγχυση μεταξύ Ηπείρου και Αλβανίας, «εκλαμβανομένης της μιας αντί της άλλης, δηλαδή Αλβανίας μέχρις Αράχθου ή Ηπείρου μέχρι Μαυροβουνίου». Κατηγορούσε την ελληνική κυβέρνηση που δεν κατανοούσε τον κίνδυνο και στρεφόταν με αγανάκτηση προς την αμάθεια της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού τύπου που ερχόταν να συμπληρώσει την αμεριμνησία του κράτους. Συνεχώς προειδοποιούσε ότι μια μέρα θα διαβάσουν στις εφημερίδες ότι η Ήπειρος δεν είναι πλέον τουρκική επαρχία αλλά νότιος Αλβανία. Στο ζήτημα αυτό τοποθετούνταν σκληρά και ξεκάθαρα: «Όπως η Μακεδονία και η Θράκη έχουν κύριον εχθρόν τον Βουλγαρισμόν, ούτω και η Ήπειρος έχει κύριον εχθρόν τον Αλβανισμόν...»¹²⁰. Τόλμησε μάλιστα να αμφισβητήσει και τον μύθο Κωλέττη-Γκιολέκα¹²¹, που επί χρόνια αναφερόταν ως απόδειξη ελληνοαλβανικής σύμπραξης. Όσο για το δυαδικό βασίλειο συνιστούσε

¹¹⁸ Σφαίρα, 10 Αυγ. 1902,

¹¹⁹ Χρήστος Χριστοβασίλης, «Η Ήπειρος», *Παναθήναια*, 15 (Οκτώβριος 1907 – Μάρτιος 1908), 15 Οκτωβρίου 1907, σς. 6-7. Μεταξύ των οποίων υπήρχαν στρατιωτικά και σχολικά εγχειρίδια.

¹²⁰ Χρήστος Χριστοβασίλης, «ό. π.», σς. 3-7.

¹²¹ Το 1847 Λιάπηδες της Ηπείρου εξεγείρονται υπό τον αρχηγό Ζεϊνέλ Γκιολέκα ζητώντας από την Πύλη την μη εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων στην περιοχή τους. Στην Ελλάδα επικρατούσε η ιδέα (και αναπαράγοταν ως μύθος) ότι η εξέγερση αυτή υποκινήθηκε από τον τότε πρωθυπουργό Ιωάννη Κωλέττη, ο αιφνίδιος θάνατος του οποίου εμπόδισε την εξάπλωση του κινήματος που κατεστάλη από τον τούρκο. Αναλυτικότερα βλ. Shkelzen Raca, *Marredheniet Shqiptaro-Greke 1829-1881* (Πρίστινα, 1990), σς. 55-63. Kristaq Prifti (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, σς. 94-97.

τον Ελληνισμό να εγκαταλείψει τις μωράς προσλήψεις περί ενώσεως¹²². Ο Χρηστοβασίλης ήταν ίσως η μόνη ανταύγεια ορθολογισμού, αλλά ήταν πολύ μόνος για να αναχαιτίσει την αλβανομανία που είχε καταλάβει την κοινωνία. Τελικά και ο ίδιος, με πικρία και απογοήτευση ομολογούσε:

Επί σειράν ήδη ετών αντιτίθεμαι προς ολόκληρον τον ελληνικόν και πλείστους όσους εχθρούς απέκτησα ένεκα των Αλβανών. Εγώ εκήρυξα ξένους τους Αλβανούς [...] και όχι μόνο ξένους, αλλά και εχθρούς ·ως επιβουλευομένους την Ήπειρον [...], όλοι δε οι άλλοι Έλληνες, προεξάρχοντος του ελληνικού τύπου τους εκήρυξαν αδελφούς ουδόλως επιβουλευομένους ελληνικάς χώρας.... Ομολογώ, ότι ο μεταξύ εμού και όλου του Ελληνισμού εν τω ζητήματι τούτω αγών ήτο πλέον η άνισος και αν κατά την πολυετή αυτήν πάλην κατώρθωσαν ν' αποκτήσω προσυλύτους τινάς η νίκη μου είναι μικρότατη, διότι ο ελληνικός κόσμος [...] επιμένει εις τον φιλαλβανισμόν του...¹²³.

Σε πρακτικό επίπεδο η ελληνοαλβανική φιλία επικυρώθηκε τον Ιανουάριο του 1907 με την μυστική συμφωνία Θεοτόκη-Κεμάλ (γράφηκε παρουσία του Θεοτόκη με το γραφικό χαρακτήρα του Κεμάλ). Η συμφωνία καθόριζε τα σύνορα ως μια γραμμή που θα αντιστοιχούσε στις εθνικές φιλοδοξίες της κάθε φυλής. Ξεκινώντας από δυτικά του Μοναστηρίου και φτάνοντας βόρεια της Κέρκυρας, η γραμμή θα ακολουθούσε την εθνική συγκρότηση των πληθυσμών που προσδιοριζόταν από τη γλώσσα και την εθνική συνείδηση. Η τύχη δηλαδή των περιοχών που θα περιλάμβανε το κάθε κράτος θα καθοριζόταν από

¹²²Σε συνέντευξη που έδωσε ως πρόεδρος της εταιρείας Ελληνισμός και δημοσιεύτηκε στο πρωτοσέλιδο της *Ακρόπολις*, 14 Οκτ. 1901, ύστερα από μια οικονομική ανάλυση της κατάστασης στην Αλβανία, έλεγε χαρακτηριστικά ότι ακόμη και αν ολόκληρη η Ευρώπη έκανε στην Ελλάδα χριστουγεννιάτικο δώρο την Αλβανία, αυτό θα ήταν δώρο άδωρον, καθώς μόνο για την διοικητική συντήρηση της περιοχής απαιτούνταν 50 εκατομμύρια φράγκα ετησίως, πόσο που δεν μπορούσε να εξασφαλίσει ο πενιχρός προϋπολογισμός της Ελλάδας.

¹²³ Χ. Χρηστοβασίλης, «Το αλβανικόν ζήτημα», *Ακρόπολις*, 27 Φεβ. 1908, σ. 2. Ενδεικτικό της σύγκρουσης αυτή είναι η επίθεσή του στην *Ακρόπολις*, 22 Οκτωβ. 1901, σ. 4, σε Αρβανίτες του Κορωπίου που ασκούν κριτική στις απόψεις του.

την συνείδηση της πλειοψηφίας των κατοίκων. Από την άλλη η Ελλάς αναλάμβανε την υποχρέωση να βοηθήσει στη δημιουργία ανεξάρτητου αλβανικού κράτους¹²⁴. Εκείνη την εποχή η ελληνική κυβέρνηση είχε αντιληφθεί ότι η υπόθεση του δυαδικού βασιλείου δεν μπορούσε να γίνει δεκτή από τους αλβανούς εθνικιστές. Ωστόσο στήριζε την ιδέα της ανεξάρτητης Αλβανίας και πόνταρε στην συμμαχία με αυτή. Απομονωμένοι, χωρίς στενούς φίλους και με το άγχος που της προκαλούσε ο σλαβικός κίνδυνος, η ανεύρεση συμμάχων γινόταν επιτακτική ανάγκη. Από την άλλη ο αλβανός αρχηγός έβλεπε θετικά την ελληνοαλβανική συνεργασία, την στιγμή μάλιστα που οι Έλληνες στήριζαν την ιδέα εδραίωσης ανεξάρτητης Αλβανίας. Ο Ισμαήλ Κεμάλ γεννήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 1844 και ήταν γόνος φεουδαρχικής οικογένειας από την Αυλώνα. Αφού αποφοίτησε από τη Ζωσιμέα σχολή, εγκαταστάθηκε το 1859 μαζί με την οικογένειά του στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί συνέχισε τις ανώτατες σπουδές στη Νομική και συγχρόνως εργαζόταν στο Υπουργείο Εξωτερικών ως μεταφραστής. Μέχρι το 1900 ήταν πιο πολύ γνωστός ως εξέχουσα πολιτική προσωπικότητα του Οθωμανικού Κράτους. Θεωρούνταν εξαιρετος γνώστης της εσωτερικής και διεθνής κατάστασης της Αυτοκρατορίας. Φιλελεύθερος πολιτικός και υποστηρικτής των μεταρρυθμίσεων, κρίθηκε επικίνδυνος για την σταθερότητα του κράτους και έπεσε σε δυσμένεια. Αφού απέρριψε την θέση του διοικητή της Τρίπολης που του πρόσφερε ο Σουλτάνος, έφυγε από τη χώρα μαζί με τα μικρά παιδιά του για να αφοσιωθεί στο αλβανικό ζήτημα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες φτάνει στην Αθήνα τον Απρίλιο του 1900, όπου γίνεται δεκτός με εξαιρετικές φιλοφρονήσεις από την κυβέρνηση Θεοτόκη. Κατά την διάρκεια της παραμονής του εκεί, κέρδισε την συμπάθεια του βασιλιά Γεωργίου Α ο

¹²⁴ Βασίλης Κόντης, *Ενιάσθητες ιστορροπίες: Ελλάδα και Αλβανία στον 20ο αιώνα* (Θεσσαλονίκη, 1994), σσ. 29-30.

οποίος έδειξε ειδικό ενδιαφέρον. Είχε επίσης επαφές με πολλές προσωπικότητες της πολιτικής ζωής και διάφορους ελληνοαλβανικούς και ηπειρωτικούς κύκλους που ήταν υπέρ της ελληνοαλβανικής συνεννόησης. Στη συνέχεια εξελίσσεται σε έναν από τους εκπροσώπους με το μεγαλύτερο κύρος στην αλβανική υπόθεση. Το ίδιο σεβασμό και την ίδια εκτίμηση χαιρόταν και στην Ελλάδα την οποία επισκέφτηκε πολλές φορές. Ο ίδιος μάλιστα τασσόταν υπέρ της ελληνοαλβανικής προσέγγισης, ιδέα την οποία διέδιδε μέσω της εφημερίδας του *Selamet* (Σωτηρία) που τυπώνονταν στα αλβανικά, τούρκικα και ελληνικά.¹²⁵ Πάντως η συμφωνία Θεοτόκη-Κεμάλ δεν έπαυε να ήταν μια μυστική συνεννόηση και επομένως δεν πρέπει να υπερτιμηθεί ο βαθμός που επηρέασε την κοινή γνώμη. Από την άλλη η δημοσίευση των μελετών περί Αλβανίας του Νεοκλή Καζάτζη¹²⁶ δεν πρέπει να θεωρηθεί καθόλου τυχαία, καθώς ο ίδιος ήταν ένας από τους προπαρασκευαστές της συμφωνίας¹²⁷.

Ένα χρόνο αργότερα η επανάσταση των Νεότουρκων ήρθε να αλλάξει ριζικά τα πολιτικά δεδομένα της εποχής. Οι υποσχέσεις για παραχώρηση ελευθεριών αντικαταστάθηκαν με την αφομοιωτική πολιτική του εκτουρκισμού. Η δυσαρέσκεια των Αλβανών ήταν έντονη και εκδηλώθηκε με απανωτές εξεγέρσεις από το 1909 έως το 1912. Η έκρηξη του αλβανικού εθνικισμού έκανε τους Έλληνες να δουν με περισσότερη επιφυλακτικότητα το αλβανικό ζήτημα. Ωστόσο, η θετική στάση του τύπου στον αγώνα των Αλβανών δεν σταμάτησε ούτε στιγμή. Η Σφαίρα αποκαλούσε τους επαναστάτες μαχητές της ελευθερίας που άδραξαν τα όπλα για να αναστείλουν τα σοβινιστικά σχέδια των Νεότουρκων που

¹²⁵ Για πληροφορίες σχετικά με την ζωή και τη δράση του Ισμαήλ Κεμάλ Βλέπε : Χριστίνα Πιτούλη-Κίτσου, Οι Ελληνοαλβανικές σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά την περίοδο 1907-1914, σ. 51. Kristaq Prifti, Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού), σς. 243-247. Βασίλης Κόντης, *Ενσείθητες ισορροπίες: Ελλάδα και Αλβανία στον 20ο αιώνα*, σ. 29.

¹²⁶ Νεοκλής Καζάτζης, *Ελληνοαλβανική Συνεννόησης*, Αθήνα 1907.

¹²⁷ Kristaq Prifti, *ό. π.*, σ.328.

επιδιώκουν να τα επιβάλλουν με κάθε θυσία στις φυλές της αυτοκρατορίας. Η συμπάθεια εκφραζόταν ανοιχτά στις στήλες της :

Οι επαναστήσαντες λαοί είνε εκ των γεννεοτέρων, των ποθούντων την ελευθερίαν και μη εννοούντων να υποκύψουσι εις τα χαμιτικά σχέδια των Νεότουρκων. Δια τούτων ο αγών αμφοτέρων των λαών είλκυσε τας συμπαθείας των πεπολιτισμένων κρατών¹²⁸.

Σε αντίθεση με τον ελληνικό τύπο, οι ευρωπαϊκές εφημερίδες δεν έδειξαν τον ίδιο ενθουσιασμό. Πληροφορίες της σοφιακής *Ντνέβνικ* που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Ελληνισμός*, έλεγαν πώς η επανάσταση των Αλβανών εξέπληξε τους πάντες και έγινε δεκτή με δυσπιστία και χωρίς συμπάθεια. Αυτό βέβαια οφείλονταν στο καθεστώς του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ που είχε «διδάξει την Ευρώπην να προσβλεπώσι προς τους Αλβανούς ως αδιορθώτους ληστές έτινες εθεώρουν δικαίωμά των όπως αρπάζωσι τας γυναίκας και τα κτήματα των ραγιάδων»¹²⁹. Οι πληροφορίες της *Ντνέβνικ* δεν ήταν αβάσιμες. Άλλωστε η επικρατούσα ιδέα ότι οι Αλβανοί είναι αντιδραστικοί ανάγκασε τον ιατρό Δερβίς Χίμα, έναν από τους αρχηγούς της αλβανικής κίνησης, να προβεί σε δηλώσεις στο *Νέο Ελεύθερο Τύπο* της Βιέννης σχετικά με την επανάσταση. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του το κίνημα δεν ήταν αντιδραστικό. Αρχικά μάλιστα, ο αρχηγός των εξεγερμένων ο Μπολετίνιακ, τάχθηκε ευνοϊκά προς το Σύνταγμα και έθεσε τους γιους του στην υπηρεσία του νέου πολιτεύματος. Οι Αλβανοί δεν αρνούνται να πληρώσουν τους φόρους που ψήφισε η Βουλή αλλά αυτούς που επέβαλλε αυθαιρέτως η διοίκηση Σκοπιών. Αντιθέτως από ό,τι διεδιδόταν ο λαός ήταν προοδευτικός και

¹²⁸ *Σφαίρα*, 29 Μαρτ.1911.Στο κείμενο χρησιμοποιείται πληθυντικός επειδή παράλληλα με τους Αλβανούς είχαν εξεγερθεί και οι Άραβες. Έτσι ο αρθρογράφος αναφέρεται στον αμφοτέρων των λαών αγώνα .

¹²⁹ *Ελληνισμός*, 13 (1910), σ. 318.

«εις το συνέδριον του 1908 εζήτησαν οδούς και σχολεία πράγματα τα οποία δεν έχουν καμία σχέση με την αντίδρασιν»¹³⁰.

Οι σκιές που εγέρθηκαν γύρω από την αυθεντικότητα του αλβανικού κινήματος δεν επηρέασαν αρνητικά το ελληνικό ενδιαφέρον που συνέχιζε να είναι ζωνφό. Την άνοιξη του 1911 η κατάσταση παρουσιαζόταν πολύ ανησυχητική και όλη η ειδησεογραφία παρακολουθούσε με ενδιαφέρον την εξέλιξη των γεγονότων. Διατυπώνοντας την ένταση, κεντρική αθηναϊκή εφημερίδα ανέφερε ότι «Ολαι αι πληροφορίες παριστώσι την Αλβανίαν ως εν ηφαιίστιον κολχάζον του οποίου από στιγμής εις στιγμήν αναμένεται η τρομερά έκπληξης»¹³¹. Άραγε, τι το διαφορετικό είχε αυτή η άνοιξη; Οι εξεγέρσεις των Μαλισόρων δεν ήταν κάτι το καινούργιο. Αποτελούσε κοινό τόπο το γεγονός ότι πραγματική τάξη δεν επικράτησε ποτέ στην Αλβανία. Ήταν βέβαιο ότι κάθε άνοιξη, εκτός από τα χελιδόνια θα έφερε και μια αλβανική εξέγερση. Αύτη την φορά όμως κάτι είχε αλλάξει. Η διαφορά δεν βρισκόταν τόσο στην ωριμότητα ή οργάνωση του κινήματος (παρόλο που έπαινε όλο και πιο πολύ εθνικό χαρακτήρα), όσο στους τρόπους που οι Τούρκοι αντιμετώπιζαν τη δυσαρέσκεια των Αλβανών. Η αδιαλλαξία τους θα οδηγούσε σε καθολική σύγκρουση ακόμα και αν οι Αλβανοί δεν αποσκοπούσαν σε κάτι τέτοιο. Η Ακρόπολις σε κεντρικό άρθρο αναλύει την πολιτική κατάσταση και παρατηρεί ότι, ενώ πριν οι Παλαιότουρκοι προσπαθούσαν να γαληνεύσουν τους Αλβανούς με υποσχέσεις, γλυκά, δώρα και θωπείες, σήμερα :

Οι Νεότουρκοι αντί γλυκών και δώρων επροτίμησαν Μάουζερ, Κρούπ και Μαξίμ. Το αποτέλεσμα μιας τοιαύτης -δεν ηξεύρομεν αν άφρονος ή φρονίμου- ενέργειας, πάντως όμως πρωτοφανούς δια την Αλβανικήν υπερηφάνειαν και φιλοτιμίαν, δια το Αλβανικόν αδάμαστον και ανυπότακτον, δια την από γενεάς εις

¹³⁰ Ακρόπολις, 24 Απρ. 1910 .

¹³¹ Ακρόπολις, 7 Μαρτ. 1911.

γενεάν περιφρόνησιν μεν προς τους Τούρκους, υπερπεποιθήσιν δε εις τον αήττητον Αλβανισμόν, δεν ηδύνατο να είνε άλλο από την προς γενίκευσιν του κινήματος τάσιν»¹³².

Όπως ήταν αναμενόμενο οι συγκρούσεις δεν άργησαν να εμφανιστούν. Από την πλευρά των Οθωμανών, ο Σεφκέτ Τουργούτ Πασάς ανέλαβε όπως και πριν από ένα χρόνο το δύσκολο έργο της επαναφοράς της τάξεως. Η πρώτη του επιχείρηση το 1910 χαρακτηρίστηκε δύσκολη και αμφίβολη. Τονίζοταν ιδιαίτερα η κακή οργάνωση και η αταξία του τουρκικού στρατού, που όπως έλεγαν ήταν τέτοια που ο Τουργούτ δεν μπορούσε να υπολογίσει τον αριθμό των ανδρών που είχε υπό τις διαταγές του¹³³. Στη μάχη των εντυπώσεων, ο ελληνικός τύπος τασσόταν ανεπιφύλακτα στη πλευρά των Αλβανών. Την ίδια στάση τήρησε και στη δεύτερη αποστολή του Τουργούτ. Όταν ο τελευταίος περνούσε τον Ισθμό της Κορίνθου με τέσσερα καράβια γεμάτα πολεμοφόδια και τέσσερις χιλιάδες στρατιώτες, εκ των οποίων οι χίλιοι ήταν Έλληνες, η Ακρόπολις ανέφεραν με λύπη: «Περί την εσπέραν αφού επληρώθησαν και τα διόδια, τα μεταγωγικά ανεχώρησαν, πλοηγούμενου του Έλληνος πιλότου του Ισθμού, ο οποίος οδηγεί Έλληνας δια να μεταβούν εκεί όπου ασφαλώς όλοι θα εμάχοντο ακουσίως κατά φυλής αδερφής»¹³⁴. Στους αναγνώστες προσφερόταν μια εξωραϊσμένη εικόνα που υπερτιμούσε τις πολεμικές ικανότητες των Μαλισόρων. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, εμπειροπόλεμοι και συνηθισμένοι να φέρουν όπλα, αποτελούσαν έναν δύσκολο αντίπαλο. Η ορεινή και δασώδεις χώρα τους πρόσφερε ασφαλές καταφύγιο από όπου θα μπορούσαν να φέρουν σοβαρές απώλειες στον τακτικό στρατό των Τούρκων¹³⁵. Λόγω της βεντέτας είχαν μάθει να αψηφούν τον θάνατο. Πληροφορίες έλεγαν ότι οι 70% των ανδρών «δεν

¹³² *Ακρόπολις*, 20 Απρ. 1911.

¹³³ *Ακρόπολις*, 8 Μαΐου 1910.

¹³⁴ *Ακρόπολις*, 8 Απρ. 1911.

¹³⁵ *Ακρόπολις*, 8 Μαΐου 1910.

πηγαίνουν από φυσικόν θάνατον, αλλ' από την μπούκα του τουφεκιού». Άλλωστε θεωρούνταν κατάρα «το ν' αποθάνη τις επί της κλίνης του»¹³⁶. Σε τελική ανάλυση δεν φοβόντουσαν γιατί δεν είχαν τι να χάσουν από τον πόλεμο. Η ζωή τους ήταν λιτή και φτωχή. Η καταστροφή των περιουσιών τους δεν θα σήμαινε τίποτε το φοβερό, γιατί δεν είχαν να ούτε μέγαρα, ούτε βιομηχανία ούτε εμπόριο¹³⁷. Έτσι λοιπόν ο Αλβανός, ο «τέκνον των βουνών» και ο «γείτων των φαραγγιών», ο «γεννηθείς με το όπλον εις την χείρα και το γιαταγάνιον εις την ζώνην», δεν γνωρίζει τι εστί υποταγή, δεν αναγνωρίζει κύριον ανώτερον του εαυτού του¹³⁸. Για όλους τους παραπάνω λόγους ο τύπος φρονούσε ότι τέτοιου λαού η υποταγή δεν είναι εύκολη, γιατί «και αν ηττηθεί ακόμη κατά κράτος εις συμπλοκάς συστηματικάς, θα μείνει πάντοτε αήττητος εις τα βούνα και εις τας χαράδρας του. Θα μείνει κυρίως αήττητος εις τον χαρακτήρα και εις την ψυχήν του»¹³⁹.

Με αφορμή τις εξεγέρσεις των Αλβανών, όπως στο παρελθόν έτσι και τώρα, πληθώρα δημοσιευμάτων παρουσίαζαν την φυσιογνωμία της χώρας και του λαού. Οι πληροφορίες επεκτείνονταν στην οικονομική και πολιτική κατάσταση, στον χαρακτήρα και στις νοοτροπίες του λαού. Στο τομέα αυτό ξεχώρισε με διαφορά η *Ακρόπολις*, που δημοσίευσε το σύγγραμμα της Έδιθ Δούρχαμ (Edith Durham) η οποία είχε περιηγηθεί την Άνω Αλβανία το 1909. Το σύγγραμμα θα πουλιόταν καθημερινά εις 5 λεπτά το φυλλάδιον και για το σκοπό αυτό επιστρατεύτηκε μια τεράστια διαφημιστική καμπάνια που διήρκεσε δύο μήνες¹⁴⁰. Από την πρώτη κιόλας ημέρα, η εφημερίδα παρότρυνε τους αναγνώστες να παραγγείλουν από τους πράκτορες να τους φυλάξουν φυλλάδια, γιατί

¹³⁶ *Ακρόπολις*, 20 Απρ. 1910.

¹³⁷ Αυτόθι.

¹³⁸ *Ελληνισμός*, 13 (1910) σ. 318.

¹³⁹ *Ακρόπολις*, 20 Απρ. 1910.

¹⁴⁰ Για τη διαφήμιση του συγγράμματος της Έδιθ Δούρχαμ, «Οι Αλβανοί» βλέπε *Ακρόπολις* 17-24, 28 Ιουλ., 5-6, 29 Αυγ. και 14 Σεπτ. 1910.

όπως έλεγαν «Οι Αλβανοί» θα γινόντουσαν ανάρπαστοι. Και είχαν απόλυτο δίκιο αφού στο εξώφυλλο της 17^{ης} Ιουλίου, πιο πολύ από το κύριο άρθρο, τονίζοταν η διαφήμιση:

Περιμένατε τους Αλβανούς. Την νέαν έκδοσιν την εικονογραφημένην. Περιμένατε ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΈΘΙΜΑ των Αλβανών. Πως πολεμούν Πως γυμνάζονται Πως ερωτεύονται Πως εκκλησιάζονται Πως διαιτώνται Πως τρώνε Πως εκδικούνται Πως ξυρίζουν τα κεφάλια τους Τι τραγουδάνε Τι πιστεύουν. ΠΕΡΙΜΕΝΑΤΕ ΤΟΥΣ ΑΛΒΑΝΟΥΣ¹⁴¹.

Η έκδοση θεωρούνταν εθνικού ενδιαφέροντος, διότι οι Αλβανοί ήταν συγγενείς και έπρεπε να τους ξέρουν. Είχε όπως έλεγαν προπαγανδιστικό σκοπό, καθώς ερχόταν να γνωρίσει την «άγνωστον ως Κίναν Αλβανίαν, εις την Ελλάδα, για να ηδούμε πόσο μαζί τους μοιάζομαι και τι αίμα, ιστορία και παραδόσεις μας συνδέουν»¹⁴². Ίσως δεν θα περίμενε κανείς ότι στην Ελλάδα, όπου οι συζητήσεις περί Αλβανών αποτελούσαν ένα τόσο τετριμμένο θέμα, η Αλβανία να παρουσιαζόταν ως μια άγνωστη και εξωτική χώρα, γεμάτη εκπλήξεις και περίεργες συνήθειες. Φαίνεται πως το μυστήριο της φυλής των Μαλισόρων λειτουργούσε και εδώ ελκυστικά. Η Ακρόπολις ερχόταν να ανοίξει «προ των Ελληνικών οφθαλμών και των Ελληνικών καρδιών την αυλαίαν της σκοτεινής Αλβανίας και την παρουσιάζει εις τον κοινόν γεμάτην από το άγριον ωμόν φως της, με τα βουνά, τας φαράγγας, τους βράχους, τας πεδιάδας, τα νερά τας κοιλάδας, τα σπήλαια...»¹⁴³. Κάπως έτσι κατέφτασε μια μέρα η αλβανική αποστολή στο κοινό, «φορούσα όλα τα μυστήρια, τα άγνωστα, τα ηρωικά και τα ωραία της γενναίας αυτής φυλής»¹⁴⁴. Ήταν αυτή η πρώτη μέρα των πωλήσεων και ο διαφημιστής φώναζε: «ΟΙ

¹⁴¹ Ακρόπολις, 17 Ιουλ. 1910.

¹⁴² Ακρόπολις, 5 Αυγ. 1910.

¹⁴³ Ακρόπολις, 19 Ιουλ. 1910.

¹⁴⁴ Ακρόπολις, 5 Αυγ. 1910.

ΑΛΒΑΝΟΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΙ ΑΡΠΑΧΤΕ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΣΙΔΕΡΟ ΓΙΑ ΤΟΝΩΤΙΚΟ!!!»¹⁴⁵. Οι ημέρες περνούσαν και Οι Αλβανοί ήταν πάντα εκεί να πουλάνε και η διαφήμιση συνεχιζόταν: «Ότι είναι το 606 δια την ακατανόμαστον νόσον, αυτό είναι η ανάγνωσις των «ΑΛΒΑΝΩΝ» δια κάθε ψυχικήν νευρασθένειαν, δια κάθε λειποψυχίαν, δια κάθε μελαγχολίαν, δια κάθε απαισιοδοξίαν...»¹⁴⁶. Στην Αθήνα και στην επαρχία στα κιόσκια, στα καπνοπωλεία, στα πρακτορεία, άνδρες, γυναίκες και παιδιά διαβάζανε το ανδρικότερο από όλα τα αναγνώσματα της ημέρας¹⁴⁷. Οι Αλβανοί με πρωτοβουλία της Ακρόπολις είχαν γίνει μόδα, είχαν γίνει το «τοτέμ» της εποχής τους.

Παρακολουθώντας την δυναμική που είχε αποκτήσει η αλβανοφιλία στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, απορεί κανείς με τον τρόπο που η αλβανοφοβία κατάφερε να επικρατήσει στην σύγχρονη μεταπολεμική Ελλάδα. Η αλήθεια είναι ότι η αρνητική προσέγγιση συνυπήρχε πάντα με την θετική, παρόλο τη σαρωτική επικράτηση της τελευταίας στη δεύτερη φάση της προσέγγισης. Έτσι, η ερώτηση αν οι Αλβανοί είναι φίλοι ή άσπονδοι εχθροί της Ελλάδος, αποτελούσε παλιό δίλημμα των δημοσιογράφων.¹⁴⁸ Σε στιγμές αυτοκριτικής κάποιοι παραδεχόταν:

*Δυστυχώς σπεύδομεν πάντοτε να σχηματίζωμεν άκρας γνώμας
εις τα εξωτερικά ζητήματα. Άκρας γνώμας πολύ επικινδύνους.
Και απέναντι των Αλβανών αυταί διεσταυρούνται εις άγαν*

¹⁴⁵ Αυτόθι.

¹⁴⁶ *Ακρόπολις*, 14 Σεπτ. 1910. Οι διαφημίσεις είναι πιο εντυπωσιακές όταν κανείς τις βλέπει σχεδιασμένες και ολοκληρωμένες στο πρωτότυπο. Εδώ χρησιμοποιήσαμε μόνο τα κυριότερα σημεία, προσπαθώντας να δώσουμε μια αίσθηση της όλης εικόνας. Όσο αφορά το 606· πρόκειται για την ονομασία ενός νέου φαρμάκου για την καταπολέμηση της σύφιλης. Πληροφορίες για την νέα αυτή ανακάλυψη βρίσκουμε στην *Ακρόπολις*, 16 Σεπτ. 1910. Εκείνες τις ημέρες έλαβε χώρα στο πανεπιστήμιο της πόλης Καϊνξβεργη στην ανατολική Πρωσία, το συνέδριο των Φυσιολογών και των Ιατρών. Στο συνέδριο που συνερχόταν κάθε χρόνο, γινόντουσαν ανακοινώσεις για τους προόδους στις φυσικές επιστήμες και την ιατρική. Εκεί ο καθηγητής Έρλιχ Χάτα έκανε μια διάλεξη για το νέο κατά της σύφιλης φάρμακο που είχε ανακαλύψει. Η εφεύρεσή του θεωρήθηκε μια καταπληκτική πρόοδο στη θεραπεία της αρρώστιας καθώς υπερτερούσε πολύ προς τα έως τότε διαθέσιμα φάρμακα.

¹⁴⁷ *Ακρόπολις*, 18 Ιουλ. 1910.

¹⁴⁸ Ο Γ. Β. στο άρθρο του «Η Αλβανική Φυλή» που φιλοξενείται στο πρωτοσέλιδο της *Ακρόπολις*, 19 Οκτ. 1895, αναφέρεται στην ύπαρξη του διλήμματος χωρίς να μπαίνει σε αναλύσεις.

αισιοδόξους και εις άγαν απαισιοδόξους. Οι αδερφοί μας οι Αλβανοί! Ακούετε να λέγουν οι μεν. Τα θηρία οι Αλβανοί! Ακούετε να λέγουν οι δε. Ούτε το εν ούτε το άλλο. Ούτε αδερφοί μας είναι επιθυμούντες να επανέλθωσιν εις τον παλαιόν οίκον των και να στεγασθώσιν υπ' αυτόν. Ούτε θηρία το παραπάν είναι.¹⁴⁹

Παραμονές του Α' Βαλκανικού Πολέμου ο βουλευτής Αττικοβοιωτίας κ. Ι. Λαμπριδης ομολογούσε ότι παρόλο που οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι θίγονται εξίσου με τους Έλληνες από τα αλβανικά όνειρα, οι τελευταίοι ήταν αυτοί που ανησυχούσαν εντονότερα. Ως έθνος ήταν πιο νευρασθενικοί, λόγω των αλλεπάλληλων αποτυχιών που είχαν υποστεί στην συνεχιζόμενη Ανατολική Κρίση¹⁵⁰. Ήταν ακριβώς εκείνη η κρίσιμη στιγμή του δεύτερου μισού του 1912, όπου η ισορροπία των λόγων έτεινε να αντιστραφεί εις βάρος των Αλβανών. Η αλβανική κίνηση είχε πάρει πια διεθνή πολιτική διάσταση και οι επαναστάτες, συσσωρεύοντας την πείρα των προηγούμενων ετών, ήταν πιο έμπειροι από ποτέ. Επιπλέον, με την προετοιμασία της εξέγερσης του 1912 ασχολήθηκαν προσωπικά σοβαροί ηγέτες, όπως ο Ισμαήλ Κεμάλ και ο Χασάν Πριστίνα (Hasan Prishtina). Η ελληνική κυβέρνηση είχε κάθε λόγο να πιστέψει ότι η εξέγερση ήταν σοβαρότερη από αυτές των προηγούμενων ετών και, σε αντίθεση με πριν, που πέραν από την ηθική υποστήριξη του τύπου είχε συμβάλλει με όπλα και πολεμοφόδια, προκειμένου να μη βρεθεί μπροστά σε δυσάρεστα για αυτήν γεγονότα, δεν έδειξε καμία διάθεση να βοηθήσει τους επαναστάτες¹⁵¹.

Οι Αλβανοί άρχισαν τις εχθροπραξίες τον Απρίλιο του 1912 και έως τον Ιούνιο η εξέγερση είχε απλωθεί σε όλο το βορρά. Την ίδια περίοδο

¹⁴⁹ *Ακρόπολις*, 17 Οκτ. 1895, σ. 1.

¹⁵⁰ *Ακρόπολις*, 21 Ιουλ. 1912.

¹⁵¹ Βασίλης Κόντης, *Ενυπόστατες ισορροπίες: Ελλάδα και Αλβανία στον 20ο αιώνα*, σς. 38, 48.

στους κόλπους του στρατού αναπτύχθηκε ένα κίνημα ανταρσίας, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος των τούρκων στρατιωτών (αλβανικής καταγωγής) να ενωθούν με τους επαναστάτες. Οι συζητήσεις με την Πύλη δεν οδήγησαν σε κοινή αποδεκτή συμφωνία με αποτέλεσμα οι Αλβανοί να συνεχίσουν τον αγώνα τους καταλαμβάνοντας στις 15 Αυγούστου τα Σκόπια και απειλώντας ότι θα προχωρήσουν προς τη Θεσσαλονίκη. Το γεγονός αυτό ανησύχησε τους Νεότουρκους. Βρισκόμενοι σε ανοιχτό μέτωπο με τους Ιταλούς από τον Σεπτέμβρη του 1911, αναγκάζονται να παραχωρήσουν διευρυμένες μεταρρυθμίσεις με εθνικό χαρακτήρα. Η Αλβανία που ως τότε αποτελούσε απλώς ένα γεωγραφικό όρο, τώρα αποκτούσε έμμεσα καθορισμένα σύνορα, καθώς οι μεταρρυθμίσεις θα εφαρμόζονταν στα Βιλαέτια του Μοναστηρίου, Κοσόβου και Ιωαννίνων, όπου η συμφωνία χαρακτήριζε ως περιοχές που ζούσαν αλβανικοί πληθυσμοί¹⁵². Αυτό βέβαια στρεφόταν εις βάρος των συμφερόντων των χριστιανικών κρατών του Αίμου, τα οποία βλέποντας την σοβαρότητα των εξελίξεων είχαν προχωρήσει στο τελευταίο στάδιο της Βαλκανικής Συμμαχίας. Στην Ελλάδα δεν είχε σημασία αν οι εξελίξεις ή η διπλωματία είχαν οδηγήσει την χώρα σ' αυτήν την επιλογή· αρκούσε που είχε γίνει αντιληπτό ότι το συμφέρον βρισκόταν στο πλευρό των συμμάχων¹⁵³. Η συνεννόηση και η συνεργασία με τους Αλβανούς (που γι' αυτά γράφτηκε κατά κόρον) ήταν πια αδύνατη και αυτό είχε γίνει επαρκώς αντιληπτό από σημαντική μερίδα αλβανολογούντων. «Επρόκειτο περί μιας παρεξηγήσεως εκατέρωθεν» - έγραφε ο Ι. Βαρβαγιάννης το 1912, για να διαπιστώσει στην συνέχεια με ικανοποίηση αυτά που ο ευφυής Χρηστοβασίλης προσπαθούσε ανεπιτυχώς να εξηγήσει στους σύγχρονούς του, πριν από πέντε χρόνια: «Σήμερα,

¹⁵² S. Pollo – A. Puto, *Η ιστορία της Αλβανίας (από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα)*, μετάφρ. από γαλλικά Μπάμπης Ακτσόγλου (Θεσσαλονίκη, χ. χρ.), σσ. 204, 205. Jelavich, *History of the Balkans II*, σ. 89. Kristaq Prifti, (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, σσ. 461-496. Βασίλης Κόντης, *ό. π.*, σ. 48.

¹⁵³ Λέον Μακκάς, «Εις παραμονής εκρήξεως του βαλκανικού ηφαιστείου», *Ακρόπολις*, 26 Ιουλ. 1912.

ελπίζω, κατενοήθη παρά των ασχοληθέντων και ασχολουμένων έτι εις το ζήτημα ότι, όπως υπάρχει βουλγαρικός κίνδυνος δια την Μακεδονίαν, ούτως υπάρχει και αλβανικός κίνδυνος δια την Ήπειρον»¹⁵⁴. Άρχισε λοιπόν να εμφανίζεται το ενδεχόμενο μιας πιθανής σύγκρουσης . Οι εφημερίδες συνιστούσαν στους ιθύνοντες του Ελληνισμού να συμπεριλάβουν στα στρατιωτικά τους σχέδια και το ενδεχόμενο ότι μια μέρα ίσως χρειαστεί να χτυπηθούν και με τους Αλβανούς.

Η εχθροποίησης των Αλβανών είναι δυσάρεστος υπό πολλές απόψεις. Διότι σχεδόν αποτελεί εμφύλιον πόλεμον. Παλαιά και νέα ιστορία παρουσιάζουν Αλβανούς και Έλληνας ως φίλους και συγγενείς. Το Ελληνοαλβανικόν αίμα είναι ανάμικτον. Η γλώσσα το ίδιο. Ο πληθυσμός της Ελλάδος και της Αλβανίας επίσης. Οι αγώνες της απελευθερώσεως της Ελλάδος υπήρξαν Ελληνοαλβανικοί. [...] Αλλά ως εδώ. Οι Αλβανοί Αλβανοί και οι Έλληνες Έλληνες. Περί πλέον ου. Όπως ημείς δεν φιλοδοξούμεν Αλβανικάς χώρας, ούτο και οι Αλβανοί δεν πρέπει να φιλοδοξούν Ελληνικούς πληθυσμούς να καθυποτάξουν. Δυστυχώς η Αλβανική φαντασία πετά πολύ υψηλά. Είναι ο ρομαντικότερος λαός της Βαλκανικής Χερσονήσου. Διότι είναι ο βαρβαρότερος διανοητικώς και ο αθλιέστερος οικονομικώς. Υπό τοιαύτας συνθήκας το αίσθημα του πραγματισμού δεν δύναται να μορφωθεί¹⁵⁵.

Η Ήπειρος είχε έρθει άλλη μια φορά να δοκιμάσει τις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Η είδηση ότι οι Αλβανοί αρχηγοί περιλαμβάνουν στην απαίτηση για αυτονομία το Βιλαέτι των Ιωαννίνων, τάραξε την κοινή γνώμη της πρωτεύουσας. Οι σοβαρές εξελίξεις αποτέλεσαν θέμα ζωνής συζήτησης

¹⁵⁴ Ι.Βαρβαγιάννης , «Αλβανός περί Αλβανίας», *Ελληνισμός*, 15 (1912), σ. 400-401. Για τις απόψεις του Χρηστοβασίλη βλ. παρούσα εργασία σ. 33.

¹⁵⁵ *Ακρόπολις*, 15 Ιουλ. 1912.

σε επίσημους και μη κύκλους¹⁵⁶. Η συγκίνηση του ελληνικού κόσμου ενεργοποίησε το πατριωτικό αίσθημα και όσο μεγάλωνε η ανησυχία για την Ήπειρο τόσο πλεόναζε ο αρνητικός λόγος για τους Αλβανούς. Οι αξιώσεις τους αποτελούσαν για την ελληνική πραγματικότητα ληστρική απόπειρα που την υπαγόρευαν οι παιδικές φιλοδοξίες ενός έθνους που «νηπιάζωσι». Ποιοι νόμιζαν ότι είναι και διεκδικούν τους Έλληνες της Ηπείρου; «Τι θα γίνουν όλοι αυτοί;» -αναρωτιόταν κεντρική αθηναϊκή εφημερίδα – «Αρβανίτες; Και Αγγλοσάξονες αν ήσαν οι Αρβανίτες, πάλιν θα ήθελαν να μείνουν αυτοί που είναι»¹⁵⁷. Στα πρωτοσέλιδα του τύπου «οι φανφαρίνοι» και «οι ταρταρίνοι» της Βαλκανικής δεν ήταν πια οι Βούλγαροι αλλά οι Αλβανοί¹⁵⁸. Οι ειδήσεις δεν είχαν να κάνουν πια με τον αγώνα τους αλλά με ληστρικές συμμορίες που καταπίεζαν τους χριστιανούς της Ηπείρου. Οι κάποτε πιθανοί σύμμαχοι είχαν γίνει εχθροί που με επιδρομές, διωγμούς, ληστείες, εγκλήματα και διάφορες πείσεις τρομοκρατούσαν τους Έλληνες. Τα παράπονα των Αλβανών ότι οι Έλληνες δεν κρατούν φιλική στάση στο ζήτημά τους δεν εισακούστηκαν¹⁵⁹. Αντιθέτως μάλιστα, η δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης αυξανόταν, αφού οι Αλβανοί προσπαθούσαν ψευδώς (σύμφωνα με τον τύπο) να παρουσιάσουν την Ήπειρο ως αλβανική χώρα.

Οι επιτυχίες στους Βαλκανικούς Πολέμους βοήθησαν τους Έλληνες να διασπάσουν εύκολα τους δεσμούς με τους όμαιμους γείτονες. Στο πρόσωπο των Σέρβων είχαν ανακαλύψει έναν νέο «αδερφό» και τον πολυπόθητο «σύμμαχο». Οι μύθοι πάνω στους οποίους είχαν οικοδομηθεί οι ελληνοαλβανικές σχέσεις και τα όνειρα του μέλλοντος κατέρρευσαν

¹⁵⁶ Σχετικά με την ταραχή που προκάλεσε η είδηση αυτή στην Ελλάδα βλέπε *Ακρόπολις*, 14-15 και 28 Ιουλ. 1912.

¹⁵⁷ *Ακρόπολις*, 14.Ιουλ. 1912.

¹⁵⁸ Ο Tartarin ήταν κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος «*Les aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon*» του γάλλου συγγραφέα A. Daudet (1840-1897). Την εποχή εκείνη ήταν μια αγαπημένη δημοσιογραφική λέξη για την περιγραφή του πολυλογά και του ψευτοπαλληκαρά. Συνήθιζαν να αποκαλούν έτσι τους Βούλγαρους (*Ακρόπολις*, 31 Ιουλ. 1907). Αργότερα αναφερόντουσαν με του ίδιους χαρακτηρισμούς και στους Αλβανούς (*Ακρόπολις*, 14 – 15 και 21 Ιουλ. 1912).

¹⁵⁹ *Ακρόπολις*, 8 Αυγ. 1912.

σαν χάρτινοι πύργοι. Στην επικαιρότητα επανεμφανίζονται παλαιά και νέα στερεότυπα κυρίως αρνητικά φορτισμένα. Το θεώρημα της Ελληνοαλβανίας κατέρρεε. «Εθριάμβευε και επωάζετο άλλωτε η ιδέα του Ελληνο-Αλβανικού Βασιλείου. Το αυγό όμως απεδείχθη κλούβιο»¹⁶⁰. Αλλά το γεγονός αυτό δεν ήταν τόσο συγκλονιστικό. Είχε γίνει άλλωστε από καιρό αντιληπτό ότι η προοπτική αυτή ήταν μη ρεαλιστική. Αυτό που προκαλεί εντύπωση είναι η ευκολία που καταρρίπτεται -παρόλο τη μελάνι που χύθηκε- ο μύθος του όμαιμου και της κοινής πελασγικής καταγωγής.

Οι Ιταλοί κολακεύουν τους Αλβανούς αποκαλούντες αυτούς απογόνους των αρχαίων Πελασγών. Αλλ' ουδέν κοινόν μεταξύ Πελαζγών και σημερινών Αλβανών. Οι σημερινοί Αλβανοί είναι λείψανα της επιδρομής των Ούννων, συμμιγέντα μετά τον Ελλήνων, Τούρκων και Σλάβων. [...] Ουδέν κοινόν υπάρχει επίσης μεταξύ των σημερινών Αλβανών και του Σκενδέρμπεη [...] Δεν υπελόγιζεν ο Σκενδέρμπεης την αλβανικήν φυλήν ως εθνότητα, αλλ' ως φυλήν έποικον και ανοχή του βυζαντινού κράτους...¹⁶¹.

Πολύ επίσης πολεμήθηκε και η γλώσσα που στο παρελθόν αποτέλεσε την ραχοκοκαλιά του θεωρήματος ότι οι Αλβανοί ανήκουν στο ελληνικό έθνος¹⁶².

Ηθέλησαν τίνες των ελλήνων γλωσσολόγων να ευρούν σχέσην μεταξύ της αλβανικής και της δωρικής και εξήγαγαν εκ τούτου το συμπέρασμα ότι οι Αλβανοί είναι απόγονοι Δωριέων ή Πελασγών [...] Και ιστορικοί τίνες, θέλοντες να κολακεύσουν τους Αλβανούς, επρέσβευον ότι Έλληνες και Αλβανοί είναι λαοί αδελφοί, μιας και της αυτής καταγωγής, διαστρευλώσαντες

¹⁶⁰ Ακρόπολις, 15 Ιουλ. 1912.

¹⁶¹ Φλικ, « Η Αλβανία και ο Ελληνισμός», *Ο Εικονογραφημένος Παρνασσός*, 8 Δεκ. 1913, σς, 4-5.

¹⁶² Βλ. παρούσα εργασία σ. 27.

ούτω την ιστορία και την αλήθεια. Η σημερινή αλβανική φυλή ουδέν το κοινόν μετά του Ελληνισμού έχει, πλησιάζει δε μάλλον προς την τουρκικήν φυλήν και ανεπίδεκτος πολιτισμού είνε ως εκείνη¹⁶³.

Στην ιστορία που ξαναγραφόταν δεν δινόταν πια έμφαση σε γλωσσικά σημεία που παρέπεμπαν σε αρχαίες πελασγικές και ιλλυρικές ρίζες, αλλά στο μεγάλο βαθμό επιμιξίας. Η ύπαρξη λέξεων λατινικής, ελληνικής, σλαβικής και τουρκικής καταγωγής δεν συνηγορούσε υπέρ της καθαρότητας αλλά αποδείκνυε τον απίστευτο βαθμό ανάμειξης του λαού. «Οι Αλβανοί δεν δύναται να θεωρηθούν ως γνήσιοι απόγονοι των Ιλλυρίων»¹⁶⁴, αλλά ένα μείγμα, όπως και η γλώσσα τους. Μαζί με τις θεωρίες του παρελθόντος είχαν καταρρεύσει και τα εξωραϊστικά στερεότυπα. Η εικόνα του γενναίου αλβανού πολεμιστή που αψηφά τον θάνατο είχε φθαρεί στα μάτια των Ελλήνων. Τώρα πια «όπου βλέπουν ότι μυρίζει στα γερά μπαρούτι, γνωρίζουν και αυτοί οι ανυποχώρητοι να υποχωρούν»¹⁶⁵. Η μπέσα και η βεντέτα¹⁶⁶ που μέχρι το 1912 αποτελούσαν για τα περιοδικά ιδανικό θέμα μυθιστορήματος¹⁶⁷, χαρακτηρίστηκαν ως πρωτόγονα έθιμα¹⁶⁸ ενός άγριου και βάρβαρου λαού. Η μαχητικότητά τους, η αποκτηθείσα λόγω της ορεινής χώρας και των συνεχών μαχών εναντίον Τούρκων και Σλάβων¹⁶⁹, ήταν απλώς ένα σημάδι φυσικού εθισμού στη βία και την αναρχία.

Η αλβανική ανεξαρτησία αποτέλεσε ιδανική αφορμή για να φουντώσει ο αρνητικός λόγος. Το νέο κράτος αποτελούσε για τους Έλληνες

¹⁶³ Φλικ, « Η Αλβανία και ο Ελληνισμός», σς, 4-5.

¹⁶⁴ Κωνσταντίνος Ι. Αμάντου, *Οι βόρειοι γείτονες της Ελλάδος (Βούλγαροι – Αλβανοί – Νοτιοσλάβοι)* (Αθήνα, 1923), σς. 177-178. Δημήτριος Ευαγγελίδης, *Η Βόρειος Ήπειρος* (Αθήνα, 1919), σ. 56.

¹⁶⁵ *Ακρόπολις*, 15 Ιουλ. 1912.

¹⁶⁶ Παλαιά η μπέσα συμβόλιζε την εκτίμηση στην δοθείσα υπόσχεση. Την πίστη μέχρι θανάτου σε όποιον ο Αλβανός ομολογούσε φιλία. Ενώ η βεντέτα ήταν η εκδήλωση άγριας εκδίκησης προς κάθε προσβολή γενομένης προς αυτόν. Δείγμα του υπερήφανου χαρακτήρα του. Βλ. σχετικά *Ακρόπολις*, 3 Απρ. 1903.

¹⁶⁷ *Ημερολόγιον του Εικονογραφημένου Παρνασσού*, 1 (1912), σς. 132-135.

¹⁶⁸ Δημήτριος Ευαγγελίδης, *Η Βόρειος Ήπειρος*, σ. 55.

¹⁶⁹ *Ακρόπολις*, 22 Μαρτ. 1903.

παράδοξο φαινόμενο. Οι υπάλληλοι ήταν αυτοδιορισμένοι, οι υπουργοί διορισμένοι από την Τουρκία, η παιδεία ανύπαρκτη, η χωροφυλακή περιέργη και ο στρατός έμοιαζε με κόρο οπερέτας¹⁷⁰. Η δε κυβέρνηση απαρτιζόταν από ληστές και τραμπούκους, πουλημένα όργανα της Αυστρίας και Ιταλίας.

Ως γνωστόν όλα τα κουμπουροφόρα, ροπαλοφόρα και καραγκιοζάτα της Αλβανικής Κυβερνήσεως μέλη, τυγχάνουσι τα μεν μίσθαρνα όργανα της Ιταλικής προπαγάνδας, τα δε της Αυστριακής τοιαύτης, άλλα δε της κλοπής και ατιμίας, της ανηθικότητος και της αδικίας¹⁷¹.

Παράλληλα οι εμπειρίες του Βηδ στο νέο θρόνο διηγούνταν στα περιοδικά της εποχής ως σαρκαστικές ιστορίες, γεμάτες προσβλητικά αστεία για τους Αλβανούς. Παρουσιαζόταν ως βασιλιάς της αναρχίας χωρίς υπουργούς και στρατό. Κοιμόταν σε κρεβάτι με ψύλλους¹⁷² και δεν είχε δικαιοδοσία να απολύσει ούτε τον υπηρέτη του χωρίς την έγκριση των Δυνάμεων¹⁷³. Η νέα ηγεμονία είχε καταντήσει αγαπημένο σουξέ στην θεατρική επιθεώρηση, όπου η Μαρίκα Κοτοπούλη σ' ένα από τους κωμικότερους και επιτυχημένους ρόλους της, υποδύοταν την Αλβανία – Αυγουλού¹⁷⁴. Από τη σάτιρα δεν γλίτωσε ούτε ο πολύς Ισμαήλ Κεμάλ, ο σεβαστός γέροντας της Αλβανίας¹⁷⁵, ούτε ο αρχηγός των επαναστατών ο

¹⁷⁰ *Ελλάς*, 11 Απρ. 1913.

¹⁷¹ Π. Θ. , «Η Αλβανία. Σκιαγραφία του τέως Υπουργού της Δικαιοσύνης», *Ο Εικονογραφημένος Παρνασσός*, 22 Απρ. 1913, σ. 11.

¹⁷² Εκείνη την εποχή οι Αλβανοί επιβαρύνονται με το στερεότυπο του βρόμικου και διάφορα προσβλητικά αστεία για την ακαθαρσία του σώματός τους βλέπουν το φως της δημοσιότητας. Βλ. σχετικά Φλικ, «Η Αλβανία και ο Ελληνισμός», σ. 4, όπου γραφόταν : « *Αρβανίτης πλένετε η ποδιά του χαίρεται*», « *Το καλό το παλληκάρι έχει το ψείρα σαν κριθάρι*», « *Αρβανίτη αν κάμης φίλο βάστα και κομμάτι ξύλο*».

¹⁷³ SKY, «Μια ημέρα του πρίγκηπος της Αλβανίας», *Ο Εικονογραφημένος Παρνασσός*, 29 Ιουλ. 1914, σ.11.

¹⁷⁴ Λίλα Μαράκα (επιμέλεια – εισαγωγή – σχολιασμός), *Ελληνική θεατρική επιθεώρηση 1894 – 1926. Τέσσερα κείμενα* (Αθήνα, 2000), τομ. 2, σκετς «*Η Αλβανία*», σσ. 204-212.

Ενώ το κοινό ήταν προδιατεθειμένος να δει την Αλβανία ως μια αιθέρια πριγκίπισσα, ντυμένη στα μεταξωτά, παρουσιαζόταν η Μ. Κοτοπούλου ως μια χωριάτισσα αβγουλού από το Μενίδι (γραφικός τύπος Αρβανίτισσας από τα περίχωρα της Αθήνας).

¹⁷⁵ Μόλις στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1912, σε μια συνέντευξη που είχε δώσει στην *Ακρόπολη*, ο Ισμαήλ Κεμάλ περιγραφόταν ως : « *ζωηρός γέρον, κόκκινος, παρ' ολην την χιονάτην κοντήν γενειάδα,*

Ισά Μπολετίνας¹⁷⁶, η ζωή του οποίου παρέλασε από τις εφημερίδες ως ένα συναρπαστικό ρομάντζο¹⁷⁷. Οι δύο αρχηγοί παρουσιαζόταν ως καθηγητές εξωτερικής και εσωτερικής πλιατσικολογίας του ανύπαρκτου πανεπιστημίου της Κορυτσάς¹⁷⁸. Η όλη υπόθεση λοιπόν θύμιζε ανέκδοτο.

Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόλο την ανησυχία που είχε εκδηλωθεί για την Ήπειρο και την ορμή που πήρε ο αρνητικός λόγος προς τους Αλβανούς και την Αλβανία, η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της δεν ερέθισε τα συναισθήματα των Ελλήνων. Την υποδοχή που έτυχε στην Αθήνα η αναγγελία της αυτόνομης Αλβανίας, σχολίασε ο πρέσβης της Αυστρίας στον ανώτερό του, τον αρχικαγκελάριο Μπέρτολντ. Παραδόξως παρατηρεί ότι η είδηση «δεν εύρεν ...τον ζωηρόν εκείνον αντίκτυπον τον οποίον κυρίως θα ανέμενε τις. Φυσικά, εις τον τύπον και τους πολιτικούς κύκλους συνεζητήθη, αλλ' ένεκα άλλων ζητημάτων, εφ' ων η Ελλάς ενδιαφέρεται αμέσως, αφέθη σχεδόν κατά μέρος»¹⁷⁹. Η σιγή της δημόσιας γνώμης και της Ελληνικής Πολιτείας απέναντι σε ένα ζήτημα που όπως είχε γραφτεί και γραφόταν, έθιγε καίρια τους ελληνικούς πληθυσμούς και την Ελλάδα, ήταν φυσικό να προκαλεί εντύπωση. Η αντίδραση ήταν περίεργη αλλά όχι ανεξήγητη. Ο υπουργός εξωτερικών του Βενιζέλου, ο Γεώργιος Στρέιτ, υποστήριξε στη Βουλή ότι δεν πρόκειται ούτε περί αναισθησίας, ούτε περί έλλειψης ενδιαφέροντος, «αλλά μάλλον περι

εύσωμος αν μη εύσαρκος, μετρίου αναστήματος, ομιλών θαυμάσια τα Ελληνικά και θεωρούμενος ως ένα από τα θετικότερα μυαλά της Αλβανίας». Βλ. Σταμ. Σταμ. , «Ο Ισμαήλ Κεμάλ περί των βαλκανικών αξιώσεων», Ακρόπολις, 25 Σεπτ. 1912.

¹⁷⁶ Ο Ισά Μπολετίνιζ (Isa Boletini) ήταν Αλβανός οπλαρχηγός και υπουργός Εκπαίδευσης και Καλών Τεχνών στην προσωρινή κυβέρνηση του Ισμαήλ Κεμάλ.

¹⁷⁷ Βλ. σχετικά το άρθρο με τίτλο «Το ρομάντζο του αλβανού αρχηγού», Ακρόπολις, 31 Μαρτ. 1911.

¹⁷⁸ Λίλα Μαράκα, (επιμέλεια – εισαγωγή – σχολιασμός), *Ελληνική θεατρική επιθεώρηση 1894 – 1926. Τέσσερα κείμενα*, σ. 209. Η Κορυτσά παρουσιαζόταν ως πολιτιστικό και φιλολογικό κέντρο των Αλβανών. Το γεγονός αυτό γελοιοποιείτε πιο έντονα στο σκετς «Ο πρύτανης του εν Κορυτσά ανύπαρκτου αλβανικού πανεπιστημίου», αυτόθι, σσ. 432-435, όπου οι καθηγητές του ανύπαρκτου πανεπιστημίου μπαίνουν στη σκηνή ντυμένοι με παραδοσιακές αλβανικές ενδυμασίες, αρματωμένοι με μαχαίρες και χαντζάρια.

¹⁷⁹ Ε.Σ.Β. , συνεδρίαση 72, 12 Μαΐου 1914, σ. 1573.

ακριβέστατης κατανοήσεως ότι η ύπαρξις Αλβανικού Κράτους δεν αποτελεί τι αντιτιθέμενον προς Ελληνικά συμφέροντα».

Αληθώς, νομίζω,...ότι αν δεν είχε δημιουργήσει την Αλβανίαν η Ευρώπη, θα έπρεπεν η Ελλάς να προσπαθήσει να δημιουργήσει την Αλβανίαν, είμαι δ' ευτυχής ότι πολλοί εκ των αγορευσέντων επί του ζητήματος τούτου φαίνεται ότι έχουσι την ιδίαν την επί του θέματος τούτου γνώμην¹⁸⁰.

Στην ίδια γραμμή πλεύσης –όταν πια οι Αλβανοί είχαν κερδίσει μια θέση ανάμεσα στα έθνη της Ευρώπης- προσπάθησαν να κινηθούν και μερικοί νέοι ακαδημαϊκοί. Ο Αστέριος Αστερίου, διευθυντής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου των Παρισίων, υποστήριζε ότι ο κατακερματισμός της Αλβανίας ήταν τελείως ασύμφορος και ασυμβίβαστος με τα συμφέροντα του Ελληνισμού. Ευχόταν για την αποκατάστασή της με ένα μεγάλο και βιώσιμο κράτος και αυτό «όχι μόνον διότι [...] θα έχωμεν την τοιούτην Αλβανίαν φυσιολογικήν φίλην, αλλά και αναγκαίον σύμμαχον, ως εκ της ταυτότητος των κοινών αγώνων κατά του σλαυισμού, μέλλοντος αιωνίως να ωθήτται προς τα νότια προς κατάληψιν ελληνικών αλλά και αλβανικών χώρων...»¹⁸¹. Ο κίνδυνος δεν επέτρεπε με κανέναν τρόπο στους Έλληνες να υπονομεύουν την αλβανική ανεξαρτησία. Αντιθέτως, είχαν συμφέρον να την δουν ταχέως «ευνοούμενη και εσωτερικός ισχυράν». Αυτά πίστευε και ο Κωνσταντίνος Αμαντος στο βιβλίο του για τους βόρειους γείτονες της Ελλάδας. Ο ίδιος δεν δίσταζε μάλιστα να επαναφέρει την ιδέα της ομοσπονδιακής ενώσεως. Ήταν σίγουρος ότι η

¹⁸⁰ Αυτόθι, σ. 1581.

¹⁸¹ Αστέριος Αστερίου, *Τα ελληνοσλαβικά σύνορα. Μακεδονία – Θράκη – Αλβανία*. (χτ, χχ), σσ. 35-36. Στο βιβλίο του αντιτάσσονταν στη διανομή της Αλβανίας και αντί αυτού πρότεινε – προς συμφέρον του Ελληνισμού – την μεγάλη Αλβανία, που ναι μόνον δεν υπολόγιζε σ' αυτήν την Βόρεια Ήπειρο, αλλά συμπεριλάμβανε την περιοχή του Κοσόβου με όλα τα εδάφη που είχαν παραχωρηθεί στο Μαυροβούνιο από την εποχή του συνεδρίου του Βερολίνου.

προσέγγιση δεν θα αργούσε, γιατί αν όχι η αγάπη, θα την επέβαλαν οι εχθροί των δύο χωρών¹⁸².

Στα χρόνια που ακολούθησαν η συνεννόηση με τους «εχθρούς» αποδείχτηκε ευκολότερη από την προσέγγιση με τους «αδερφούς». Οι υποστηρικτές της ελληνοαλβανικής φιλίας αποτελούσαν πια μια ασήμαντη μειοψηφία που δεν μπορούσε να σταματήσει την ψυχική απομάκρυνση των Ελλήνων. Η Ελλάδα είχε διευρυνθεί αλλά οι Αλβανοί είχαν πέσει σε δυσμένεια.

¹⁸² Κωνσταντίνος Αμαντού, *Οι βόρειοι γείτονες της Ελλάδος (Βούλγαροι – Αλβανοί – Νοτιοσλάβοι)* (Αθήνα, 1923), σ. 156.

Συμπεράσματα

Η μυθολογία για την Αλβανία και τους Αλβανούς ακολουθεί στενά τις περιπέτειες συγκρότησης της εθνικής ταυτότητας η οποία συνδέεται με τις προσδοκίες του νεοελληνικού κράτους για διεύρυνση. Εξελίσσονται παράλληλα και επηρεάζονται από εξελίξεις στο εσωτερικό και διεθνή περιβάλλον. Καθοριστικές για τη διαμόρφωση ταυτότητας είναι οι δεκαετίες 1870^α και 1890^α, περίοδοι που αποτελούν τις δύο φάσεις της ελληνοαλβανικής προσέγγισης και όπου εμφανίζονται και στερεώνουν αντίστοιχα τα ιδεολογήματα που αφορούν τους Αλβανούς. Ειδικότερα στη δεκαετία 1870^α τίθενται οι νέες βάσεις για τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Παρατηρείται συμπύκνωση γεγονότων και μια στροφή προς τον φιλελευθερισμό. Σημειώνουμε το:

α) Νέο πολιτικό πεδίο. Οι βάσεις είχαν διαμορφωθεί με το σύνταγμα του 1864, όπου διατυπωνόταν ότι η εξουσία πηγάζει από το λαό. Με τη συμβολή του Τρικούπη, καθιερώνεται το 1975 ένα νέο στοιχείο, που είναι η αρχή της «δεδηλωμένης». Δηλαδή το κοινοβουλευτικό σύστημα γίνεται αποδεκτό και από τον βασιλιά ως βάση διακυβέρνησης του κράτους.

β) Νέο ιδεολογικό πλαίσιο το οποίο ολοκληρώνεται το 1875 με το έργο του Παπαρρηγόπουλου για την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Το Βυζάντιο εντάσσεται στην εθνική ιστορία και τεκμηριώνεται πια και

επιστημονικά η συνεχής παρουσία (3000 χρόνων) των Ελλήνων στο ευρύτερο ελλαδικό χώρο.

γ) Νέοι εχθροί εμφανίζονται στο προσκήνιο. Το 1878 λαμβάνουν χώρα δύο σημαντικά γεγονότα, η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου. Αποκαλύπτεται ο νέος κίνδυνος που είναι ο Πανσλαβισμός.

Από τα γεγονότα αυτά, καθοριστικό όσο αφορά τη στάση της Ελλάδας απέναντι στους Αλβανούς, είναι η εμφάνιση του νέου εχθρού. Η ταυτότητα σφυρηλατείται με βάση τα δίπολα και στη διαδικασία αυτή ο εχθρικός «Άλλος» έχει καθοριστικό ρόλο. Εχθροί στη φάση αυτή είναι οι Βούλγαροι που διεκδικούν την ίδια περιοχή με τους Έλληνες, τη Μακεδονία. Η ανακατάταξη των εχθρών δημιουργεί την ανάγκη ανίχνευσης νέων φίλων. Τι θα μπορούσαν να ήταν λοιπόν οι Αλβανοί στη νέα αυτή ανατολική κρίση, φίλη ή εχθροί;

Στο δίλημμα Οθωμανοί ή Σλάβοι, οι Έλληνες θα επέλεγαν σαφώς τους Οθωμανούς. Η απάντηση είχε δοθεί μέσω του ιδεολογήματος της ανατολικής αυτοκρατορίας, της κυριαρχίας δηλαδή του ελληνισμού μέσα στο οθωμανικό κράτος¹⁸³. Στο δίλημμα των Αλβανών (εχθροί ή φίλοι) δεν είχαν απαντήσει ακόμα οριστικά. Οι Αλβανοί ως πληθυσμιακή ομάδα εντός και εκτός Βασιλείου, είχαν διαμορφώσει μια ιδιότυπη σχέση με τους Έλληνες. Η Ανατολική Κρίση 1875 – 1878 συνέβαλε στην ανάπτυξη και ωρίμανση της εθνικής τους ιδέας. Ο Σύνδεσμος της Πρισορένης έρχεται να δοκιμάσει τη σχέση αυτή, γιατί είναι αντίθετος στην παραχώρηση της Ηπειρωθεσσαλίας στην Ελλάδα. Η ένταση, διαμορφώνει διάφορα ρεύματα, τα οποία στη δεύτερη φάση της προσέγγισης (1890) θα επανέρθουν ενισχυμένα, θα χρησιμοποιηθούν δογματικά και θα αποτελούν τους μύθους της Αρβανιτιάς. Χαρτογραφώντας της ζυμώσεις

¹⁸³ Για τον Ελληνοοθωμανισμό βλ. Έλλη Σκοπετέα, *Το 'Πρότυπο Βασίλειο' και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830 – 1880)* (Αθήνα, 1988), σς, 309-325.

της κοινής γνώμης διαπιστώνουμε ότι οι τάσεις δεν διαμορφώνονται με βάση τη στάση των Αλβανών προς την Ελλάδα, αλλά σχετίζονται με τις ζυμώσεις που γίνονται στο εσωτερικό για την ταυτότητα. Η εικόνα του Αλβανού απεικονίζει τις προσλήψεις που η ελληνική κοινωνία κάνει για το συγκεκριμένο αυτό στοιχείο. Είναι δηλαδή μια ανάγνωση του εθνικού «Εγώ» μέσω του διαφορετικού «Άλλου». Το κύριο ερώτημα λοιπόν δεν είναι αν οι Αλβανοί είναι φίλοι ή εχθροί, αλλά ποια θέση θα μπορούσαν να είχαν οι Αλβανοί στην ελληνική ταυτότητα. Ταυτότητα που καλείται να ανταποκριθεί στις προσδοκίες για μελλοντική επέκταση του Βασιλείου. Όλες οι συζητήσεις που συναντάμε στον τύπο της εποχής, οι αμφιβολίες, οι συγκρούσεις, στην ουσία προσπαθούν να απαντήσουν στο κύριο και δύσκολο αυτό ερώτημα.

Στη πρώτη φάση της προσέγγισης, με αφορμή την αρνητική στάση του Αλβανικού Συνδέσμου στην προσάρτηση της Ηπείρου στην Ελλάδα, αναπτύσσονται γύρω από τους Αλβανούς διάφορες προσεγγίσεις. Μια τάση ήταν αυτή που απέριπτε το αλβανικό στοιχείο ως μη συμβατό με την ελληνική ταυτότητα και επιζήμιο για την ενότητα του έθνους. Αρνούνταν τους ισχυρισμούς περί κοινής καταγωγής, τους θεωρούσαν βάρβαρους και αρνησίθρησκους. Είχαν κατατάξει τους Αλβανούς στο εχθρικό στρατόπεδο και τους ταύτιζαν με τους Τούρκους (προβάλοντας ως επιχείρημα τη συστράτευσή τους στο πλευρό των Οθωμανών κατά των αγώνα για ανεξαρτησία). Κάποιοι άλλοι, στη θέα των νέων εχθρών είδαν στους Αλβανούς έναν πιθανό σύμμαχο. Καλλιεργούνταν δηλαδή παράλληλα μια άλλη άποψη, που υποστήριζε την ελληνοαλβανική συνεννόηση. Ως επιχείρημα για την ορθότητα της ιδέας αυτής επικαλέστηκε συχνά η συμμετοχή τους στην επανάσταση και στην ίδρυση του ελληνικού κράτους. Η άποψη αυτή δεν έβλεπε κάτι το συγκρουσιακό ανάμεσα στην ελληνική ταυτότητα και το αλβανικό στοιχείο. Η παρουσία τους προσλαμβάνεται ως απολύτως συμβατή και δεν δημιουργεί

πρόβλημα στη συνοχή του κράτους. Θα μπορούσαμε εδώ να αναρωτηθούμε· όλοι οι Αλβανοί; Για τους πιο συντηρητικούς, αν όχι όλοι, σίγουρα χωρούσαν χωρίς αμφισβήτηση οι ορθόδοξοι Αλβανοί. Για τους αλλόθρησκους, το νήμα που θα τους συνέδεε με την ταυτότητα είχε βρεθεί στην κοινή πελασγική καταγωγή και στο όμαιμο της αλβανικής και ελληνικής φυλής. Για άλλους πιο φιλελεύθερους, η διαφορετικότητα των Αλβανών όσο αφορά θρησκεία, γλώσσα, ήθη και έθιμα, δεν αποτελούσε πρόβλημα. Ακόμα και το τεκμήριο της κοινής καταγωγής ήταν περιττό και δε χρειαζόταν να το επικαλεστούν για να γίνουν αποδεκτοί. Αυτό γιατί τα πολιτικά και αστικά δικαιώματα τα εξασφάλιζε ο Πολιτικός Κώδικα της Ελλάδας¹⁸⁴. Σε επίπεδο θεωριών οι γενικότερες διατυπώσεις που συναντάμε στον τύπο, ήταν ότι οι Αλβανοί δεν αποτελούν εθνότητα και δεν μπορούν να σχηματίσουν κράτος γιατί τους έλειπε η γλώσσα και υπήρχαν τεράστιες διαφορές ανάμεσά τους. Το συμπέρασμα των ισχυρισμών αυτών ήταν ότι η πιο συμφέρουσα οδό για την κρατική αποκατάσταση και τον εκπολιτισμό τους, ήταν η σύμπραξη με τους Έλληνες, με τους οποίους είχαν και πάρα πολλά κοινά. Ο λόγος αυτός αν και απευθυνόταν στους Αλβανούς, ως στόχο είχε την ελληνική κοινωνία. Μοιάζει σαν να προσπαθούν να πείσουν τους εαυτούς τους, ότι απέναντι στην νέα απειλή δεν είναι μόνοι, έχουν βρει κάποια διέξοδο, έχουν ένα σύμμαχο. Είναι μια παρότρυνση προς την επιλογή μιας ταυτότητας, που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ενέχει μέσα της και το αλβανικό στοιχείο. Όπως αναφέραμε πιο πάνω, ως αντίβαρο στο λόγο αυτό είχε αναπτυχθεί το αντίθετο ρεύμα που απέρριπτε το άνοιγμα προς τους Αλβανούς. Σε στιγμές εντάσεων είναι φυσικό να υπερισχύσει ο συναισθηματισμός. Ο αρνητικός λόγος ανυψώνεται ως απάντηση στην

¹⁸⁴ Βλ. σχετικά παρούσα εργασία σ. 16. Είναι η μοναδική περίπτωση όπου ο μουσουλμάνος εντάσσεται στην ελληνική ταυτότητα. Στο επιχείρημα αυτό εντοπίζουμε τη πίστη που είχε δημιουργηθεί στο σύνταγμα και το κοινοβουλευτισμό. Στοιχεία που όπως είπαμε αποτελούν το νέο πολιτικό πλαίσιο της δεκαετίας 1870^α.

«προσβολή» του εθνικού δικαίου (του δικαιώματος στην Ήπειρο). Γι' αυτό και από την αντιπαράθεση αυτή οι Αλβανοί βγήκαν στιγματισμένοι με πολλά αρνητικά στερεότυπα.

Μετά την ταπείνωση στη Μεγάλη Ανατολική Κρίση 1875 – 1881, οι οπαδοί της Μ. Ιδέας βρέθηκαν πάλι σε μειοψηφία. Επανέρχεται το ζήτημα της υλικής προόδου. Τα επεκτατικά οράματα αποσύρονται και για μια δεκαετία η Ελλάδα με τον Τρικούπη επενδύουν στην εσωτερική ανάπτυξη. Παρά τον σχετικό εκσυγχρονισμό, οι οικονομική χρεοκοπία γκρεμίζει τη διέξοδο της ειρηνικής προέλασης του ελληνισμού. Η επιστροφή στην επιθετική ερμηνεία της Μ. Ιδέας ήταν αναμενόμενη και αυτή τη φορά, η απογοήτευση για την αδυναμία συγκρότησης Πρότυπου Βασιλείου προμοδοτούσε την εθνική έξαρση (σε αντίθεση με την προηγούμενη κρίση, όπου η απογοήτευση λόγω της ταπείνωσης, λειτουργούσε υπέρ της ειρηνικής ανάπτυξης). Αυτή τη φορά η διάψευση των προσδοκιών ενείχε μια ιδιαιτερότητα που συνοψίζεται στην απόρριψη της Δύσης. Η Ευρώπη αποδείχτηκε αναξιόπιστη και άδικη γιατί δεν στήριξε την ανάπτυξη της Ελλάδας, ούτε όταν αυτό επιχειρήθηκε με πόλεμο, ούτε με ειρήνη. Αν η στάση των δυνάμεων χωρούσε εκλογίκευση όσο αφορά την επίπληξη της Ελλάδας κάθε φορά που επιδίωκε εδαφική επέκταση, τώρα που είχε συμμορφωθεί με τις υποδείξεις και εργαζόταν για την εσωτερική πρόοδο, έπρεπε να υποστεί άλλη μια ταπείνωση, της εθνικής χρεοκοπίας. Είτε πολεμούσαν, είτε εργαζόταν ειρηνικά, η Ευρώπη ήταν πάντα εκεί, έτοιμη να τους τιμωρήσει. Για την επίλυση των εθνικών θεμάτων δεν μπορούσαν να βασιστούν πια στην εύνοια των Δυνάμεων. Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 ήταν ο δρόμος που επέλεξαν οι Έλληνες να βγουν από την κακοδαιμονία που είχε γονατίσει τη χώρα. Χαρακτηριστικό της ανέλπιστα αυτής προσπάθειας είναι η μονομερής εμπλοκή της στο πόλεμο, σε αντίθεση με της προηγούμενες κινητοποιήσεις που γινόταν πάντα στο απόηχο κάποιου ρωσοτουρκικού

πολέμου (Κριμαϊκός Πόλεμος, Μεγάλη Ανατολική Κρίση). Η ήττα αποξένωσε ακόμα πιο πολύ την Ελλάδα από τη Δύση, με αποτέλεσμα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η Ευρώπη να αποτελεί φόβητρο για την ελληνική κοινωνία και αυτή να αποστρέφεται κάθε τι το δυτικό (σε επίπεδο αξιών και θεσμών). Αυτό προκάλεσε την συντηρητική αναδίπλωση της κοινής γνώμης και επέσπευσε την εδραίωση της εθνικής ταυτότητας, που σίγουρα δεν ήταν η Δύση αλλά ούτε η Ανατολή· ήταν το Βυζάντιο, η ελληνική ανατολή, η ιδεολογική βάση για την νομιμοποίηση του οποίου είχε τεθεί από το 1875 από τον Παπαρρηγόπουλο. Στην ταυτότητα αυτή οι Αλβανοί είχαν εδραιώσει την δική τους θέση. Η διαδικασία επισπεύτηκε μετά την ήττα του 1897. Η συνεχιζόμενη κακοτυχία στα εθνικά θέματα δεν άφηνε περιθώρια ολιγωρίας. Η Ελλάς από φυσική κληρονόμος των Βαλκανίων, είχε απολέσει τους Βούλγαρους, Ρωμούνους και Σέρβους· κινδύνευαν τώρα να χάσουν και τους Αλβανούς, «τους θυρωρούς του οίκου μας»¹⁸⁵. Παράλληλα η διεθνής απομόνωση και η απόρριψη της Δύσης, οι οποία δεν αποτελούσε πια αξιόπιστη σύμμαχο, ανέδειξε την ανάγκη να βρεθεί άλλη λύση για την εκπλήρωση της αποστολής του έθνους. Το στήριγμα αναζητήθηκε στους Αλβανούς οι οποίοι αν αποδεχόταν την ελληνική προοπτική, και θα εξασφάλιζαν την εθνική τους αυθυπαρξία και θα πρόσθεταν στην Ελλάδα ακαταμάχητη δύναμη, ικανή να βάλει φραγμό στην κάθοδο των σλάβων προς το νότο. Στη δεύτερη φάση της προσέγγισης δεν υπάρχουν αμφιβολίες (φίλοι ή εχθροί) και η σύμπραξη παρουσιάζεται ως μονόδρομος. Επιβάλλεται μια ενιαία στάση που θεωρείται εθνική - πατριωτική· είναι αυτή που υπολογίζει τους Αλβανούς ως δική μας δύναμη, «ώσπερ και τους Κρήττας και Κυπρίους...»¹⁸⁶. Οι αποκλίνουσες απόψεις προσλαμβάνονται ως

¹⁸⁵ Έλλη Σκοπετέα, *Το 'Πρότυπο Βασίλειο' και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830 – 1880)*, σ. 335.

¹⁸⁶ Λουκάς Μπέλλος, *Αλβανικά ή οι τρεις σόζαι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσης*, σ. 5.

ανθελληνικές και καταδικάζονται ως εθνική προδοσία¹⁸⁷. Οι τοποθετήσεις υπέρ της ελληνοαλβανικής συνεργασίας που είχαν κάνει οι αλβανολόγοι στην πρώτη φάση της προσέγγισης, δεν αποτελούν πια απλές απόψεις αλλά έχουν αναβαθμιστεί σε μύθους και χρησιμοποιούνται στερεοτυπικά ως η απόλυτη αλήθεια.

Η απόλυτη αλήθεια είναι αυτή που εξυπηρετεί το εθνικό συμφέρον. Σημειώνουμε ότι η ταυτότητα αποτελεί μια συνεχή διαδικασία διαπραγμάτευσης που ακολουθεί στρατηγικές και επιλογές. Η υιοθέτηση μιας ταυτότητας που ενέχει το αλβανικό στοιχείο, υπαγόρευε την προσφυγή σε τακτικές που θα διευκόλυναν τη μελλοντική διεύρυνση και θα έκαναν ομαλότερη την ενσωμάτωση των Αλβανών στο Βασίλειο. Είναι φανερό ότι υπάρχει μια εργαλειακή χρήση του λόγου που αναπτύσσεται γύρω από το αλβανικό ζήτημα. Οι μύθοι και τα ιδεολογήματα εξυπηρετούν πολιτικές και σκοπιμότητες. Προς απόδειξη της ελληνικότητας της αλβανικής φυλής, επιστρατεύεται μια *ala kart* χρήση επιχειρημάτων. Υπάρχει ασυνέπεια στη διαχείριση των «ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών» που αντιπροσωπεύουν τους Αλβανούς: - ιδεοποίηση, εξωραϊσμός και επαινετικά σχόλια, που διευκολύνουν την ένταξή τους στο ελληνικό έθνος, - αδυναμία και ανικανότητα, που εξοβελίζουν την πιθανότητα χειραγώγησης σε αυτόνομο έθνος. Αρνητικά ή θετικά, τα επιχειρήματα όλα, συνηγορούσαν υπέρ της ελληνικής προοπτικής για την αποκατάσταση της Αλβανίας. Αντίληψη που συμβάδιζε με την ελληνική εθνικιστική ιδεολογία και αντλούσε δύναμη στην απορροφητική δύναμη του ελληνισμού. Δύναμη που εγγυούνταν στο μέλλον την μετατροπή της Ελληνοαλβανικής Ένωσης σε ομογενοποιημένο και ισχυρό Ελληνικό Βασίλειο.

Την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα η ενασχόληση με το ζήτημα είχε γίνει μανία και σ' αυτό είχαν συμβάλει οι καμπάνιες των αθηναϊκών

¹⁸⁷ Βλ. πχ το παράδειγμα του Χριστοβασίλη στη παρούσα εργασία σ. 30.

εφημερίδων υπέρ της ελληνικής Αλβανίας¹⁸⁸. Ο φιλαλβανισμός που επέμεναν οι εφημερίδες και μεταλαμπαδότην στην κοινή γνώμη αποτελούσε το ισχυρό χαρτί της Ελλάδας, οι οποία ως υποψήφια κληρονόμος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θα το χρησιμοποιούσε την κατάλληλη στιγμή για να εκμαιεύσει κάποιο ευνοϊκό αποτέλεσμα. Οι μύθοι που κατασκευάστηκαν για την επίτευξη της ελληνοαλβανικής προσέγγισης, επιστρατεύτηκαν στη γραμμή υπεράσπισης των «απαράγραπτων δικαιωμάτων» του Ελληνισμού. Δικαιώματα που είχε αναλάβει να προωθήσει ο τύπος ως επιπρόσθετο πεδίο άσκησης και διαμόρφωσης εθνικής πολιτικής. Η φιλολογία που αναπτύσσεται για τους Αλβανούς αντανάκλα το άγχος που προκαλούν οι ανταγωνιστές στην διεκδίκηση της ίδιας περιοχής. Όσο πιο ανασφαλή γινόταν η θέση της Ελλάδας, τόσο πιο ασφυκτικός ήταν ο εναγκαλισμός, τόσο πιο κατηγορηματικό χαρακτήρα έπαιρναν τα στερεότυπα, τόσο πιο άκαμπτα παρουσιαζόταν τα ιδεολογήματα. Το απόλυτο -υπέρ Αλβανών- ως επιλογή μαξιμαλιστικής πατριωτικής στάσης δεν άφηνε περιθώρια για αντίλογο και η όποια κριτική αναχαιτόνταν ως πράξη που στρεφόταν ενάντια στο συμφέρον του έθνους.

Η υπερβολή στο αδερφικό λόγο είχε δημιουργήσει στην Ήπειρο μια γκριζα ζώνη η οποία με την πάροδο του χρόνου έβαινε εις βάρος της Ελλάδας. Επικρατούσε μια ρευστή κατάσταση λόγω της σύγχυσης που είχε δημιουργηθεί για τα σαφές όρια του ελληνισμού. Σύγχυση την οποία η Ελλάδα, με βάση τα απαράγραπτα δικαιώματα και την πίστη που είχε δημιουργηθεί για την συγκατάβαση των Αλβανών, ήλπιζε να την εκμεταλλευτεί προς όφελός της. Οι αλβανοί εθνικιστές όμως είχαν καταφέρει χωρείς να απομακρυνθούν από τους ελληνικούς μύθους, να απορρίψουν την προοπτική της σύμπραξης. Στην ουσία χρησιμοποιούσαν

¹⁸⁸ Κατά καιρούς ο τύπος αναλάμβανε την προώθηση διάφορων μελετών που θεωρούνταν εξαιρετικού εθνικού ενδιαφέροντος. Σχετικά παραδείγματα που συνδέονται με την αλβανική υπόθεση αναφέρουμε στην παρούσα εργασία σς. 31, 33 και 39.

τα ίδια επιχειρήματα τα οποία αλλάζοντας το πρόσημο, λειτουργούσαν ευεργετικά για την εθνική τους υπόθεση¹⁸⁹. Επίσης και οι ανταγωνιστικές δυνάμεις (οι Ιταλοί κυρίως) επιστράτευαν την ομολογία της παρουσίας Αλβανών στην Ήπειρω, για να βάλουν φρένο στις διεκδικήσεις των Ελλήνων. Παραμονές των Βαλκανικών πολέμων ο κίνδυνος έγινε επαρκώς αντιληπτός από τους θιασώτες του φιλαλβανισμού. Η Ήπειρος είχε έρθει να δοκιμάσει για άλλη μια φορά τις σχέσεις των δύο λαών. Στο όνομα του εθνικού συμφέροντος, οι Αλβανοί είχαν αναρριχηθεί στο θρόνο του όμαιμου αδερφού και τώρα, το ίδιο συμφέρον απαιτούσε την εκθρόνισή τους. Τα σημεία εκκίνησης όμως ήταν διαφορετικά. Πριν η υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας υπαγόρευε την κατασκευή της Ελληνοαλβανίας, τώρα η προσβολή του εθνικού συμφέροντος (διεκδίκηση της Ηπείρου) οδηγούσε στην εχθροποίηση των Αλβανών.

Η ορμή του αρνητικού λόγου ήταν αντίστοιχη της διάψευσης των προσδοκιών. Οι Έλληνες είχαν επενδύσει πολλά σ' αυτή τη σχέση. Η αλβανομανία που είχε καταβάλλει την κοινή γνώμη πήγαζε από την υπέρμετρη αισιοδοξία για την ευόδωση της σύμπραξης. Οι Αλβανοί όμως όχι απλώς δεν ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμά τους αλλά πρόβαλλαν και αξιώσεις. Οι εξελίξεις αυτές σόκαραν την ελληνική κοινωνία η οποία ένιωθε άδεια και προδομένη. Οι απαιτήσεις των Αλβανών σχολιάστηκαν ως απόπειρα ληστείας ελληνικών εδαφών. Αυτό δικαιολογούσε επαρκώς την διάρρηξη των σχέσεων η οποία εκδηλώθηκε με την ίδια ένταση που πριν είχε επιχειρηθεί η προσέγγιση. Οι Αλβανοί κατατάχθηκαν οριστικά στο εχθρικό στρατόπεδο αμέσως μετά τους πολέμους, όταν η αυτόνομη Αλβανία ήταν γεγονός και η τύχη της ηπείρου κρίθηκε όχι απολύτως ικανοποιητικά για την Ελλάδα.

¹⁸⁹ Ο αλβανικός εθνικισμός (ακόμα και σήμερα) βασίστηκε στο σύνολό του στους μύθους της Αρβανιτίας που είχαν αναπτυχθεί στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υπόθεση τις πελασγικής καταγωγής. Οι Έλληνες τη χρησιμοποίησαν για να στοιχειοθετήσουν το μύθο του όμαιμου. Για τους Αλβανούς, χωρίς απαραίτητα να αρνούνται την κοινή καταγωγή, αποτελούσε το επιχείρημα της χρονικής προτεραιότητας που δικαιολογούσε τις εδαφικές απαιτήσεις τους.

Η σύγχρονη Ελλάδα ήταν τελείως διαφορετική από αυτή του 19ου αιώνα. Είχαν σημειωθεί σημαντικές αλλαγές που επηρέαζαν το εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον. Οι πόλεμοι συνέβαλαν στον επανακαθορισμό των συμμαχιών, που στην αντίληψη της κοινής γνώμης προσδιοριζόταν με βάση το δίπολο εχθροί – φίλοι. Η εχθροποίηση των Αλβανών ήταν γεγονός. Οι Βούλγαροι, με εξαίρεση το διάλειμμα της συμμαχίας στο πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο, εκπροσωπούσαν σταθερά το σλαβικό κίνδυνο. Με τους Σέρβους η διπλή επιτυχημένη συμμαχία άφηνε πολλές υποσχέσεις για το μέλλον. Στην περίπτωση τους η υπερτόνωση του ομόθρησκου κάλυπτε τη σκιά της σλαβικής καταγωγής, σε αντίθεση με τους Βούλγαρους που τα στοιχεία αυτά λειτουργούσαν αντιστρόφως εις βάρος τους. Στο εσωτερικό η σημαντικότερη αλλαγή είναι η διπλασίαση των εδαφών. Ο στόχος είχε επιτευχθεί μόνο που τώρα, η ανησυχία για τις προσαρτήσεις που κυριαρχούσε τον προηγούμενο αιώνα, αντικαταστάθηκε με το άγχος για την σταθεροποίηση των νέων συνόρων. Πριν την διεύρυνση τα στενά όρια υπαγόρευαν την προώθηση μιας εικόνας ανοχής και ανεκτικότητας για το βασίλειο. Η ανεξιθρησκία και η ισοπολιτεία (ως εγγυήτριες δικαιωμάτων) αποτελούσαν όχημα προς διεκδίκηση νέων εδαφών αλλά κυρίως, ήταν μέρος των επιχειρημάτων που χρησιμοποιήθηκαν για να πείσουν τους Αλβανούς να μην φοβηθούν την ένωση. Στη μεγάλη Ελλάδα όμως δεν υπήρχε χώρος για αποκλίνουσες από τον εθνικό πολιτισμό ομάδες. Οι ποικιλότητα των πληθυσμών που βρέθηκαν εντός του Βασιλείου έθετε σε πρώτη προτεραιότητα την οικοδόμηση ενός συγκεντρωτικού και απορροφητικού κράτους. Την ίδια στιγμή η ταυτότητα έμπαινε στη τελευταία φάση της διαμόρφωσής της. Μπολιάζεται με το στοιχείο της ομογενοποίησης που στον 20^ο αιώνα στον πυρήνα της εθνικιστικής ιδεολογίας (το 19^ο αιώνα στον πυρήνα εθνικισμού ήταν η Μεγάλη Ιδέα με όλες τις εκφάνσεις που πήρε κατά την διάρκεια των χρόνων). Στο πεδίο του πολιτισμού

εκφραζόταν κυρίως με την επιβολή ενιαίας γλώσσας, θρησκείας και ιστορίας. Στο δυσμενές αυτό περιβάλλον, για να μην βρεθούν στο περιθώριο του εθνικού κορμού, οι Αλβανοί (εντός του Βασιλείου) αναγκάστηκαν να «αποσιωπήσουν» τη γλώσσα τους και να «ελληνοποιήσουν» ιδιαίτερα στοιχεία της ταυτότητάς τους. Η επίκληση της εθνικής καταγωγής, που στο παρελθόν χρησιμοποιήθηκε για να δελεάσουν τους Αλβανούς της Αρβανιτίας, δεν αποτελούσε πια τίτλο τιμής αλλά μάλλον πειστήριο για μειωμένη εθνικοφροσύνη. Η ιστορία έπρεπε να επαναγραφτεί. Οι μύθοι του παρελθόντος είχαν ξεθωριάσει και άλλοι νεότεροι έπρεπε να κατασκευαστούν. Η εχθροποίηση των Αλβανών όμως δεν αποτελούσε καινοτομία στη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Στην ουσία πρόκειται για δογματική επιστροφή στις θεωρίες του 1875. Είναι η καθυστερημένη επικράτηση του αρνητικού ρεύματος που είχε αναπτυχθεί τότε με αφορμή της αντιδράσεις των Αλβανών στην παραχώρηση της Ηπείρου στην Ελλάδα¹⁹⁰. Τότε μερίδα του τύπο είχε επικηρύξει τους Αλβανούς, θεωρώντας τους εχθρούς και συνεργάτες των Τούρκων. Αρνιόταν την οποιαδήποτε σχέση μαζί τους. Αντί του όμαιμου τόνιζαν την καυκασική καταγωγή, αντί την ανδρεία – την αμάθεια, αντί την αυτοχθονία – την επιμειξία. Ακολουθούσε μια τακτική υποβιβασμού που έμοιαζε πολύ με την τροπή που πείρε η αλβανολογία αμέσως μετά τους βαλκανικούς πολέμους.

Βιβλιογραφία

A. Βοηθήματα.

Αμάντου Ι. Κωνσταντίνος, *Οι βόρειοι γείτονες της Ελλάδος (Βούλγαροι – Αλβανοί – Νοτιοσλάβοι)* (Αθήνα, 1923).

¹⁹⁰ Για τις απόψεις που επικρατούσαν κατά τη Μεγάλη Ανατολική Κρίση σχετικά με την στάση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα απέναντι στους Αλβανούς βλ. παρούσα εργασία σς. 10 – 11 και 14 – 17.

- Αραβαντινός Παναγιώτης, «Ηπειρωτικά», *Πανδώρα*, τόμος 10, Απρ. 1859 – Απρ. 1860, σ. 519.
- Αραβαντινός Π. Σπ., *Ιστορία του Αλή Πασά του Τεπελενλή* (Αθήνα, 1895).
- Αστέριος Αστερίου, *Τα ελληνοσλαβικά σύνορα. Μακεδονία – Θράκη – Αλβανία* (χτ., χχ.).
- Β. Γ., «Η Αλβανική Φυλή», *Ακρόπολις*, 19 Οκτ. 1895, σ. 1.
- Βάμβας Κ, «Σύντομος ιστορική μελέτη περί Αλβανίας και Αλβανών», *Παρνασσός*, τόμ. Α 1877.
- Βάμβας Κ, «Ολίγα περί της Αλβανικής γλώσσης», *Παρνασσός*, τόμ. Γ (1879).
- Βαρβαγιάννης Ι., «Αλβανός περί Αλβανίας», *Ελληνισμός*, 15 (1912), σ. 400-401.
- Γκίκας Νικόλας, «Student Cooperation in the Balkans (end of the 19th – beginning of the 20th c.): Political and Social Aspects as Presented in the Media», ανακοίνωση στο συνέδριο *Border Crossings: Perceptions and Views from the Southern Balkans* (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, 2004).
- Γούναρης Βασίλης, «Σύννοικοι, θυρωροί και φιλοξενούμενοι: Διερευνώντας τη 'μεθόριο' του ελληνικού και αλβανικού έθνους κατά το 19^ο αιώνα». Πρακτικά διεθνούς συμποσίου 'Ο Ελληνισμός στον 19^ο αιώνα. Ιδεολογικές και αισθητικές αναζητήσεις (Λευκωσία, υπό έκδοση).
- Fallmerayer Ph. J., *Elementi shqiptar ne Greqi*, μετάφρ. από γερμανικά Nestor Nepravishta (Τίρανα, 2003 1^η έκδ. 1857).
- Jacque Edwin, *The Albanians: an ethnic history from prehistoric time to the present* (North Carolina, 1995).
- Γεωργίου Αντώνης, *Πολιτικόν κάτοπτρον των πολιτικών της Ελλάδος κατά τον εν έτει 1877 Ρωσσοτουρκικών πόλεμον* (Αθήνα, 1880).
- Γούναρης Βασίλης, «Σύννοικοι, θυρωροί και φιλοξενούμενοι: Διερευνώντας τη 'μεθόριο' του ελληνικού και αλβανικού έθνους κατά το 19^ο αιώνα». Υπό δημοσίευση στον τόμο *Πρακτικά διεθνούς συμποσίου 'Ο Ελληνισμός στον 19^ο αιώνα. Ιδεολογικές και αισθητικές αναζητήσεις* (Λευκωσία, υπό έκδοση).
- Ε.Σ.Β. *Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής* (1904)
- Ευαγγελίδης Δημήτριος, *Η Βόρειος Ήπειρος* (Αθήνα, 1919).
- Θ. Π., «Η Αλβανία. Σκιαγραφία του τέως Υπουργού της Δικαιοσύνης», *Ο Εικονογραφημένος Παρνασσός*, 22/4 (1913), 11.
- Jelavich Barbara, *History of the Balkans II* (Cambridge 1983).
- Καζάζης Νεοκλής, *Ελληνοαλβανική συνεννόησις : το Αλβανικόν Ζήτημα εν σχέσει προς το Ελληνικό Έθνος* (Αθήνα, 1907).
- Καρολίδης Παύλος, «Αλβανία και Αλβανοί», *Ελληνισμός*, 3 (1902).
- Kola Aristidh, *Proklamata*, μετάφρ. από ελληνικά Zenel H. Mixha, (Αθήνα, 1996 έκδ. στην αλβανική 2001).
- Κουπητώρης Δ. Παναγιώτης, *Αλβανικαί Μελέται: πραγματεία ιστορική και φιλιλογική περί της γλώσσης και του έθνους των Αλβανών* (Αθήνα, 1879).

- Κόντης Βασίλης, *Ευαίσθητες ισορροπίες: Ελλάδα και Αλβανία στον 20ο αιώνα* (Θεσσαλονίκη, 1994).
- Κωφός Ευάγγελος, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα 1875-1881, μετάφρ. από αγγλικά Κανελοπούλου Αλεξάνδρα* (Αθήνα 2001).
- Λ. Α. , «Επί των Αλβανικών», *Αιών*, 23 Αυγ. 1880.
- Λαμπρυνίδης Γ. Μ. , *Η χαιρσόνησος του Αίμου και οι κάτοικοι αυτής* (Αθήνα, 1906).
- Μαυρομμάτης Ι. Επαμεινώνδας, *Το παρόν και το μέλλον της Αλβανίας* (Αθήνα, 1907).
- Μακκάς Λέον , «Εις παραμονής εκρήξεως του βαλκανικού ηφαιστείου», *Ακρόπολις*, (1912)
- Μαράκα Λίλα (επιμέλεια – εισαγωγή – σχολιασμός), *Ελληνική θεατρική επιθεώρηση 1894 – 1926. Τέσσερα κείμενα* (Αθήνα, 2000), τομ. 2.
- Μελάς Μ. Λεόντιος *Το Αλβανικόν Ζήτημα*, (Αθήνα, 1902).
- Μπέλλος Λουκάς, «Η Αλβανία χώρα Ελληνική : αι τρεις ζώσαι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσης», *Ακρόπολις*, 22 Αυγ. . 1902.
- Μπέλλος Λουκάς, *Αλβανικά ή αι τρεις σώζαι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσης*, (Αθήνα, 1903).
- Νισταζοπούλου-Πελεκίδου Μαρία, *Οι βαλκανικοί λαοί: από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, (Θεσσαλονίκη, 1991).
- Osmani Tomor, *Udha e shkronjave shqipe (Ο δρόμος των αλβανικών γραμμάτων)* (Shkoder, 1999).
- Πασχίδης Α, Θ. , *Οι Αλβανοί και το μέλλον αυτών εν τω Ελληνισμώ, μετά παραρτήματος περί των Ελληνωβλάχων και Βουλγάρων*, (Αθήνα, 1879).
- Πετρίδης Αθανάσιος, «Οι Αλβανοί», *Αιών*, 27 Αυγ. 1880.
- Πετρίδης Αθανάσιος, «Περί του Αλβανικού Ζητήματος», *Παρνασσός*, 10 (1888).
- Πιτούλη-Κίτσου Χριστίνα, *Οι Ελληνοαλβανικές σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά την περίοδο 1907-1914* (Αθήνα, 1997).
- Pollo S. –Puto A., *Η ιστορία της Αλβανίας (από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα)*, μετάφρ. από γαλλικά Μπάμπης Ακτσόγλου (Θεσσαλονίκη, χ. χρ.).
- Πράντης Στ. Ευθύμιος, *Αλβανικά Παράπονα* (Αθήνα, 1880).
- Prifti Kristaq (επίμ.), *Historia e popullit Shqiptar (Η ιστορία του Αλβανικού λαού)*, τομ. 2, Rilindja Kombetare (Εθνική Αναγέννηση) (Τίρανα, 2002).
- Puto Arben, *Çeshtja Shqiptare ne aktet nderkombetare te periudhes se imperializmit (Το Αλβανικό Ζήτημα στις διεθνείς πράξεις της ιμπεριαλιστικής περιόδου)* (Τίρανα, 1984).
- Raca Shkelzen, *Marredheniet Shqiptaro-Greke 1829-1881 (Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις 1829 – 1881)* (Πρίστινα, 1990).
- Skendi Stavro, *Zgjimi Kombetar Sshqiptar : 1878-1912 (Η Αλβανική Εθνική Αφύπνιση)* (Τίρανα, 2000).

SKY, «Μια ημέρα του πρίγκηπος της Αλβανίας», *Ο Εικονογραφημένος Παρνασσός*, 29/7 (1914), 11.

Σκοπετέα Έλλη, *Το 'Πρότυπο Βασίλειο' και η Μεγάλη Ιδέα. Οψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830 – 1880)* (Αθήνα, 1988).

Σταμ. Σταμ., «Ο Ισμαήλ Κεμάλ περί των βαλκανικών αξιώσεων», *Ακρόπολις*, 25 Σεπτ. 1912.

Τζάνε Κορωναίου, «Μπουά ανδραγαθήματα», στο Κωνσταντίνος Ν. Σάθας, *Ελληνικά ανέκδοτα. Περισυνταχθέντα και εκδιδόμενα κατ' έγκρισιν της Βουλής*, τόμ.1 (Αθήνα, 1867)

Φλικ, « Η Αλβανία και ο Ελληνισμός», *Ο Εικονογραφημένος Παρνασσός*, 8/12 (1913), 4-5.

Χρηστοβασίλης Χ., «Οι Αλβανοί και το εθνικόν αυτών συμφέρον», *Ελληνισμός*, 8 (1905).

Χρηστοβασίλης Χ., «Η Αλβανία υπό λείαν», *Ελληνισμός*, 3 (1900).

Χρηστοβασίλης Χ, «Η Ήπειρος», *Παναθήναια*, 15 (Οκτώβριος 1907– Μάρτιος 1908), 3-9.

Χρηστοβασίλης Χ, «Το αλβανικόν ζήτημα», *Ακρόπολις* 22 Οκτωβ. 1901.

Χρηστοβασίλης Χ., «Το αλβανικόν ζήτημα», *Ακρόπολις*, 27 Φεβ. 1908.

Β. Εφημερίδες*

Αιών (1875,1880,1881)

Ακρόπολις (1895,1897,1898,1901,1902,1903,1904,1907,1908,1910,1911,1912)

Εφημερίς (1877,1879)

Ελλάς (1913)

Λαός (1877)

Μη χάνεσαι (1881)

Πύρρος (1905)

Σφαίρα (1880)

Γ. Περιοδικά, Ημερολόγια.

Ημερολόγιον του εικονογραφημένου Παρνασσού (1912)

Ελληνισμός (1900,1902,1905,1910,1912)

Παναθήναια (1907,1908)

Πανδώρα (1859,1869)

Παρνασσός (1877,1879,1888)

Ο εικονογραφημένος Παρνασσός (1913,1914)

* Σε παρένθεση οι χρονιές που χρησιμοποιήθηκαν.